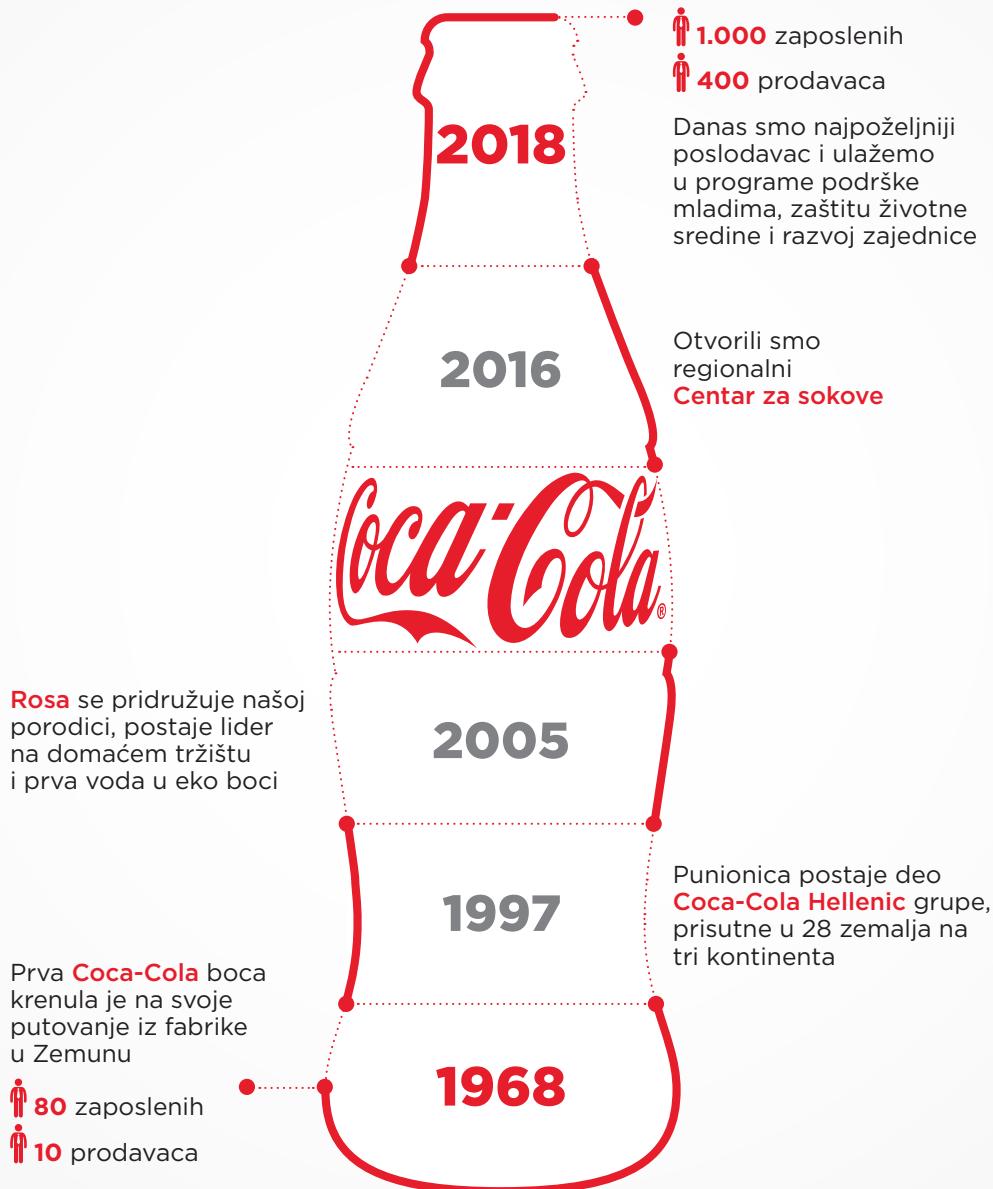

SUMMIT REVIEW 2019

Finansijska i monetarna stabilnost regionala u uslovima usporenog privrednog rasta u evrozoni

50 GODINA U SRBIJI

Pola veka partnerstva i poverenja!

Coca-Cola HBC
Srbija

ALEKSANDAR VLAHOVIĆ

PREDSEDNIK SAVEZA EKONOMISTA SRBIJE I PREDSEDNIK PROGRAMSKOG ODBORA SAMITA

Fiskalna održivost i makroekonombska stabilnost glavni prioriteti

To podrazumeva dalje smanjenje učešća javnog duga u BDP-u, održanje fiskalnih deficit na nivou do prosečno 1,5% BDP-a, smanjenje eksternih deficit, te intenzivnije sprovođenje strukturnih reformi u svim zemljama Zapadnog Balkana

PRED VAMA JE specijalna edicija posvećena VIII Samitu ministara finansija, guvernera i direktora poreskih uprava regiona Zapadni Balkan. Po dužini i kontinuitetu trajanja, kao i po kvalitetu sadržaja i broju učesnika, ovaj jedinstveni događaj svrstava se u red najvažnijih regionalnih konferencija. Počev od ove godine, organizator samita je Savez ekonomista Srbije, dok su institucionalni pokrovitelji Samita nepromjenjeni – Ministarstvo finansija Crne Gore i Centralna banka Crne Gore. U ime organizatora, posebnu zahvalnost upućujem sponzorima Samita, kao i institucionalnim i medijskim partnerima – SWOT, NIN i Tanjug.

Tema ovogodišnjeg Samita je „Finansijska i monetarna stabilnost regiona u uslovima usporenog privrednog rasta u evrozoni“. Na talasu ubrzanja globalnog oporavka iz 2017. svetska ekonomija je, početkom prošle godine, imala jak synchronizovani rast. Međutim, kako je godina odmicala rast je postao divergentan, a prognoze pesimističnije. I dok je ekonomija SAD zadržala stabilnu tendenciju rasta, privredna kretanja evrozone, Japana, Velike Britanije i Kine su postepeno slabila. Ovakvi trendovi su nastavljeni i u 2019., što uzrokuje usporavanje globalnog rasta na nivo od 3,2% do 3,5% i nadalje u narednom periodu. Ključni rizik sa kojim se suočava globalna ekonomija je značajan pad svetske trgovine sa početnih 5% rasta, na gotovo 0% na kraju prošle godine. Ukoliko se trgovinski konflikt i kontrakcija svetske trgovine nastavi, moguće je i oštire usporavanje svetske ekonomije, što u kombinaciji sa rastom kamata, pooštravanjem finansijskih uslova, volatilnošću finansijskih tržišta, može povećati ranjivost globalne ekonomije i dovesti do recessionih tendencija u narednim godinama.

DEJAN ŽIVANCEVIĆ

Zbog svojih inherentnih, specifičnih rizika, posebno se očekuje usporavanje rasta ekonomije evrozone. Naime ekonomski aktivnost u ovoj regiji je dostigla svoj vrhunac u drugoj polovini 2017., kada je ostvaren rast od 2,5%, i od tada dolazi do postepenog usporavanja. Razlozi su više struki: politička neizvesnost u pojedinim zemljama evrozone i posebno u pogledu budućnosti EU, Brexit i način njegovog sprovođenja, problem suverenog duga nekih zemalja članica EU. U ovoj i narednoj godini, rast privrede evrozone neće prelaziti 1,7% godišnje. Dakle, prognoze nisu dobre i to će svakako imati uticaj i na naš region imajući u vidu nivo zavisnosti privrede od konjunkture u EU. Dvaglavna spoljnotrgovinska i investiciona partnera većine zemalja Zapadnog Balkana primetno usporavaju svoju aktivnost - Italija je ušla tehnički u recesiju, a pokazatelji poslovne klime nagovestavaju da bi se to moglo desiti i u Nemačkoj. Takođe, Tur-

ska, kao važan spoljnotrgovinski partner, značajno usporava svoju aktivnost. Ove tri zemlje predstavljaju najznačajniju izvoznu destinaciju za region u celini.

Od početka svetske ekonomske krize ključni problem zemalja Zapadnog Balkana bio je značajno smanjenje priliva stranih direktnih investicija i finansijskog kapitala. Gotovo sve zemlje u regionu nespremno su sačekale ekonomsku krizu, opterećene inherentnim strukturnim problemima. U godinama visokog priliva ino kapitala ti problemi nisu bili jasno vidljivi. Rastući unutrašnji i eksterni deficit pokriveni su ubrzanim zaduživanjem. Promena u ekonomskoj politici većine zemalja regiona nastupila je tek nakon 2014. Danas one, više ili manje uspešno, fiskalnu konsolidaciju zasnavaju na štednji, paralelno sprovodeći program strukturnih reformi. U protekloj godini rast u regionu Zapadnog Balkana je dostigao projektovani nivo od 3,8%, zahvaljujući prevashodno ubrzajujuću ekonomske aktivnosti u Srbiji. Zaposlenost je dostigla pretkrizni nivo. Nezaposlenost, a posebno nezaposlenost mlađih je, zajedno sa nepovoljnim demografskim razvojem i migracijom stanovništva, i dalje najveći problem, s tim da postoje značajne razlike između pojedinih zemalja Zapadnog Balkana. Generalno, srednjoročna projekcija razvoja ekonomske aktivnosti je pozitivna, te se u ovoj i narednoj godini očekuje rast od 3,5 i 3,8%, respektivno. Međutim, eksterni rizici postaju dominantni faktor koji će uticati na realizaciju projektovanih veličina. Pri tome, obezbeđenje fiskalne održivosti i makroekonombske stabilnosti ostaju glavni prioriteti. To podrazumeva dalje smanjenje učešća javnog duga u BDP-u, održanje fiskalnih deficit na nivou do prosečno 1,5% BDP-a, smanjenje eksternih deficit, te intenzivnije sprovođenje strukturnih reformi.

SUMMIT REVIEW 2019

Finansijska i monetarna stabilnost regionala

u uslovima usporenog privrednog rasta u evrozoni

**SUMMIT REVIEW
2019.**
Besplatan primerak
Ilustracija na naslovnoj strani: Shutterstock

DŽOZEF STIGLIC
**Žalosno slabašan
oporavak uz rastuću
nejednakost**
08

MAJKL SPENS
**Značaj infrastrukture
za privredni rast**
12

ANGUS DITON
**Potraga za
izgubljenim rajem**
16

**Aleksandar
Vlahović**
Fiskalna
održivost i
makroekonomski
stabilnosti glavni
prioriteti

03

Jelena Ristić
Inovacije kao
ključ za sajber
budućnost
Balkana

14

Zoran Daljević
U izvozu
je spas

19

Ivan Miličević
Logističko
proleće na
Balkanu

23

Mercator
Sedam
decenija tradicije

24

Božidar Kostić
Integracijom do
čvršće liderске
pozicije

33

Nurijel Rubini
Tukididova klopka
za ceo svet

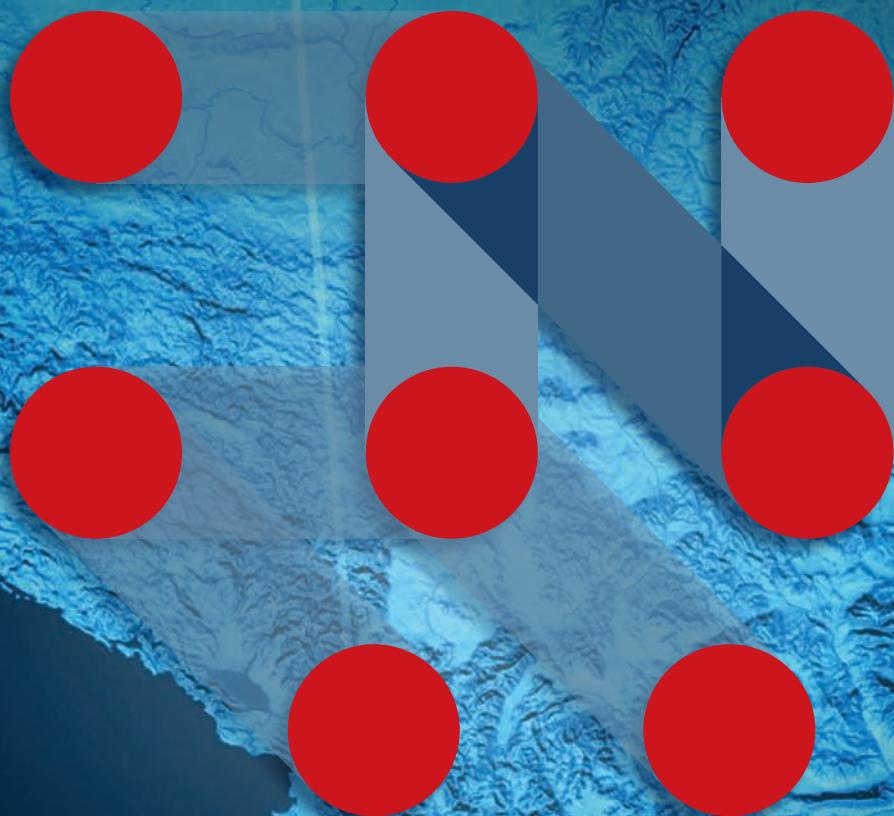
34

Asseco
Digitalna
transformacija
banaka više nije
stvar budućnosti

37

SNAGA MREŽE

Primjenjujemo najviše standarde u integrisanim logističkim rješenjima na tržistima Zapadnog Balkana.

 montenomaks
THE WAY OF LOGISTICS

A MEMBER OF **NETL GROUP**

netlsp.com

ŽAN TIROL
Ministri ne smeju da određuju pobednika
20

RAGURAM RADŽAN
Brana korporativnom autoritarizmu
26

JAN PETER BALKENENDE
Održiva budućnost na četiri stuba
30

GI VERHOFŠTAT
Računi za lažna obećanja stižu na naplatu
31

JANIS VARUFAKIS
Grčki kanarinac u globalnom rudniku
38

ROBERT ŠILER
Ima li patriotizma na berzi
42

DŽEFRI SAKS
Iluzija rasta
50

Jelena Galić
Regionalno tržište obezbeđuje rast

41

Plantaže
Jedna vinarija, čitavo podneblje

44

Sajmon Džonson
Jaki napadi na sve slabije Federalne rezerve

46

En Kruger
Tramp u staklarskoj radnji

48

Andres Velasko
Kako je prljavi plivajući kurs postao „in“

54

NIN-ov indeks ekonomске snage za 2018. otkriva ko je pravi lider u regionu Daleko je Rumunija

56

Sberbank biznis forum
Mesto susreta najvećih kompanija Rusije, centralne i istočne Evrope

61

Dražen Maravić
Za efikasniji javni servis privrede i građana

62

Jasna Atanasijević
Big data u borbi protiv poreske utaje

64

VISA INFINITE
UNLOCKS FREEDOM

VISA

011 310 88 66

For more information, visit the website www.bancaintesa.rs

THE WORLD OF POSSIBLE.

BANCA INTESA

Bank of INTESA SANPAOLO

SVE SNAŽNIJA TRŽIŠNA KONCENTRACIJA PRETI AMERIČKOJ EKONOMIJI

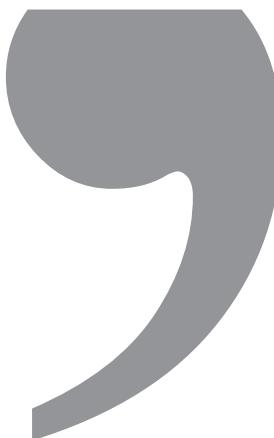
DŽOZEF STIGLIC

dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2001. i profesor ekonomije na Univerzitetu Kolumbija

Žalosno slabašan oporavak uz rastuću nejednakost

Ništa od ovoga ne sluti na dobro za američku ekonomiju. Rastuća nejednakost implicira manju agregatnu tražnju, jer oni na vrhu distribucije bogatstva imaju tendenciju da troše manji deo svog prihoda od onih koji raspolažu sa skromnijim sredstvima. Dodati problem je nizak nivo investicija, uprkos rekordnim profitima kompanija

Loše osmišljena Trampova poreska „reforma“ usmerila je još veći prihod ka onima koji najviše zarađuju. Zašto bi se onda iko trudio da proizvodi išta vredno kad političke investicije u smanjivanje poreza daju mnogo veći povraćaj od stvarnih investicija u postrojenja i opremu

Nejednakost je u SAD na najvišem nivou od 1928, a rast BDP-a je neuporedivo manji nego u prvim decenijama posle Drugog svetskog rata. Predsednik Tramp nije uspeo da ispunи obećanje o godišnjem rastu od „četiri, pet, pa čak i šest odsto“, ali je budžetski deficit povećao na 900 milijardi dolara, s tim što će od 2021. biti veći od 1.000 milijardi dolara godišnje

VODEĆE SVETSKE EKONOMIJE pate od niza duboko ukorenjenih problema. Nejednakost je, posebno u Sjedinjenim Državama, na svom najvišem nivou od 1928. godine, a rast bruto domaćeg proizvoda je žalosno slabašan u poređenju s prvim decenijama posle Drugog svetskog rata.

Nakon što je obećavao godišnji rast od „četiri, pet, pa čak i šest odsto“, predsednik Donald Tramp i njegovi republikanski pomagači u Kongresu doveli su do nezabeleženih deficitata. Prema poslednjoj projekciji Budžetske kancelarije Kongresa, savezni budžetski deficit

će ove godine dostići 900 milijardi dolara, i premašivaće granicu od bilion (hiljadu milijardi) dolara svake godine od 2021. nadalje. Pa ipak, nalet šećera indukovani poslednjim povećanjem deficitata već polako popušta, budući da Međunarodni monetarni fond predviđa da će američki rast u ovoj godini iznositi 2,5 a naredne 1,8 odsto u odnosu na 2,8 procenata u prošloj, 2018.

Mnogo je faktora koji doprinose problemima niskog rasta i visokog stepena nejednakosti koji pogadaju američku ekonomiju. Loše osmišljena poreska

„reforma“ koju su progurali Tramp i republikanci uvećala je postojeće nedostatke poreskog zakonika, usmeravajući još veći prihod ka onima koji najviše zarađuju. Istovremeno, globalizacijom se i dalje loše upravlja, a finansijska tržišta nastavljaju da bivaju usmerena na izvlačenje profita (rentijerstvo, ekonomskim žargonom rečeno), umesto na obezbeđivanje korisnih usluga.

No, još dublji i temeljniji problem jeste rastuća koncentracija tržišne moći, koja dominantnim firmama omogućava da eksplatišu potrošače i cede zapo-

slene, čije su pregovaračka moć i pravna zaštita oslabljena. Generalni direktori i drugi visoko rangirani nosioci izvršnih funkcija za sebe izvlače veći novac na račun zaposlenih i investicija.

Američki korporativni direktori su se, na primer, osigurali da najveći deo benefita od kresanja poreza ide u dividende i ponovnu kupovinu već prodatih akcija sopstvenih kompanija, a te sume premašuju rekord iz 2018. od 1,1 bilion dolara. Ponovna kupovina deonica podiže njihovu cenu i povećava prihod po pojedinačnoj deonici, na čemu su utemeljeni iznosi kompenzacije koje dobijaju mnogi direktori. U međuvremenu, s nivoom od 13,7 odsto od ukupnog BDP-a, godišnji nivo investicija ostaje slab, a u korporativne penzije fondove se ne ulaže dovoljno novca.

Dokazi o rastućoj tržišnoj moći mogu se pronaći gde god da se pogleda. Velike marge između proizvodne i prodajne cene doprinose visokim korporativnim profitima. Koji god sektor da je u pitanju, od sitnica kakva je hrana za mačke do velikih sektora telekoma, kablovskih provajdera, avio-kompanija i tehnoloških platformi, svega nekolicina firmi dominira nad 75-90 odsto tržišta, ako ne i više od toga, a problem je još izrazitiji na nivou lokalnih tržišta.

Kako se tržišna moć korporativnih giganata uvećava, istovremeno raste i njihova sposobnost da utiču na američku politiku, koju pokreće novac. A kako je sistem u sve većoj meri naštelovan u korist poslovnog sveta, običnim građanima je postalo mnogo teže da insistiraju na ispravljanju nepravdi u slučajevima maltretmana ili zloupotreba. Perfektan primer za ovo jeste ekspanzija slučajeva arbitražnog rešavanja sporova oko radnih i korisničkih ugovora, što korporacijama omogućava da sporove sa zaposlenima i potrošačima rešavaju uz posredovanje njima naklonjenog posrednika, umesto pred sudom.

Mnogobrojne su snage koje rade na ovom uvećanju tržišne moći. Jedna od njih je rast sektora s velikim mrežnim efektom (uvećanja vrednosti nekog proizvoda ili usluge povećanjem broja njegovih korisnika, prim.), pa tako jedna firma - poput Gugla ili Fejsbuka - može lako da uspostavi dominaciju. Druga je preovlađujući stav poslovnih lidera, koji automatski polaze od prepostavke da je tržišna moć jedini način da se osigu-

Kako se tržišna moć korporativnih giganata uvećava, istovremeno raste i njihova sposobnost da utiču na američku politiku, koju pokreće novac

raju trajni profitti. Kao što kaže čuvena formulacija investitora Pitera Tila, „konkurenca je za luzere“.

Neki američki poslovni lideri demonstrirali su istinsku ingenioznost u kreiranju tržišnih barijera kako bi onemogućili bilo kakvu smislenu konkurenčiju, da bi im u prilog išla i labava primena postojećih zakona o zaštiti konkurenčije, te to što ti zakoni nisu prilagođeni uslovima kakvi vladaju u 21. veku. Jedna posledica takvog stanja je da deonice novih kompanija u SAD gube na vrednosti.

Ništa od ovoga ne sluti na dobro za američku ekonomiju. Rastuća nejednakost implicira manju agregatnu tražnju, jer oni na vrhu distribucije bogatstva imaju tendenciju da troše manji deo svog prihoda od onih sa skromnijim sredstvima na raspolaganju.

Osim toga, na strani ponude tržišne sile slave podsticaje za investiranje i inovacije. Kompanije znaju da će, ako proizvode više, morati da spuste cene. To je razlog zbog koga nivo investicija ostaje nizak, uprkos rekordnim profitima korporativne Amerike, te bilionima dolara u rezervama gotovine. Osim toga, zašto bi se iko trudio da proizvodi išta vredno kad može da iskoristi svoju političku moć da po osnovu rentjerstva izvuče više kroz tržišnu eksploraciju? Politič-

ke investicije u smanjivanje poreza daju mnogo veći povraćaj od stvarnih investicija u postrojenja i opremu.

Da stvari budu još gore, nizak nivo poreskih prihoda u odnosu na BDP - samo 27,1 odsto, čak i pre Trampovog kresanja poreza - znači nedovoljno novca za investiranje u infrastrukturu, obrazovanje, zdravstvenu negu i bazična istraživanja, što je sve neophodno kako bi se osigurao budući rast. Ovo su mere na strani ponude čiji se efekti zaista prelivaju naniže do svakog pojedinca (autor aludira na neutemeljenu teoriju o „prelivanju naniže“ prema kojoj se efekti uvećanih zarada i profita onih najbogatijih na kraju pozitivno odražavaju i na dobrobit svih ostalih članova društva, prim.).

Politike za suprotstavljanje ekonomski štetnim silama neravnopravnosti su jednostavne. Tokom proteklih pola stoljeća, reprezentanti Čikaške škole ekonomije su, delujući na osnovu pretpostavke da su tržišta generalno posmatrano konkurentna, suzili fokus politike konkurenčije isključivo na ekonomsku efikasnost, umesto da u obzir uzmu širi kontekst i uračunaju faktore moći i nejednakosti. Ironija je u tome što je ova pretpostavka postala dominantna u krugovima kreatora politike baš onda kada su ekonomisti počeli da uočavaju njene nedostatke. Razvoj teorije igara i novih modela nesavršenih i asimetričnih informacija ogolili su duboka ograničenja tog modela konkurenčije.

Neophodno je da zakonodavni okvir bude prilagođen okolnostima. Prakse kojima se eliminise konkurenčija treba da budu proglašene nezakonitim, i tačka. Mimo toga, potreban je još niz drugih promena da bi se modernizovali američki antimonopolski zakoni. Amerikanima treba ista vrsta rešenosti za borbu za očuvanje konkurenčije koju su američke korporacije demonstrirale boreći se da je eliminisi.

Taj izazov je, kao i uvek, političke prirode. Ali u situaciji kada su američke korporacije nagomilale toliko mnogo moći, ima osnova da se sumnja da je američki politički sistem u stanju da sprovede takve reforme. Dodajte tome globalizaciju korporacijske moći i orgiastičnu deregulaciju burazarskog kapitalizma u Trampovom mandatu, i postaje jasno da će Evropa morati da bude ta koja će na tom planu preuzeti ulogu predvodnika.

© Project Syndicate, 2019.

kada znate
šta je kvalitet...

...ne prihvivate ništa
manje od vrhunskog

Za vas koji ste korak ispred svih, kreirali smo luksuzan paket računa i usluga Eminent sa kojim ste uvek u prednosti.

- Visa Infinite debitna kartica sa ekskluzivnim privilegijama
- Usluge investicionog savetovanja za prednost na putu ka budućim ciljevima
- Ostale pogodnosti za brzo i lako upravljanje sredstvima

Private banking

Za više informacija posetite
www.societegenerale.rs

Eminent
uvek u prednosti

TRI VELIKA IZAZOVA ZA SVETSKU EKONOMIJU

MAJKL SPENS

dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2001. i profesor ekonomije na Njujorškom univerzitetu

Značaj infrastrukture za privredni rast

Osim puteva, pruga i luka, od ključnog značaja su i električna mreža i digitalna povezanost. Zahvaljujući tome, zemlje u razvoju sada imaju ogromna potencijalna tržišta u zemljama sa srednjim prihodima, i njihov pristup globalnim tržištima više ne zavisi od naprednih ekonomija

GLOBALNA EKONOMIJA PROLAZI kroz velika strukturna pomeranja, čiji su pokretaci tri megatrenda. Jedan je digitalna transformacija osnova na kojima ekonomija počiva i na osnovu kojih se njom upravlja. Drugi je rastuća kupovna moć i ekonomsko jačanje ekonomija u usponu, a posebno Kine. Konačno, tu su i široko utemeljeni političko-ekonomski trendovi, uključujući rastući nacionalizam, različite oblike populizma, politička i socijalna polarizacija, te potencijalni raspad multilateralnog okvira u okviru koga je globalna ekonomija funkcionalisala još od završetka Drugog svetskog rata.

Mediji najviše pažnje obraćaju na ekonomske, socijalne i regulatorne izazove koji proizlaze iz ovih megatrendova, kao i na trgovinske, investicione i tehnološke tenzije između Kine i Sjedinjenih Država. Ali značajan deo svetske populacije živi u siromašnim zemljama, ili u siromašnjim delovima razvijenih zemalja. Osim toga, brzo smanjivanje nivoa svetskog siromaštva u protekle tri decenije je prvenstveno posledica dugotrajnog održivog rasta u ekonomijama u razvoju.

Budući izgledi za rast zemalja koje su danas u ranoj fazi razvoja biće od ogromnog značaja za dalje smanjivanje siromaštva. Iako se te zemlje suočavaju s značajnim teškoćama, one bi isto tako mogle i da prigrabe važne nove mogućnosti rasta - posebno uz pomoć digitalnih platformi.

Te teškoće su nesumnjivo velike. Za početak, napredak u digitalnim tehnologijama - robotici, pametnim mašinama, senzorima - direktno preti radno intenzivnoj industriji na koju su se tradicionalno oslanjale ekonomije u kojima su prihodi niski, a nisu bogate resursima.

Osim toga, klimatske promene su do sad najveći uticaj imale na tropске i supertropske regije u kojima se nalazi većina zemalja s niskim prihodima. Efekti glo-

Brzo smanjivanje nivoa svetskog siromaštva u protekle tri decenije je prvenstveno posledica dugotrajnog održivog rasta u ekonomijama u razvoju

balnog zagrevanja u velikoj meri ugrožavaju krhke ekonomije i, uzeti skupa, predstavljaju novu veliku prepreku daljem rastu.

Istovremeno, stope priraštaja u nekim zemljama i dalje su neverovatno visoke, posebno u podsaharskoj Africi. U pojedinim od tih zemalja, koje spadaju u najsiromašnije - Nigeru, Maliju i Demokratskoj Republici Kongo - prosečan broj dece po ženi je šest do sedam. Masovan priliv nove radne snage na tržište rada u velikoj meri premašuje broj dostupnih radnih mesta.

Nijedan poznati model rast ne može da se prilagodi ovakvoj vrsti demografske eksplozije, ili da je isprati. Čak i održivi ekonomski rast od oko sedam odsto godišnje ne bi bio dovoljan. I mada priraštaj obično počinje da opada s rastom prihoda, to se ne dešava brzo. Davanje većih prava ženama bi stoga moglo da bude najefikasniji način za suočavanje s ovim izazovom.

Rast remete i konflikti. Iako se za mnoge konflikte čini da imaju versku ili etničku osnovu, neki naučnici smatraju da bi njihov pravi koren mogao biti ekonomski, pri čemu etničke podele služe kao način da se drugim grupama uskrati pristup ograničenim resursima i prilikama. Šta god da je uzrok nejednakosti u prilikama, ona u velikoj meri negativno utiče na upravljanje državom, a time i na rast.

Ali ove prepreke nisu nepremostive. Za početak, zemlje u razvoju sada imaju ogromna potencijalna tržišta u zemljama sa srednjim prihodima, i njihov pristup globalnim tržištima više ne zavise od naprednih ekonomija.

Tu je i obnovljena svest o značaju infrastrukture kao podsticaju rasta. Osim puteva, pruga i luka, od ključnog značaja su i električna mreža i digitalna povezanost. U tom pogledu, brza ekspanzija bežične tehnologije, u kombinaciji s instaliranjem podvodnih širokopojasnih kablova oko Afrike predstavlja veliki napredak. Na drugoj strani, kineska Inicijativa Pojas i put - bez obzira na to što je mnogi na Zapadu, a posebno Sjedinjene Države, kritikuju - mogla bi da donese dramatično poboljšanje fizičke

i digitalne povezanosti centralne Azije i delova Afrike.

Dalji napredak u razvoju kritično važne infrastrukture kreiraće značajne mogućnosti za rast zemalja u razvoju putem elektronske trgovine, mobilnog plaćanja, te s tim povezanih finansijskih usluga. Kinesko iskustvo snažno sugerire da su ove digitalne platforme i ekosistemi koji se oko njih razvijaju moćni pokretači postupnog, visoko inkluzivnog rasta.

Kina je, naravno, ogromno i homogeno tržište. Da bi manje zemlje u razvoju s nižim prihodima imale koristi od podjednako brzog inkluzivnog rasta, digitalne platforme će morati da budu regionalnog i internacionalnog obima.

Neke se već pojavljuju. Džumija, nigerijska platforma za elektronsko plaćanje koja pokriva 14 afričkih zemalja, nedavno je izašla na Njujoršku berzu, što je izazvalo prilično uzbudjenje. Istina, kompanija se suočava s preprekama sličnim onim koje su svojevremeno morale da prevaziđu azijske i latinoameričke platforme, uključujući odsustvo pouzdanog sistema naplate, niskog nivoa poverenja između kupaca i prodavaca, te uskih grila u logistici i isporuci. Ali iskustvo drugih regiona pokazuje da se ova ograničenja vremenom daju rešiti.

Veći rizik za takve platforme proizlazi iz neizbežnog i neophodnog porasta regulative interneta širom sveta. Pojedini nacionalni regulatorni režimi nemerno ili namerno ometaju ili blokiraju međunarodni razvoj ekosistema elektronskog plaćanja, i tako nanose štetu zemljama s nižim prihodima. Izbegavanje stvaranja takvih neželjenih prepreka trebalo bi stoga da bude visoko na listi prioriteta međunarodne zajednice.

Zemlje koje sada imaju niske prihode već se suočavaju s teškim zadatkom oponašanja svojevremenog impresivnog rasta razvijenih ekonomija. U situaciji kad globalna ekonomija podbacuje, a nacionalne i internacionalne tenzije rastu, taj zadatok će biti još teži. Ako je svet ozbiljan u vezi sa daljim smanjenjem broja siromašnih, mora da obrati pažnju na napredak ovih zemalja.

© Project Syndicate, 2019.

Izgradnja poverenja u sistem i čuvanje potrošača i trgovaca bezbednim je cilj koji delimo sa državama, odnosno nadležnim institucijama koje donose i unapređuju regulative. Naša uloga kao industrije je da činimo potrebna ulaganja kako bismo pružili bezbednost i jednostavnost korišćenja koje potrošači, trgovci i zakonodavci očekuju

BUDUĆNOST DIGITALNOG PLAĆANJA

JELENA RISTIĆ

direktor za tržišta Srbije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore u kompaniji Mastercard

Inovacije kao ključ za sajber budućnost Balkana

Beskontaktna plaćanja su postala standard, a njihov broj raste zahvaljujući lakoći korišćenja, bezbednosti i brzini transakcija i rast u regionu je veći od evropskog proseka. Ako se pitamo šta je sledeće poglavje u evoluciji plaćanja, jasno je da je to plaćanje mobilnim telefonom. Pametni telefoni su odavno prerasli svoju osnovnu ulogu, jer nam omogućavaju da bilo kada i bilo gde vršimo plaćanje računa, kupujemo različite proizvode i usluge, naručujemo hranu, rezervišemo karte i hotele

PLATNO OKRUŽENJE DOŽIVLJAVA potpunu digitalnu transformaciju. Zahvaljujući najsvremenijim tehnologijama i sve većem udelu elektronske i mobilne trgovine, odnosno e-trgovine i m-trgovine, digitalna plaćanja se razvijaju i transformišu način na koji plaćamo. Danas su svi i sve međusobno povezani. A ta povezanost podjednako utiče na sadašnjost i budućnost, ne samo način na koji potrošači komuniciraju jedni sa drugima, već i način na koji plaćaju. To stvara značajnu vrednost i prednosti kako za firme, tako i za po-

trošače. Trend digitalizacije ne zaobilazi ni Balkan.

U fokusu Mastercard kompanije je besprekorno korisničko iskustvo koje treba da bude jednostavno, sigurno, digitalizованo – jedna transakcija – jedan klik bez obzira na instrument plaćanja.

Ali, tehnologija donosi i sve veće izazove. Elektronska, a posebno onlajn plaćanja omiljena su meta prevaranata i hakera. Više nego ikada, imperativ je da nam bezbednost i zaštita od prevara ostanu uvek na umu i da nova rešenja obuhvataju saznanja i inovacije iz celog sveta. Konačno,

uspeh platnog okruženja Balkana zavisi od naše sposobnosti da transakcije održimo bezbednim i da izgradimo povereњe potrošača i trgovaca u sistem.

Saradnja radi zaštite bezbednog plaćanja

Postizanje pravog balansa između bezbednosti i jednostavnosti korišćenja nije jednostavno i svakako ima svoju cenu. Nažalost, ne prođe nedelju ili mesec dana bez vesti da je došlo do krađe podataka na globalnom nivou, negde u nekoj zemlji. Kako bi pomogao da ublaži zabrinutost u vezi sa bezbednošću, plat-

ni tehnološki sektor svake godine ulaze znatne resurse da bi održao bezbednost i integritet naših sistema i kako bi ostao ispred sajber kriminalaca.

Naša očekivanja su da će se potreba za ulaganjem samo povećavati jer će sajber kriminalci postati još napredniji, dok će istovremeno potrošači i firme zahtevati brže i pogodnije načine plaćanja.

Izgradnja poverenja u sistem i čuvanje potrošača i trgovaca bezbednim je cilj koji delimo sa državama, odnosno nadležnim institucijama koje donose i unapređuju regulative. Naša uloga kao industrije je da činimo potrebna ulaganja kako bismo pružili bezbednost i jednostavnost korišćenja koje potrošači, trgovci i zakonodavci očekuju. Da bismo to mogli da uradimo, zakonodavci bi zauzvrat trebalo da se postaraju da je pravi zakon na snazi; zakon koji omogućava industriji da vodi održive poslovne modele kako bi ona ne-prekidno ulagala u bezbednost.

Verujemo da samo višeslojni pristup međusobno povezanih i međusobno zavisnih alatki može da čuva plaćanja bezbednim, sprečavajući krađu identiteta, a kada dođe do proboga, može da umanji uticaj za potrošače, trgovce i ekonomiju. Zbog toga se globalno, pa i u regionu implementira takozvana jaka autentifikacija, koja se zasniva na dvofaktorskoj potvrdi identiteta.

Inovacije u digitalnom okruženju Balkana

Na tržištu Zapadnog Balkana smo po-svećeni uvođenju najnaprednijih tehnologija koje obezbeđuju sigurnost i jednostavnost plaćanja.

Rezultati našeg MasterIndex istraživanja pokazuju da potrošači u regionu koriste kartice svakodnevno, kako prilikom kupovine osnovnih namirnica, kao i kada su u pitanju veći iznosi, odnosno kupovina nameštaja i tehnike. Dobra vest je da je upotreba platnih kartica na trgovčkim lokacijama u porastu.

Globalni trend rasta on-line kupovine je iz godine u godinu prisutan i na Zapadnom Balkanu. U Srbiji, više od dve trećine korisnika platnih kartica vrše plaćanja preko interneta. Svi ovi podaci ilustruju veoma važnu činjenicu da potrošači menjaju svoje platne navike, ruše se stereotipi da je gotovinom plaćati brže, lakše i jeftinije.

Beskontaktna plaćanja su postala standard, a njihov broj raste zahvaljujući lakći korišćenja, bezbednosti i brzini transakcija i rast je veći od evropskog proseka.

sa aplikacijama koje nam štede vreme i olakšavaju život, jer nam omogućavaju da bilo kada i bilo gde vršimo plaćanje računa, kupujemo različite proizvode i usluge, naručujemo hranu, rezervišemo karte i hotelle.

U Srbiji su uvedena mobilna plaćanja kroz Mastercard tehnološka rešenja u saradnji sa više partnera, a odnedavno je u Bosni i Hercegovini lansirana prva mobilna aplikacija za plaćanje usluga, koja je u potpunosti usklađena sa digitalnim karakterom savremenog potrošača.

Da bismo omogućili besprekorno isku-stvo kupovine i visoki stepen sigurnosti prilikom plaćanja, pametni telefon smo stavili u funkciju plaćanja kroz imple-mentaciju mobilne platforme koja koristi najnaprednije platne tehnologije – čip, tokenizaciju i enkripciju. Zahvaljujući tokenizaciji i enkripciji, Mastercard transakcije su uvek zaštićene jer su šifrirane a stvarni broj kartice se ne čuva i ne deli ni sa kim pa ne može doći do zloupotrebe. Onaj ko bi eventualno probao da hakuje podatke, pokupio bi gomilu podataka, brojeva koji nemaju nikakvu upotrebnu vrednost.

Kako izgleda inovacija u platnom okruženju?

U kompaniji Mastercard primenjuje-mo naše globalne standarde inovativne tehnologije, strateška partnerstva i uvid u podatke iz 210 zemalja i teritorija u ko-jima smo aktivni, kako bismo rešili izazove sa kojima se platno okruženje trenutno suočava. Globalni pristup obezbeđivanju plaćanja omogućava nam da rešenja koja su najbolja u klasi širom sveta primeni-mo na sva tržišta na kojima poslujemo, a takođe nam pomaže i da se borimo efikasnije protiv sajber kriminala.

Ne postoji univerzalno rešenje kada je u pitanju obezbeđivanje plaćanja. Stalno ulaganje u inovativna rešenja koja ublažavaju prevare i sajber napade uz istovremeno praćenje koraka sa očekivanjima potrošača i preuzeća od ključnog je značaja. Samo na taj način možemo da kreiramo bezbedan i pouzdan sistem plaćanja.

Na ovom zadatku je neophodno raditi iz perspektive globalnog okruženja. Vlade, preduzeća i pojedinci moraju da sarađuju kako bi se fokusirali na važnost obezbeđivanja naše digitalne infrastruk-ture kroz partnerstva sa programerima i preduzetnicima. Samo takvim pristupom ćemo omogućiti poboljšanja u okviru platnog eko-sistema i stvoriti buduće inovacije za dobrobit društva.

Rezultati MasterIndex istraživanja pokazuju da potrošači u regionu koriste kartice svakodnevno. Uz to, globalni trend rasta on-line kupovine je iz godine u godinu prisutan i na Zapadnom Balkanu. U Srbiji više od dve trećine korisnika platnih kartica vrše plaćanja preko interneta. Ovi podaci ruše stereotipe da je gotovinom plaćati brže, lakše i jeftinije

Imajući u vidu da je beskontaktna tehnologija prisutna od 2008. godine, ova promena je prirodna i potpuno je u skladu sa zrelošću naših tržišta.

Ako se pitamo šta je sledeće poglavje u evoluciji plaćanja, jasno je da je to plaćanje mobilnim telefonom. Pametni telefoni su odavno prerasci svoju osnovnu ulogu koja se zasnivala na komunikaci-jii i sada su naš partner 24 sata dnevno

PROFMEDIA.RS

ŠTA NE VALJA SA SAVREMENIM KAPITALIZMOM

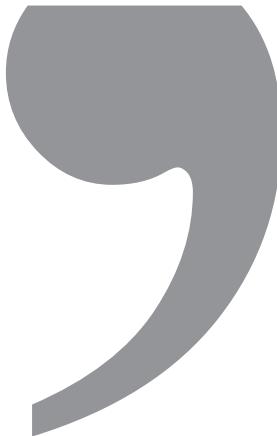
ANGUS DITON

dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2015. i profesor ekonomije i međunarodnih odnosa na Princetonu

Potraga za izgubljenim rajem

Do 1970. svet je bio zauzet oporavkom i obnovom, a ekonomski rast je dodatni podsticaj imao u usvajanju novih tehnologija. Trend brzog rasta je, međutim, od 1970. počeo da usporava, i u tome leže uzroci mnogih naših današnjih teškoća. Tokom čitavog tog perioda, vlade nisu imale ideju kako da reaguju na to usporavanje, osim da obećavaju obnovu izgubljenog posleratnog progresu

Lokalne zajednice su žrtva situacije u kojoj manjinska elita kontroliše i tržišta i državu i skeptičan sam prema mogućnosti da lokalne politike mogu da izleče naše bolesti. Duh meritokratije se više ne može vratiti u bocu

U većini slučajeva, pokušaji da se ubrza rast značili su i dodatno zaduživanje. U Evropi, pak, elite su se posvetile ujedinjavanju na kontinentalnom nivou s plemenitim ciljem da se spriči ponavljanje krvoprolića iz prošlosti. Ali u toj žurbi da se obezbede očigledne koristi integracije, te elite su zaboravile da sa sobom povedu i građane

PRILIČNO NEOČEKIVANO, ISPOSTAVLJA se da je kapitalizam vidljivo bolestan. Virus socijalizma se iznova pojavio i još jednom inficirao mlade. Mudrije glave, koje poštuju ranija dostignuća kapitalizma, žele da ga spasu, i predlažu dijagnoze i terapije. Ali njihovi predlozi ponekad se preklapaju sa zalaganjima za razbijanje tog sistema, što tradicionalnu distinkciju na levicu i desnicu čini besmislenom.

Na sreću, Raguram Radžan, bivši guverner indijske Centralne banke koji sada predaje na Čikaškom univerzitetu, svojim neuporedivim znanjem i iskustvom suo-

čava se s ovim problemom. U svojoj novoj knjizi, The Third Pillar: How Markets and the State Leave the Community Behind, Radžan zastupa stav da rak koji je zahvatio savremeni kapitalizam nije posledica neuspeha ni „Levijatana“ (države) ni „Behemota“ (tržišta), već zajednice, koja više ne funkcioniše kao kontrolni mehanizam koji obuzdava oba monstruma. Radžan stoga prepisuje „inkluzivni lokalizam“ kao način obnove zajednica koje će ljudima povratiti samopoštovanje, status i smisao.

Radžanova knjiga, kao i delo oksfordskog profesora Pola Kolijera The Fu-

re of Capitalism, pripada brzo rastućem žanru kritika kapitalizma čiji su autori prijatelji tog sistema. Radžan je zagovornik kapitalizma koji je svestran činjenice da više ne deluje u interesu opštег dobra, i da mora biti ponovo stavljen pod kontrolu.

Radžanova knjiga nudi duboki istorijski kontekst za objašnjenje trenutne situacije, ali je najuspešnija kada istražuje razvoj situacije posle Drugog svetskog rata kako bi se objasnilo zašto je negde oko 1970. sve krenulo pogrešnim putem. Do te tačke svet je bio zauzet oporavkom

i obnovom, a ekonomski rast je dodatni podsticaj imao u usvajanju novih tehnologija kroz zamenske investicije (ulaganja u nova postrojenja i opremu, prim.).

Taj trend rasta je, međutim, od 1970. počeo da usporava, i u tome leže uzroci mnogih naših današnjih teškoća. Tokom čitavog tog perioda, vlade nisu imale ideju kako da reaguju na to usporavanje, osim da obećavaju obnovu izgubljenog posleratnog raja. U većini slučajeva, to je značilo dodatno zaduživanje. U Evropi, pak, elite su se posvetile ujedinjavanju na kontinentalnom nivou s plemenitim ciljem da se spriči ponavljanje krvoprolića iz prošlosti. Ali u toj žurbi da se obezbede očigledne koristi integracije, te elite su zaboravile da sa sobom povedu i građane. Otad su imale priliku da nauče da prvo ide hubris, a za njim sledi nemesis.

Uspeh socijaldemokratija u posleratnom periodu oslabio je sposobnost tržišta da deluju kao korektivni faktor u odnosu na državu. Prema Radžanu, ti oslabljeni akteri, kako u Evropi tako i u Americi, nisu bili u poziciji da se nose s revolucijom u informatičkim i komunikacionim tehnologijama (ICT) s kojima su se uskoro suočili, ostavljajući pritom običan svet da se s tim pretnjama sam nosi. Umesto da svojim radnicima pomognu da prebrode poremećaj koji je usledio, korporacije su ga učinile još gorim, zloupotrebjavajući ranjivost svoje radne snage za bogaćenje deoničara i menadžera.

I koliko su se samo obogatili! U situaciji kad prosečni prihodi po domaćinstvu uglavnom stagniraju, a ideo ukupnog bogatstva koje se sliva u džepove bogatih raste, kapitalizam je postao manifestno nepravedan, i zbog toga izgubio na popularnosti. Kako bi kontrolisao svoje protivnike, Behemot je zaštitu zatražio od Levijatana, ne shvatajući da će ga radikalno desni populizam Levijatana na kraju pojesti.

Dve poente iz Radžanove knjige potrebno je posebno istaći. Prvo, opadajuća stopa rasta je ključni, iako niskofrekventni uzrok današnjih socijalnih i ekonomskih potresa. Drugo, nesrećne posledice ICT revolucije nisu urođene tehnološkim promenama. Kao što Radžan primećuje, te posledice su odraz „neuspela države i tržišta da tržišta prilagode“. Iako on sam to ne naglašava, ova druga poenta daje nam razlog za nadu. Nije nužno da nas ICT osudi na budućnost bez radnih me-

Posle informatičke revolucije, korporacije su zloupotrebile ranjivost svoje radne snage za bogaćenje deoničara i menadžera. I koliko su se samo obogatili! U situaciji kad prosečni prihodi po domaćinstvu uglavnom stagniraju, a ideo ukupnog bogatstva koje se sliva u džepove bogatih raste, kapitalizam je postao manifestno nepravedan, i zbog toga izgubio na popularnosti

sta; prosvetljene političke odluke i dalje imaju svoju ulogu.

Radžanov prikaz lošeg ponašanja korporacija je veoma dobar, tim efektniji što dolazi od profesora s jedne ugledne poslovne škole. Gotovo apolutistička doktrina prema kojoj deoničari uvek imaju prioritet otpočetka je služila da menadžere zaštiti na štetu zaposlenih, a maligne posledice te doktrine pogoršane su praksom da se menadžerima deo primanja isplaćuje u deonicama.

Kolijer u svojoj knjizi nudi paralelni pogled iz Britanije, pričajući priču o najcenjenijoj britanskoj kompaniji iz vremena njegovog (i mog) detinjstva, Imperial kemikal indastris (ICI). Svi smo se mi tokom odrastanja nadali da ćemo jednog dana raditi za ICI, čija je misija bila da „bude najbolja hemijska kompanija na svetu“. Ali tokom devedesetih, ICI je svoj osnovni cilj promenio dajući prioritet zaradi koju će deoničari ostvariti. Onako kako to Kolijer tumači, upravo je

ta jedna jedina promena bila ona koja je uništila kompaniju.

Šta je sa lokalnim zajednicama? Sjednjene Države su nekad predvodile svet po nivou javnog obrazovanja, obezbeđujući na lokalnom nivou škole koje su zajednički pohađala deca raznolikih talenata i ekonomskih statusa. A kada je osnovno obrazovanje postalo nedovoljno, zajednice su počele da svima obezbeđuju i pristup srednjoškolskom obrazovanju.

Danas, međutim, kada je diploma fakulteta postala preduslov za uspeh, talentovanija deca ga ostvaruju daleko izvan lokalne zajednice, u krajnjoj instanci sami sebe podvrgavajući segregaciji u brzorastućim gradovima u koje manje talentovani nemaju pristup zbog visokih troškova života. Zatvoreni u svoje kule od slonovače, oni koji uspeju u životu formiraju meritokratiju u kojoj prosperiraju njihova - i skoro isključivo samo njihova - deca.

Kolijer isto to konstatiše i za Britaniju, u kojoj su talenat i ideo u nacionalnom dohotku u sve većoj meri koncentrisani u Londonu, koji opustošene i gnevne zajednice u unutrašnjosti ostavlja daleko za sobom. Kao što ukazuje Džanan Ganeš iz *Fajnenšel tajmsa*, ove prestoničke elite sada sebe doživljavaju kao nekog ko je „lancima vezan za leš“.

Radžan, sa svoje strane, meritokratiju vidi kao proizvod ICT revolucije. Ali ja bih rekao da je ona starijeg porekla. Uostalom, britanski sociolog Majkl Jang je svoju dragocenu distopijsku viziju, *The Rise of the Meritocracy*, objavio još 1958. Štaviše, Kolijer i ja smo među prvim pripadnicima britanske meritokratije. I kao što je Jang predvideo, naša kohorta je bila ta koja je razbila sistem za naredne naraštaje, istovremeno nastavljajući da promoviše njegove vrline. U Škotskoj, u kojoj sam ja odrastao, talenti, intelektualci, pisci, istoričari i umetnici iz lokalne zajednice svi redom odlaze u potragu za većim dometima, ili jednostavno odustaju od nadmetanja sa superstarovima masovnog tržišta. To nas sve čini siromašnjim.

Kao i Radžan, i ja smatram da su lokalne zajednice žrtva situacije u kojoj majinska elita kontroliše i tržišta i državu. Ali za razliku od njega, ja sam skeptičan prema mogućnosti da snažnije lokalne zajednice ili lokalne politike (bile inkluzivne ili ne) mogu da izleče naše bolesti. Duh meritokratije se više ne može vratiti u bocu.

© Project Syndicate, 2019.

**NEMA RASTA BEZ VEĆE
KONKURENTNOSTI I OSVAJANJA
NOVIH TRŽIŠTA**

ZORAN DALJEVIĆ
finansijski direktor Atlantic Grupe
za Srbiju i Makedoniju

U izvozu je spas

Za svaku malu i otvorenu privredu izvoz je ključ razvoja, jer se samo njegovim povećanjem mogu ostvariti veći prihodi, povećati stepen korišćenja, kapaciteti i zaposlenost, što će posledično doprineti i većoj domaćoj potrošnji

U OVOJ GODINI došlo je do usporavanja privrednog rasta u razvijenim zemljama EU, pa i u Italiji i Nemačkoj, našim glavnim spoljnotrgovinskim partnerima. Istovremeno, spoljnotrgovinski deficit Srbije je veći 30 odsto u odnosu na prošlogodišnji, jer uvoz raste brže od izvoza, što podseća na neka prošla i teška vremena. To je prvi pokazatelj da bi trebalo preuzeti neke dodatne mere kako bi se stanje stabilizovalo. Tim pre što bi recesija u Italiji i usporavanje rasta u Nemačkoj mogli da destabilizuju srpsku privredu zbog smanjenih izvoznih narudžbina iz te dve zemlje, koje u ukupnom izvozu Srbije učestvuju sa oko 25 odsto, a cela EU sa gotovo 70 procenata. To bi onda usporilo i rast domaće proizvodnje, odnosno bruto društvenog proizvoda i zaustavilo trend smanjenja stope nezaposlenosti. Uz to, takse od 100 odsto praktično su svele na nulu prodaju robe na Kosovu i Metohiji. I to, naravno, usporava privredni rast.

U tom kontekstu, potrebno je preuzeti mere za jačanje konkurenčnosti i osvajanje novih tržišta. Za srpsku, kao i za svaku drugu malu i otvorenu privredu uostalom, izvoz je ključ razvoja, jer se samo njegovim povećanjem mogu ostvariti veći prihodi, povećati stepen korišćenja kapaciteta i zaposlenost, što će posledično doprineti i većoj domaćoj potrošnji, čime se kreira dodatna tražnja za proizvodima domaćih kompanija. To, međutim, od kompanija zahteva da budu konkurentnije, da povećaju kvalitet, marketing, prodajnu i postprodajnu podršku.

Jedan od uslova uspeha je inovativnost, proizvod koji se razlikuje od drugih i potrošačima donosi novu vrednost. U Atlantic Grupi je to svakodnevni zadatak i trudimo se da potrošačima svake godine ponudimo nešto novo. Cocta je promenila izgled i recepturu, a ove godine

smo plasirali na tržište i koktu bez šećera. Prvi smo potrošačima ponudili tradicionalnu kafu koja se sprema za minut (Black and easy), jer pratimo savremene trendove i istražujemo nove navike, ukuše i želje potrošača.

Uspeha nema ni ako se ne prate tehnološka dostignuća 21. veka. Za nas digitalizacija znači i novi način razmišljanja, novi način organizovanja poslovanja i procesa, uz korišćenje najnovijih ICT dostignuća. Savremeno poslovanje podrazumeva automatizaciju i uvođenje robota u proizvodnju, ali i automatizaciju unosa podataka i njihovu obradu, radi boljeg razumevanja potreba potrošača (uključujući i društvene mreže), pa do automatizacije skladištenja, transporta (robotizovani viljuškari, senzori, isporuke just in time) i planiranja (koristeći veštačku inteligenciju, predviđanje prodaje i trendova). Dostignuća digitalne ekonomije u Atlantic Grupi se primenjuju sve više i na taj način ostvarujemo prednost u odnosu na konkurenčiju, omogućavamo rast proizvodnje i prodaje, kako na domaćem, tako i na stranim tržištima. Primeru radi, Soko Šark više od 40 odsto svojih proizvoda izvozi van granica Srbije.

Spremnost na promene, prilagođavanje savremenim trendovima i željama potrošača, kao i racionalna proizvodnja, nesumnjivo dovode do rezultata. U celoj toj priči ključan element su ljudi. Toga smo svesni u Atlantic Grupi, zato i ulažemo u zaposlene, u njihovu edukaciju i treninge, da bi mogli da prate savremene trendove. I, naravno, podstičemo kreativno i slobodno razmišljanje. Osim toga, svake godine kroz poseban program privlačenja mladih kadrova angažujemo određeni broj tek završenih studenata koji kod nas stiču praksu, upoznaju se sa poslovanjem i uz mentorstvo našeg menadžerskog tima rade posebne projekte, a najbolji ostaju u kompaniji. U tom smislu podržavamo reformu obrazovanja, koja će biti usmerena ne samo na školovanje kadrova za Industrijsku revoluciju 4.0, već i na buduću 5.0.

Na taj način ostvarujemo i svoje poslovne ciljeve, koji se mogu svesti na jednu rečenicu - jedinstven proizvod, odličnog kvaliteta, po adekvatnoj ceni, koji zadovoljava savremene potrebe potrošača.

Uspeha nema ako se ne prate tehnološka dostignuća 21. veka. Za nas digitalizacija znači i novi način razmišljanja, novi način organizovanja poslovanja i procesa, uz korišćenje najnovijih ICT dostignuća

POLITICI NEMA MESTA U EVROPSKIM ODLUKAMA KOJE SE TIČU ZAŠTITE KONKURENCIJE

ŽAN TIROL, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2014.

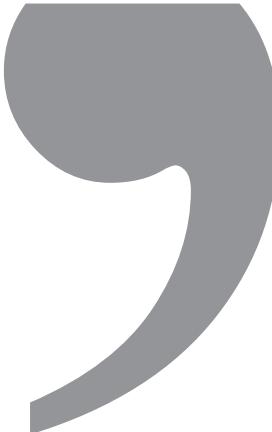
PATRIK REJ, profesor ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Tuluzu

Ministri ne smeju da određuju pobjednika

Pogodjene odlukom Evropske komisije, koja je blokirala spajanje dve velike kompanije iz Nemačke i Francuske, vlade u Berlinu i Parizu žele da promene pravila EU i da zemljama članicama daju veću samostalnost u odlučivanju u takvim slučajevima. Možda takav pristup deluje privlačno, ali bi Evropi bilo pametnije da sprovođenje politike konkurentnosti ne prepusti svojim političarima

Žan Tirol:
Tvrđna da
se evropska
tela za zaštitu
konkurenčije
isuviš mešaju u
procese spajanja
ne stoji. Upravo
je suprotno – u
2018. Evropska
komisija je
bezuslovno
odobrila 370
spajanja, i još 23
uslovno, a nije
blokirala nijedno

*Pristalice spajanja Alstoma
i Simensa ukazivali su
da bi tako nastala firma
čiji bi vozovi velike brzine
mogli da konkurišu
kineskoj kompaniji CRRC,
ali ovo ne bi bio slučaj
očigledno poželjnog
spajanja koji bi neizbežno
evropsku železničku
industriju učinilo
globalno konkurentnijom.
Uostalom, Alstom i Simens
već dominiraju na tržištima
svojih matičnih zemalja*

ODLUKA EVROPSKE KOMISIJE iz februara ove godine da blokira predloženo spajanje Alstoma i Simensa nesumnjivo je predstavljala udarac za obe kompanije. Bio je to veliki neuspeh i za vlade Francuske i Nemačke, koje su snažno podržavale dogovor dve kompanije.

Pogođene odlukom Komisije, Francuska i Nemačka žele da promene pravila Evropske unije o spajanju kompanija i da zemljama članicama daju veću samostalnost u odlučivanju u takvim slučajevima. Možda takav pristup de luje privlačno, ali bi Evropi bilo pamet-

nije da sprovodenje politike konkurenčnosti ne prepusti svojim političarima.

Pristalice spajanja Alstoma i Simensa ukazivali su da bi tako nastala firma čiji bi vozovi velike brzine mogli da konkurišu onima kineske kompanije CRRC, koja funkcioniše na velikom i najvećim delom zatvorenom, domaćem tržištu, i koja bi - kažu zagovornici spajanja - uskoro mogla da poveća svoje prisustvo u Evropi. Ali ovo nije bio slučaj očigledno poželjnog spajanja koje bi neizbežno evropsku železničku industriju učinilo globalno konkurentnijom. Uostalom,

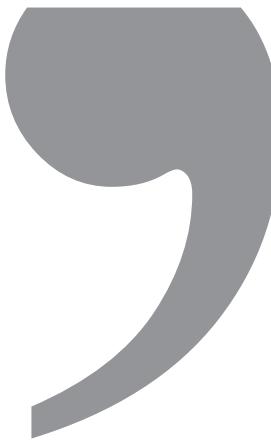
Alstom i Simens već dominiraju na tržišta svojih matičnih zemalja kad je reč o sistemima za železničku signalizaciju i železničkim vozilima velike brzine.

Zagovornici spajanja su nesuđenu novu kompaniju prozvali „Rejlbasom“ („Vozbasom“), u pokušaju da naprave paralelu s osnivanjem evropskog proizvođača aviona Erbasa, 1970. godine. Ali dok je Erbas bio novi izazivač Boinga, koji je u to vreme imao skoro apsolutni monopol u svetu civilne avijacije, spajanje Alstoma i Simensa bi smanjilo broj igrača u evropskoj železničkoj industriji.

Istina je da Evropa mora da se suoči s izazovom koji predstavljaju Kina i Sjedinjene Države. Svih 20 najvećih svetskih haj-tek kompanija su ili kineske ili američke, a isto bi za deceniju ili dve moglo da se desi i u sektoru zdravstvene nege, s obzirom na razvoj veštačke inteligencije, big data i genetike. Ali ova kinesko-američka dominacija posledica je mnogih faktora, i evropska megaspajanja sama po sebi neće promeniti taj odnos snaga. I mada su Alstrom i Simens razumljivo frustrirani zbog toga što nemaju pristup kineskom tržištu vozova velike brzine, to treba rešavati kroz procedure za rešavanje sporova pod okriljem Svetске trgovinske organizacije, ili snažnjom evropskom politikom u sektoru trgovine i javnih nabavki, a ne slabljenjem evropske politike konkurentnosti.

Bez obzira na to, ministarstva ekonomije Francuske i Nemačke su u februaru obznanila zajednički plan revizije evropskih propisa za spajanje kompanija kako bi se omogućilo kreiranje evropskih industrijskih šampiona. Ali ako se od Evropske komisije traži da pri odlučivanju u obzir uzme druge aspekte, poput prisustva kompanija na globalnom tržištu, to bi ovo telo moglo da dovede u potencijalni konflikt s njenom dužnošću da štiti interes građana EU. Na kraju krajeva, Komisija je spajanje Alstoma i Simensa blokirala prvenstveno zbog ozbiljne zabrinutosti da bi ono vodilo višim cennama signalnih sistema i vozova velike brzine u Evropi.

Francusko-nemački predlog bi zemljama članicama dao pravo da ignorisu antimonopolske odluke Komisije u „dobro definisanim slučajevima“. Ali političari bi bili u iskušenju da takve slučajeve široko definišu, kako bi obezbedili podršku za spajanje. Iako izabrani funkcioneri treba da budu ti koji će definisati mandat tela

Istina je da Evropa mora da se suoči s izazovom koji predstavljaju Kina i SAD. Svih 20 najvećih svetskih haj-tek kompanija su ili kineske ili američke, a isto bi za deceniju ili dve moglo da se desi i u sektoru zdravstvene nege. Ali ova kinesko-američka dominacija posledica je mnogih faktora, i evropska megaspajanja sama po sebi neće promeniti taj odnos snaga

koja u okviru EU brinu o konkurentnosti, primena pravila u toj oblasti trebalo bi da ostane u rukama evropskog komesara za konkurenčiju i Generalnog direktorata za konkurenčiju.

Za to postoji nekoliko dobrih razloga. Za početak, političari su izloženi intenzivnom lobiranju velikih kompanija i industrijskih organizacija, koje bi mogle da budu više zainteresovane za ograničava-

nje konkurenčije nego za njeno promovisanje. Na sličan način su politički prioritati ohrabrili eksploziju zaduživanja u uslovima labave bankarske kontrole i više nego povoljnih monetarnih uslova. A u mrežnim industrijama poput telekoma ili energetike, političari imaju tendenciju da favorizuju veštački niske korisničke cene, što može da odvrti potencijalne investitore.

Nadalje, čak i ako bi se izabrani funkcioneri oduprli takvom lobiranju, to ne znači da bi nužno donosili bolje odluke nego što to danas čine tela EU. Generalni direktorat za konkurenčiju ima posvećen personal koji uključuje tridesetak ljudi s doktoratom iz ekonomskih nauka koji su specijalizovani za pitanja konkurenčije. Upitno je da li bi nacionalna ministarstva u Berlinu, Parizu i drugim evropskim prestonicama bila voljna ili sposobna da okupe sličnu koncentraciju intelektualne moći.

Konačno, tvrdnja da se evropska tela za zaštitu konkurenčije isuviše mešaju u procese spajanja - ne стоји. Ako išta, istina je upravo suprotno: Evropska komisija saglasnost za većinu spajanja daje ne tražeći od kompanija da preduzmu dodatne mere kako bi otklonile zabrinutost zbog eventualnog narušavanja konkurenčije. Tokom 2018., na primer, Komisija je bezuslovno odobrila 370 spajanja, i još 23 uslovno - u većini slučajeva nakon samo jednomesečnih istraga. Komisija je 2017. blokirala samo dva spajanja, 2018. nijedno, a otkad su evropska pravila za spajanje 1990. usvojena učinila je to ukupno manje od 30 puta.

To što je neko politički frustriran zbog odbijanja jednog jedinog spajanja-istina, visokog profila - nije razlog za potkopavanje evropskih tela za zaštitu konkurenčije. Na sreću, u Evropi još ima prostora za industrijsku politiku, pod uslovom da to ne uključuje tradicionalnu francusku praksu da ministri određuju pobednika. Bolji pristup bi bila zajednička politika na nivou EU, koja bi sledila uspešne primere zemalja poput Južne Koreje i SAD. Ne samo da takav pristup ne bi bio u suprotnosti s evropskom politikom konkurenčnosti, nego bi mnogim industrijskim granama u Evropi pomogao da postanu produktivnije i konkurenčnije na globalnom nivou. Taj cilj zahteva da se evropski političari drže podalje od odluka koje se tiču konkurenčnosti.

© Project Syndicate, 2019.

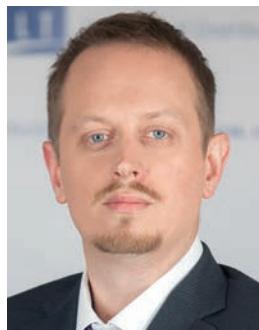
REGIONALNE INICIJATIVE I PRIVREDNI RAST

IVAN MILIČEVIĆ

regionalni menadžer razvoja
logističkog biznisa Nelt Grupe

Logističko proleće na Balkanu

Maj su obeležile dobre vesti, a stanje multimodalnog transporta je najbolji pokazatelj gde smo i da li hodamo u pravom smeru suštinske integracije sa globalnim tokovima, bez kojih ne postoji ni sadašnjost, ni budućnost ekonomije na ovim prostorima

LOGISTIKA KAO TERMIN je danas svi-ma familiarjan, koristi se pri opisivanju različitih aktivnosti ljudskog delovanja u gotovo svim industrijama i segmentima života. A u naše živote je ušao preko vojne doktrine i francuskog jezika, koji logistiku opisuje kao delatnost i naučnu disciplinu koja se bavi organizacijom pokreta, smeštaja i snabdevanja vojnih jedinica u ratu i miru. Nekako se starogrčka reč "logistika" (znanje računanja) pretvorila u termin koji označava praktičnu i upotrebnu veštinu od koje su zavisili i dalje zavise ishodi mnogih ambicija u miru i ratu.

Bilo kako bilo, privrednog rasta nema bez adekvatne transportne logistike. A da se pitamo samo mi na Balkanu i da je u igri čista ekonomija, stvari bi bile u najmanju ruku drugačije. Na sreću, ambicije velikih globalnih aktera konstruktivno utiču na ekonomiju i logistike država na Balkanu.

Primer je inicijativa *Tri mora* koja se odnosi na 12 članica EU između Jadran-skog, Baltičkog i Crnog mora - Austriju, Sloveniju, Hrvatsku, Bugarsku, Rumuniju, Češku, Slovačku, Mađarsku, Estoniju, Letoniju, Litvaniju i Poljsku. U pozivu za poslednji sastanak ove inicijative u Ljubljani navodi se da je kvalitetna saobraćajna infrastruktura pre-duslov za osiguranje efikasne i održive mobilnosti ljudi i robe.

Kineska inicijativa *Jedan pojas jedan put* sa svojom potplatformom, inicijativom 16+1 okuplja 11 država EU i pet sa Balkana (Albanija, BiH, Bugarska, Hrvatska, Češka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litvanija, Severna Makedonija, Crna Gora, Poljska, Rumunija, Srbija, Slovačka i Slovenija), a tri potencijalna prioriteta područja za ekonomsku saradnju su infrastruktura, visoke i zelene tehnologije.

Evropska komisija ima svoju platformu definisanu 2011. kroz *Belu knjigu*, čiji je deo i plan o postavljanju multimodalne transevropske transportne mreže do 2030. Šest od ukupno 10 koridora prolazi preko Balkana, što znači da nas i EU smatra interesantnim u razmatranju održive transportne budućnosti.

Logistika je, dakle, kao i sam Balkan, vruća tema, vremenski i finansijski zahtevna i interesantna svima koji se nešto

pitaju globalno. A šta se dešava u realnosti, kada se sve te visoke politike spuste na zemlju? Kakve su nam pomorske i rečne luke, železničke veze od luka ka kopnu, logistički multimodalni centri unutar kopna? Pitam se zapravo o stanju multimodalnog transporta, jer je on najbolji pokazatelj gde smo i da li hodamo u pravom smeru suštinske integracije sa globalnim tokovima, bez kojih ne postoji ni sadašnjost, ni budućnost ekonomije na ovim prostorima.

Zaista, kako izgleda multimodal u ovom delu sveta? Pandorina kutija, čini se, mnogo zala i malo nade na dnu. Postojeća realnost da ne kažem zla su opisana u mnogim studijama. U međuvremenu dešavaju se i neke dobre stvari. Nadzorni odbor vodeće evropske asocijacije železničkih klastera odlučio je 27. maja da primi u članstvo Klaster železnica jugoistočne Evrope, koji okuplja kompanije dobavljače železnica iz Slovenije, Hrvatske, Srbije, BiH, Severne Makedonije i Crne Gore. Time je, najzad, zaokružen kompletan evropski prostor na kome deluje evropska železnička industrija. Dan ranije objavljena je vest da će do 2025. Riječka luka preteći Kopar, a u toku je izbor koncesionara na 50 godina za novi kontejnerski terminal Zagreb Deep Sea. Nekako u isto vreme, 24. maja COSCO Shipping je najavio redovni servis preko luke Rijeka ka terminalu Nelt-a u Beogradu, povezujući Daleki istok i Balkan uz korišćenje železnice. Ovo je dodatni servis u odnosu na sličnu vezu koju imaju sa Beogradom preko luke Pirej u Grčkoj. Dan pre toga, 23. maja nova uprava i novi većinski vlasnik Luke Ploče objavili su rast prihoda u prvom kvartalu od 32%. U Smederevu, pak, 22. maja najavljena je nova teretna pruga, koja će povezati Luku Smederevo sa železničkim koridorom 10, što je bitno za masovne terete železare, koju je preuzeila kineska HBIS GROUP. Istog dana Rail Cargo Group je na sajmu Transport & Logistics u Minhenu promovisao servis TransFER redovnu železničku vezu između terminala Lodž u Poljskoj i terminala Halkali u Istanbulu, Turska.

Maj obećava. Ovo je proleće koje nam treba, logističko proleće na Balkanu.

USPEH MERCATORA JE REZULTAT NASTOJANJA DA BUDE NAJBOLJI ZA KUPCE,
ZAJEDNICU U KOJOJ POSLUJE I SVOJE ZAPLOSENE

Sedam decenija tradicije

Od malog veletrgovca sa samo 36 zaposlenih, kompanija se za 70 godina razvila u najveći maloprodajni lanac u jugoistočnoj Evropi, koji zapošljava više od 20.000 ljudi, posluje na četiri tržišta, i na svojim policama ima više od 40.000 proizvoda. Jedan je od najvećih poslodavaca u Sloveniji i Srbiji, kao i jedan od najvećih privrednih subjekata u regionu

MERCATOR GRUPA JE ove godine obeležila 70 godina postojanja. To je bogata istorija predanog rada sa milionima kupaca i poslovnih partnera. Mnoge priče o uspehu koje su promenile tok istorije trgovine u našem regionu, stvorio je upravo Mercator. Ako bismo želeli ukratko da prikažemo sedam decenija Mercatorovog poslovanja, mogli bismo reći da se kompanija, od malog veletrgovca, razvila u najveći maloprodajni lanac u jugoistočnoj Evropi. Daleke 1949. godine, kada je osnovano preduzeće Živila Ljubljana, prethodnik Mercatorovog poslovnog sistema, imalo je samo 36 zaposlenih koji su u tom trenutku prodavali 40 vrsta proizvoda. Gradeći biznis na stabilnim osnovama i stvarajući tim na zajedničkim vrednostima, Mercator je danas izrastao u kompaniju koja zapošljava više od 20.000 ljudi, posluje na četiri tržišta, i na svojim policama ima preko 40.000 proizvoda. Jedan je od najvećih poslodavaca u Sloveniji i Srbiji, kao i jedan od najvećih privrednih subjekata u zemlji i regionu.

Od samog početka Mercator je simbol regionalne trgovine. U Srbiji već decenijama važi sintagma - nešto što je kupljeno u Mercatoru, zapravo znači da je nesporno veoma kvalitetan, vrlo modern, jednom rečju najbolji proizvod. Život savremenog čoveka ne može se zamisliti bez modernih trgovinskih lanaca. Prodavnica je svakodnevno mesto obilaska, kao što je to i vaše radno mesto i vaš dom. Retka su mesta koja su toliko prisutna u našim životima i sa tom važnošću kao što je prodavnica, mesto nabavki svih najvažnijih potrepština svakodnevnog života.

Kompanija Mercator-S kontinuirano poboljšava i razvija svoje poslovne procese ispunjavanjem zahteva sertifikovanih ISO standarda i HACCP sistema. Efikasnom primenom i neprekidnim poboljšavanjem

Mercator-S konstantno radi na unapređenju brzine kupovine. Kompanija se na tržištu izdvaja po tome što je u odabranim prodavnicama obezbedila samouslužne kase na kojima kupci sami mogu skenirati proizvode i platiti račun. Odabrani objekti dobili su Sken za tren, tehnološko rešenje koje potrošačima omogućava da već tokom kupovine skeniraju proizvode, a na posebno obeleženoj kasi, bez čekanja u redu, samo plate iznos računa

integriranog Sistema menadžmenta, kompanija prati potrebe kupaca i obezbeđuje proizvode i usluge koji ispunjavaju njihova očekivanja. U cilju plasiranja bezbednog proizvoda, beskompromisnog kvaliteta, kompanija dosledno primenjuje zahteve HACCP principa, dobre higijenske i proizvođačke prakse.

U cilju društveno odgovornog ponašanja, Mercator-S je odlučan u nameri da kontroliše svoj uticaj na životnu sre-

dinu i time doprinese opštem kvalitetu života. Kompanija aktivno sprovođi separaciju ambalažnog otpada koji nastaje poslovanjem, obavlja ispitivanje otpadnih voda i emisija u vazduhu angažovanjem ovlašćenih laboratoriјa, koristi transportna vozila sa euro 5 motorom u cilju smanjenja potrošnje goriva i emisija CO₂. Za sve što činimo u domenu kvaliteta nagrađeni smo i posebnim priznanjima kao što su Su-

perbrands, Zaštićen potrošač, Best Buy Award i QUDAL.

Mercator-S uvek nastoji da potrošačima ponudi nešto novo, inovativno, pa zato sedam decenija neprekidno razvija nove proizvode i usluge. Jedan od najuspešnijih poslovnih poduhvata je stvaranje brenda „Ukusi moga kraja“ - linije tradicionalnih srpskih proizvoda koji se proizvode prema originalnim receptima, karakterističnim za naše podneblje. Tradicionalni proizvodi Vojvodine, Mačve, Posavine, Šumadije, Zlatibora, Fruške gore, doline Timoka, Nišave i Morače pripremani su u saradnji sa domaćim proizvođačima upravo iz tih krajeva. Zlatiborski mladi kajmak, sremska kobasica, pršuta, slatko od malina, domaći ajvar, čvarci... samo su deo bogate ponude koja predstavlja iznenađenje za sve ljuditelje domaćih proizvoda. „Ukusi moga kraja“ su vrhunskog kvaliteta, bez aditiva, aroma, konzervansa i drugih dodataka, a koji se mogu kupiti u Mercator supermarketima, Roda marketima i IDEA prodavnicama širom Srbije.

Posebna pažnja posvećena je i preduzetnicima. Postavljanjem proizvoda osam malih preduzetnika na police odbranih RODA marketa realizovan je projekat „Super Srbija“ u kojem se na veoma atraktivan način, praćen izuzetnom marketinškom kampanjom, odvijala neka vrsta nadmetanja kreativnih domaćih preduzetnika (veoma često predstavnika raznovrsnih porodičnih biznisa) da plasiraju proizvode kupcima širom Srbije.

Usluga po kojoj se Mercator-S razlikuje na tržištu jeste i Super kartica. Personalizovana akcijska ponuda, „cashback“ od svake kupovine i mogućnost odloženog plaćanja na rate sa nula odstotka kamate, samo su neke od najvažnijih pogodnosti zbog kojih je ovaj program privlačan potrošačima širom zemlje. Zato danas s ponosom možemo da kažemo da je svaki treći stanovnik Srbije uključen u program Super kartice.

Želeći da odgovori na potrebe savremenog načina života, Mercator-S konstantno radi na unapređenju brzine kupovine. Kompanija se na tržištu izdvaja po tome što je u odabranim prodavnica obezbedila samouslužne kase na kojima kupci sami mogu skenirati proizvode i platiti račun. Samo nekoliko godina kasnije odabrani objekti dobili su Sken za tren, tehnološko rešenje koje potrošačima omogućava da već tokom kupovine skeniraju proizvode, a na posebno

*Usluga po kojoj se
Mercator-S razlikuje
na tržištu jeste
i Super kartica.
Personalizovana
akcijska ponuda,
„cashback“ od svake
kupovine i mogućnost
odloženog plaćanja
na rate sa nula odsto
kamate, samo su
neke od najvažnijih
pogodnosti zbog
kojih je ovaj program
privlačan potrošačima,
tako da je svaki treći
stanovnik Srbije
uključen u program
Super kartice*

obeleženoj kasi, bez čekanja u redu, samo plate iznos računa. Zbog onih koji svoje slobodno vreme žele da provedu s porodicom Mercator-S je u Beogradu i Novom Sadu otvorio IDEA Online, odnosno internet prodavnicu koja kupcima omogućava da porodičnu kupovinu obave iz udobnosti svog doma i tako uštede i vreme i novac.

Potrošači u Srbiji veoma vode računa o ishrani, pa stoga traže organsku i zdravu hranu. Prepoznajući tu potrebu Mercator-S započinje novi poduhvat: otvara specijalizovane IDEA Organic prodavnice u Beogradu. Najširi assortiman organske i zdrave hrane, pomoći nutricionista pri-

likom kupovine, Fresh Square sveži proizvodi za poneti i povoljne cene namirnica na meru, su ono po čemu se IDEA Organic prodavnice razlikuje od ostalih.

Kompanija želi da bude još bliža potrebama i navikama svog kupca. Tako nastaje prepoznatljiva prodavnica sa mikrolokalnim karakteristikama. Na kulturnoj dorćolskoj raskrsnici, na uglu ulica Kralja Petra i Cara Dušana IDEA Dorćol predstavlja novo umetničko delo i dokaz da maloprodaja može da bude interesantnija, modernija, inovativnija i da stvara osećaj pripadnosti kraju u kojem živiš, radiš, kupuješ. Ukrasena je simbolima čuvenog beogradskog kraja, a za kreativna rešenja se pobrinuo najpoznatiji srpski dizajner - Slavimir Stojanović Futro.

Mercator-S se ponosi što kroz IDEA i Roda brendove predstavlja partnera i sponzora najvećih sportskih, kulturnih i humanitarnih događaja u Srbiji. Domaći filmovi, izložbe, događaji u muzejima, najveći koncerti i modne revije održavali su se pod pokroviteljstvom ove kompanije. Mercator-S podstiče objavljivanje novih knjiga i nastoji da mladi talenti, studenti i budući naučnici dobiju bolje uslove za usavršavanje. Roda je postala ponosni pokrovitelj Košarkaškog saveza Srbije, a IDEA je uz Crvenu zvezdu na svakoj njenoj utakmici.

Lokalni pristup potrošaču i podrška lokalnoj privredi u Beogradu, Novom Sadu i Nišu je strategija po kojoj smo postali prepoznatljivi. Jedna od najinovativnijih aktivnosti kojom je IDEA pokazala da ume da nađe način da se približi svom komšiluku zove se „Ko u Beogradu živi, taj Beograd i stvara“. Upravo pod tim sloganom pokazala je svoje najlepše lice – društvenu odgovornost. Hiljade zaposlenih u kompaniji četiri godine unazad učestvuju u Deda Mrazovoj radionici iz koje je izašlo desetine hiljada paketića, koje je IDEA karavan uručio u više od 50 domova za nezbrinutu decu i dečije bolnice širom Srbije. Akcija darivanja širom zemlje kroz poruku „Volimo praznike, jer volimo jedni druge“ izazvala je osmehe i zagrljaje stotina dece iz Srbije.

Upravo zato Mercator je ponosan što može da vidi 70 godina iskustva i znanja stečenih kroz izuzetna dostignuća, vidljiv rast i uspešan razvoj kompanije. I zato je važno da se kaže da je to rezultat svakodnevnog rada zaposlenih, koji čine srce kompanije.

ZAŠTO JE KAPITALIZMU POTREBAN POPULIZAM

RAGURAM RADŽAN

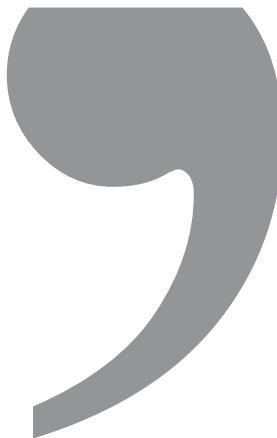
bivši guverner Centralne banke Indije

Brana korporativnom autoritarizmu

Za razliku od Rusije, gde oligarsi svoje bogatstvo duguju prisvajanju državne imovine tokom devedesetih godina, američke superstar kompanije su tamo gde su stigle zato što su bile produktivnije. To znači da i regulatorne mere moraju da budu suptilnije, dakle treba više koristiti skalpel, a ne malj

Pravi odgovor nije revolucija, već uspostavljanje nove ravnoteže. Kapitalizmu su potrebne reforme koje bi vodile od vrha nadole, ali i politike koje bi krenule od dna naviše, kako bi se ekonomski devastiranim zajednicama pomoglo da kreiraju nove mogućnosti i sačuvaju veru svojih pripadnika u tržišnu privredu

Tokom čitave američke istorije kritičari kapitalizma su bili ti koji su omogućavali njegovo uspešno funkcionisanje, time što su se borili protiv koncentracije ekonomске moći i političkog uticaja koji ta moć obezbeđuje. Kada samo nekolicina korporacija dominira jednom ekonomijom, one neizbežno posežu za instrumentima državne kontrole, stvarajući tako alijansu elita privatnog i javnog sektora

KRUPNI KAPITAL JE u Sjedinjenim Državama na udaru. Amazon je odustao od planova za otvaranje svog novog sedišta u Kvinsu suočen sa snažnim protivljenjem lokalnog stanovništva tog njujorškog kvarta. Lindzi Grejam, republikanski senator iz Južne Karoline, izražava zabrinutost zbog dominantne tržišne pozicije Fejsbuka, dok je njegova koleginica iz redova demokrata, Elizabet Voren iz Massacusetса, poziva na razbijanje ove kompanije na više zasebnih firmi. Vorenova je inicirala i usvajanje zakona kojim bi se osiguralo da 40 odsto mesta u korporativnim

upravnim odborima pripadne zaposlenima. Ovakvi predlozi možda su neočekivani za zemlju tržišnog kapitalizma, ali tekuća debata je tačno ono što je Americi potrebno. Tokom čitave američke istorije kritičari kapitalizma su bili ti koji su omogućavali njegovo uspešno funkcionisanje, time što su se borili protiv koncentracije ekonomске moći i političkog uticaja koji ta moć obezbeđuje. Kada samo nekolicina korporacija dominira jednom ekonomijom, one neizbežno posežu za instrumentima državne kontrole, stvarajući tako alijansu elita privatnog i javnog sektora.

To je ono što se desilo u Rusiji, koja je demokratska i kapitalistička samo nominalno. Zadržavajući potpunu kontrolu nad eksploatacijom sirovina i bankarstvom, oligarhija potčinjena Kremlju eliminiše mogućnost smislene ekonomске i političke konkurenčije. Zapravo, Rusija je apoteoza problema koji je američki predsednik Dvajt Ajzenhauer opisao u oproštajnom obraćanju na kraju mandata (januara 1961, prim.), kada je apelovao na Amerikance da se „čuvaju neželjenog uticaja vojno-industrijskog kompleksa“ i „potencijala za katastrofalni uspon na pogrešnom mestu koncentrisane moći“.

U situaciji kad u mnogim granama američke industrije već dominira samo po nekoliko „superstar“ kompanija, trebalo bi da nam bude draga da „demokratični socijalisti“ i populisti imaju na umu Ajzenhauerovo upozorenje. Ali za razliku od Rusije, gde oligarsi svoje bogatstvo duguju prsvajanjem državne imovine tokom desetih godina, američke superstar kompanije su tamu gde su stigle zato što su bile produktivnije. To znači da i regulatorne mreže moraju da budu suptilnije - treba više koristiti skalpel, a ne malj.

Konkretno, u doba globalnih lanaca snabdevanja, američke korporacije su imale koristi od enormne ekonomije obima, mrežnog efekta, te upotrebe informatičkih podataka u realnom vremenu kako bi poboljšale svoj rad i efikasnost na svim nivoima proizvodnog procesa. Kompanija poput Amazona konstantno izvlači prijave iz sopstvenih informatičkih podataka kako bi skratila vreme isporuke i poboljšala kvalitet svojih usluga. Budući da je uverena u sopstvenu superiornost u odnosu na konkurenčiju, toj kompaniji nije potrebno mnogo pomoći od države - što je jedan od razloga zbog koga je osnivač Amazona, Džef Bezos, u prilici da podržava Vašington post, koji se često kritički odnosi prema američkoj administraciji.

Ali to što su superstar kompanije danas i superefikasne ne znači da će tako i ostati, posebno u odsustvu ikakve konkurenčije. Firme koje u datom trenutku imaju dominantnu ulogu uvek će biti u iskušenju da takav status pokušaju da sačuvaju pribegavajući merama koje narušavaju konkurenčiju. Podržavajući legislativne mreže poput zakona o kompjuterskim prevarama i zloupotrebljavanju iz 1984. i zakona o digitalnim kopirajt pravima iz 1998., vodeće internet kompanije su osigurale da konkurenčija ne može jednostavno da se priključi

Nakon finansijske krize 2009, velike banke su prihvatile pojačanu regulaciju i potom lobirale za uvođenje pravila koja su podizala troškove tog prilagođavanja, čime su manje moćne konkurentske firme stavljene u podređeni položaj. A u današnje vreme, kompanije s dobrim vezama u vlasti mogu da utiču na to ko će biti zaštićen, a ko će platiti cenu takve politike

na njihove platforme kako bi i ona imala koristi od mrežnog efekta koji generišu korisnici. Slično tome, nakon finansijske krize 2009., velike banke su prihvatile nužnost pojačane regulacije i potom lobirale za uvođenje pravila koja su nimalo slučajno podizala troškove tog prilagođavanja, čime su manje moćne konkurentske firme stavljene u podređeni položaj. A u današnje vreme, kad se Trampova administracija navadila na povećanje carinskih stopa, kompanije s dobrim vezama u vlasti mogu da utiču na to ko će biti zaštićen a ko će platiti cenu takve politike.

Šire posmatrano, što više vladinim odlukama definisana prava na intelektualnu svojinu, regulativne mreže i carine - a ne produktivnost - doprinose profitu neke korporacije, to će više ta korporacija zavisiti od dobre volje vlasti. Jedina garancija sutrašnje korporativne efikasnosti i nezavisnosti jeste današnja konkurentnost.

Pritisak na vlade da kapitalizam ostane konkurentan i da se spreči njegova prirodna sklonost ka uspostavljanju dominacije nekolicine najčešće dolazi od običnih ljudi, demokratski organizovanih u zajednicama u kojima žive. Budući da nemaju uticaj koji ostvaruju elite, oni obično žele

da vide veću konkurentnost i otvoren prij stup. U SAD, populistički pokret s kraja 19. i progresivni pokret s početka 20. veka bili su reakcija na monopolizaciju u ključnim industrijskim granama poput železnice i bankarskog sektora. Ta široka mobilizacija građana vodila je uvođenju regulativne poput Šermanovog antimonopolskog zakona iz 1890., Glas-Stigalovog zakona iz 1933. (mada manje direktno), te mera za poboljšanje pristupa obrazovanju, zdravstvenoj nezi, kreditiranju, te mogućnostima za razvijanje biznisa. Podržavajući konkurentnost, ti pokreti ne samo da su doprineli da kapitalizam ostane dinamičan, nego otklonili i rizik od uspostavljanja korporativnog autoritarizma.

Danas, kad su najbolji poslovi u sve većoj meri vezani za superstar kompanije koje nove kadrove regрутiraju s nekolicine prestižnih univerziteta, male i srednje firme nailaze na rastuće prepreke koje im postavljaju dominantne kompanije, a ekonomski aktivnost se iz malih gradova i polururalnih sredina seli u megalopolise, populizam je ponovo u usponu. Političari muku muče da ponude nekakav odgovor na to, ali nema garancija da će nas njihovi odgovori usmeriti u pravom smeru. Kao što su tridesete godine prošlog veka jasno pokazale, postoje mnogo mračnije alternative sadašnjem stanju stvari. Ako birači u odumirućim francuskim selima i provincijskoj Americi podlegnu očaju i izgube nadu u tržišnu privredu, biće ranjiviji pred sirenskim zovom etničkog nacionalizma ili tvrdokornog socijalizma, koji su u stanju da unište delikatan balans između tržišta i države. Ako bi do toga došlo, to bi značilo kraj kako prosperiteta, tako i demokratije.

Pravi odgovor nije revolucija, već uspostavljanje nove ravnoteže. Kapitalizmu su potrebne reforme koje bi vodile od vrha naniže, poput osavremenjivanja antimonopolne regulative, kako bi osigurao da će industrijske grane ostati efikasne i otvorene za prijem novih igrača, a ne monopolizovane. Ali su isto tako potrebne i politike koje bi krenule od dna naviše, kako bi se ekonomski devastiranim zajednicama pomoglo da kreiraju nove mogućnosti i sačuvaju veru svojih pripadnika u tržišnu privredu. Kritike koje upućuju populisti moraju da budu saslušane, bez obzira na to što radikalne predloge populističkih lidera ne treba slepo slediti. To je od suštinskog značaja kako bismo sačuvali vibranstnost, i tržišta i demokratije.

© Project Syndicate, 2019.

Ja sam **REA**

Vaš vodič kroz svet
digitalnih
usluga!

mPay

**nova mobilna
aplikacija**

mobilni keš

 Raiffeisen
BANK

REA je uvek online
raiffeisenbank.rs

Građani su, generalno, imali pozitivan odnos prema prva dva talasa evropskih integracija, a od 2008. su, u najmanju ruku, sve kritičniji prema Evropskoj uniji. Zato je danas ključno pitanje u Evropi da li nam je bolje da budemo zajedno ili jedni bez drugih

EVROPSKA AGENDA ZA NAREDNU DESENJIU

JAN PETER BALKENENDE
bivši premijer Holandije

Održiva budućnost na četiri stuba

EU nije samo mašina za donošenje odluka. Ona je zajednica utemeljena na vrednostima kao što su mir, demokratija, sloboda, solidarnost, jednakost, pravda, poštovanje ljudskih prava i vladavina prava. I one su danas podjednako relevantne kao i u prvim godinama EU

EVROPSKA UNIJA JE najveći deo protekle decenije provela baveći se krizama, čak se suočavajući i s potencijalnim pretnjama sopstvenom opstanku. Odnos javnosti prema EU se takođe promenio nagore. Dok su građani imali generalno pozitivan odnos prema prva dva talasa evropskih integracija pedesetih i osamdesetih godina, prema EU su postajali sve kritičniji u najmanju ruku od 2008-2009, ako ne i pre toga. Ključno pitanje u Evropi danas je: da li nam je bolje da budemo zajedno ili jedni bez drugih? U svojoj knjizi *Economics for the Common Good* francuski dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju Žan Tirol ocenjuje da je nada koja je decenijama odlikovala evropski projekt ustuknula pred osećanjem neizvesnosti. „Danas nam je ponovo potreban pogled daleko u budućnost“, piše Tirol, dodajući kako „moramo da rehabilitujemo evropski ideal i ostanemo ujedinjeni oko njega.“

Tirol je u pravu. EU sebi ne može da priušti još jednu deceniju potrošenu na upravljanje krizama i neodlučnost. Umesto toga, potrebno je da izgradimo održivu budućnost utemeljenu na četiri stuba: ambicioznoj političkoj agendi, fokusiranju na rezultate, reformi evropskih institucija, te obnovljenom naglasku na evropskim vrednostima.

Realizacija takvog programa poboljšala bi kvalitet života diljem Evrope, građanima dala osećaj veće izvesnosti u pogledu budućnosti, promovisala zajedničke vrednosti, stimulisala inovacije i učinila Evropu otpornijom. Srećom, EU je u dobroj poziciji da uboliči hrabru, ali realističnu viziju budućnosti koja će joj pomoći da odgovori na kritike koje joj njeni građani upućuju.

Politička agenda EU za narednu deceniju trebalo bi da uključuje globalne izazove kakvi su ciljevi održivog razvo-

ja UN, klimatske promene, te cirkularna ekonomija. Evropa takođe mora da se usredsredi - u tehnološkom, društvenom i moralnom smislu - na digitalnu ekonomiju, uključujući implikacije koje ona ima po kreiranje radnih mesta i nejednakost. I potrebno je da se EU posveti kompleksnom pitanju migracija, posebno s obzirom na turbulentna zbivanja u Africi i na Bliskom istoku.

Sobzirom na njenu socio-ekonomsku tradiciju i privrženost vrednostima kakve su solidarnost i inkluzivnost, Evropa bi mogla i trebalo da briljira u ovim oblastima. Ali da bi ostvarila taj potencijal, EU i pojedinačne zemlje članice moraju da odrede jasne političke ciljeve. Evropska poslovna zajednica moraće da udruži svoje resurse, kao i naučne institucije poput univerziteta i istraživačkih centara. Promene u obrazovnoj politici i veća saradnja sa organizacijama civilnog sektora takođe je neophodna.

Da bi sprovela ovu agendu, EU mora da stavi mnogo veći naglasak na ostvarivanje specifičnih ciljeva i vidljive rezultate, kao i na njihovu veću samerljivost, te pitanje preuzimanja odgovornosti. Ovo je presudno za kredibilitet evropskog projekta. Najveći deo ostatka sveta operiše na taj način, i Evropa sebi ne može da priušti da zaostaje na tom planu.

Svaka članica Unije bi stoga trebalo da striktno i u svakom trenutku primenjuje evropske propise, a za nepridržavanje tih normi trebalo bi da slede kredibilne kaznene mere. Osim toga, svi politički izbori moraju da imaju solidnu finansijsku

bazu, što će zahtevati adekvatnu, efikasnu i proverljivu upotrebu resursa, kao i preispitivanje prioriteta kad su troškovi u pitanju. A principa supsidijarnosti (prema kome političke odluke treba donositi na najprikladnijem nivou vlasti) treba se konstantno pridržavati.

Evropa mora da doneše i teške odluke kada je reč o njenim institucijama. Uloga i značaj Evropskog saveta trebalo bi da se podrazumevaju, s obzirom na potrebu da zemlje članice budu aktivno uključene u procese unutar EU, da se obezbedi da se one pridržavaju dogovorenog, te da se ojača kapacitet ovog tela. Istovremeno, Uniji je potreban mehanizam kroz koji bi bili usmeravani drugačiji pogledi. Tu bi Evropski parlament i Evropska komisija trebalo da dođu do izražaja. Nadalje, sve evropske institucije će pre ili kasnije morati da budu locirane u jedinstvenom administrativnom centru. I sve institucionalne reforme moraju da imaju za cilj da EU učine spremnjom da sasluša svoje građane.

Konačno, građani Evrope moraju da imaju na umu da EU nije samo mašina za donošenje odluka. Ona je zajednica utemeljena na vrednostima koje su joj dale podsticaj za integraciju i kooperaciju, i snaga tih vrednosti i u 21. veku ostaje neumanjena. Mir, demokratija, sloboda, solidarnost, jednakost, pravda, poštovanje ljudskih prava i vladavina prava su danas podjednako relevantni kao što su to bili u prvim godinama EU.

Ipak, Evropa u isto vreme mora i da te vrednosti prilagodi eri brzih promena, poremećaja i tranzicije, te da građanima da podsticaj da tih vrednosti budu svesniji. Da bi se to postiglo potrebni su dodatno obrazovanje, javna debata i angažovanje medija, kao što je nužno i da evropski političari na bolji način reprezentuju te vrednosti. Poslovna zajednica, univerziteti, organizacije civilnog društva i druge institucije trebalo bi takođe da naglase te normativne osnove evropske budućnosti.

Evropa za sobom ima tešku deceniju. Ali s inspirativnom agendom koja gleda dalje u budućnost, EU bi konačno mogla da prestane da upravlja krizama i vrati se ostvarenju svojih dugoročnih ciljeva. A građani bi ponovo trebalo da imaju razlog da se prema Evropi odnose pozitivno.

© Project Syndicate, 2019.

Na EU se nekad gledalo kao na bastion nade za one koji su živeli pod tiranskim, despotskim i kleptokratskim režimima. Vreme je da to ponovo postane. Hrabra Laura Koveši je u borbi protiv korupcije u Rumuniji pokazala što je jedna osoba u stanju da postigne kad ima zakon na svojoj strani

BORBA PROTIV KORUPCIJE ZA SPAS DUŠE EVROPE
GI VERHOFSTAT
bivši belgijski premijer

Računi za lažna obećanja stižu na naplatu

Evropski savet i Evropski parlament trebalo bi da usvoje zakone koji će omogućiti suspenziju isplate evropskih subvencija vladama zemalja članica koje krše pravila i standarde EU. Vlade koje sistematski potkopavaju vladavinu prava i slobodu štampe ne bi trebalo da imaju pravo na raspolaganje sredstvima iz kohezionog fonda koja imaju upravo suprotnu namenu

KAO ŠEFICA RUMUNSKOG Nacionalnog direktorata za borbu protiv korupcije (DNA) od 2013. do 2018, Laura Korduca Koveši je doprinela donošenju na stotine presuda u korupcionaškim slučajevima visokog profila i postala miljenica međunarodnog pokreta za transparentnost rada državnih institucija. U zemlji koja se sve vreme od prijema u Evropsku uniju 2007. muči da uspostavi poštено pravosuđe, ona se isticala kao nepokolebljivi zagovornik vladavine prava.

U julu prošle godine, Kovešijevu je na napuštanje čelne funkcije u DNA primorao tadašnji ministar pravde Tudorel Toader, koji je u aprilu ove godine i sam morao da podnese ostavku, samo dan nakon što mu je podršku uskrati-

la vladajuća Socijaldemokratska partija, ona ista čiji je lider Liviu Dragnea od njega pre godinu dana zahtevao da „najuri“ Kovešijevu, jer ju je smatrao direktno odgovornom što ga je DNA 2015. osudila po optužnici za zloupotrebe u izbornoj kampanji.

Kovešijeva sada ima podršku Evropskog parlamenta za dolazak na čelo Kancelarije evropskog javnog tužioca (EPPO), ali Dragnea čini sve što može da bi je diskreditovao. Uz to Dragnei je zabranjeno obavljanje javnih funkcija (zbog osude za korupciju spričen je da postane premijer), ali njegova stranka predvodi rumunsku vladajuću koaliciju, a jedna od državnih agencija za nadzor, koja je pod kontrolom PSD, podigla je protiv Kovešijeve optužni-

cu zbog navodnog „budženja“ antikorupcionaških optužnica, i na taj način je sprečava da napušta zemlju. Dragneini pajtaši tvrde da je Koveši prekoračila ovlašćenja, što je drugi način da se kaže kako je bila preterano efikasna u borbi protiv korupcije unutar rumunske političke klase.

Smena Kovešijevе s čela DNA razbесnila je rumunsku javnost, a peticiju za njeno vraćanje na funkciju potpisalo je više od 100.000 ljudi. Nakon što je napustila DNA, ovaj direktorat kao da je prestao da radi, što se loše odrazilo na međunarodnu reputaciju Rumunije. Uprkos velikom trudu Kovešijevе, Rumunija je već na listi Indeks percepcije korupcije organizacije Transparency International za 2017. završila kao najkorumpiranija članica EU, iza Bugarske i Mađarske. Situacija je sada još gora. Ignorišući upozorenja Venecijanske komisije Saveta Evrope, više od 180 poslanika rumunskog parlamenta podržalo je usvajanje zakona kojim se političari štite od podizanja optužnica za korupciju.

Budućnost Rumunije kao prosperitetne liberalne demokratije sada je u rukama njenih građana. Treba se nadati da će vladavina prava ponovo biti uspostavljena, i da će zemlja ponovo stupiti na reformski put. Ali to se može desiti samo ako građani Rumunije podrže one koji se bore protiv korupcije i nepotizma.

Reakcija ostatka EU bi prvenstveno trebalo da se sastoji u priključivanju Evropskom parlamentu u podršci kandidaturi Kovešijevе za šefu EPPO, koja će s radom početi do kraja 2020. Kako stvari sada stoje, Evropski savet (u odlazećem sazivu, prim.) podržao je drugog kandidata. Nadalje, Evropska komisija mora da učini više nego da jednostavno kritikuje rumunsku vladu zbog nepoštovanja vladavine prava. Rumunske vlasti se moraju staviti pod istinski pritisak.

Nakon što su u maju održani izbori za EP, Komisija će sada dobiti novi sastav i novog predsednika. Jedan od priorita Komisije trebalo bi da bude formulisane obavezujućeg pakta kojim bi se od svih zemalja članica EU i njenih institucija zahtevalo da poštuju demokratiju, vladavinu prava i fundamentalna prava.

Kao što je proteklih nekoliko godina pokazalo, Uniji su potrebni kredibilniji i efikasniji instrumenti za utvrđivanje slučajeva narušavanja njenih osnovnih

vrednosti, kao i za preuzimanje mera protiv prekršilaca. Sve glavne grupacije u EP su već izrazile posvećenost uspostavljanju novog mehanizma kojim bi se osiguralo poštovanje principa koji su utkani u temeljna akta Unije. Sad kad su evropski izbori prošli, građani moraju da nastave s pritiskom na svoje izabrane predstavnike kako bi se osiguralo da će se pridržavati tih normi.

Pored toga, Evropski savet i EP trebalo bi da usvoje zakone koji će omogućiti suspenziju isplate evropskih subvencija vladama zemalja članica koje krše pravila i standarde Unije. Vlade koje sistematski potkopavaju vladavinu prava i slobodu štampe ne bi trebalo da imaju pravo na raspolažanje sredstvima iz kohezionog fonda koja imaju upravo suprotnu namenu.

Ovo je kritičan trenutak za EU. S Donaldom Trampom na čelu Sjedinjenih Država, haosom koji je Brezgit izazvao u Velikoj Britaniji i usponom populizma u mnogim zapadnim demokratijama, kreirani su uslovi u kojima beskrušnoljni političari mogu neometano da potkopavaju načela liberalne demokratije. Ali račun za lažna obećanja koja daju evropske tzv. neliberalne demokratije sada dolazi na naplatu.

Liberalne demokratije imaju priliku da saniraju štetu koju su populisti naveli, ali moraju da deluju brzo i assertivno. Na proevropski nastojane političare se prečesto gleda kao na zagovornike statusa kvo. To mora da se promeni. U situaciji kad političari pokazuju prezir prema demokratskim principima a prava građana su pod sve strožim nadzorom, liberalne demokratije moraju da stave do znanja da nude efikasne nove instrumente koji treba da omoguće da političari snose odgovornost za svoje postupke. Novo antikorupcionaško telo EU je jedan takav instrument, i Laura Koveši bi od EPPO sigurno načinila agilnog i dinamičnog šampiona pravde.

Na EU se nekad gledalo kao na bastion nade za one koji su živeli pod tiranskim, despotskim i kleptokratiskim režimima. Vreme je da to ponovo postane. Hrabra i visoko efikasna karijera Kovešijevе u borbi protiv korupcije u Rumuniji pokazala je što je jedna osoba u stanju da postigne kad ima zakon na svojoj strani. Borba protiv korupcije u Rumuniji i drugde borba je za dušu Evrope.

© Project Syndicate, 2019.

*Ovo je kritičan
trenutak za EU. S
Donaldom Trampom
na čelu Sjedinjenih
Država, haosom koji
je Brezgit izazvao
u Velikoj Britaniji i
usponom populizma
u mnogim zapadnim
demokratijama,
kreirani su uslovi u
kojima beskrušnoljni
političari mogu
neometano da
potkopavaju načela
liberalne demokratije*

**PETNAEST GODINA
USPEŠNOG POSLOVANJA**
BOŽIDAR KOSTIĆ
direktor kompanije Agroglobe

Integracijom do čvršće liderske pozicije

Jedna od odluka kojima gradimo zajedničku viziju kompanije MK Group je upravo i spajanje kompanija MK Commerce i Agroglobe. Sinergijom ove dve naše uspešne kompanije dodatno povećavamo efikasnost, racionalizujemo naše poslovanje i postajemo još jači i konkurentniji igrač koji diktira trendove na tržištu

KOMPANIJA AGROGLOBE KOJA posluje u okviru MK Group čini važan deo jedinstvene vizije cele grupacije, a ova, petnaesta godina poslovanja obeležena je sjajnim rezultatima koji su posledica strateški vođenih odluka. Agroglobe, nai-me, na godišnjem nivou realizuje promet od 1,6 miliona tona robe. Naša mreža ot-kupnih mesta je jedna od najrazvijeni-jih u regionu, sa ukupno njih 70 koji se prostiru na svakih 25 kilometara, širom Vojvodine. Ukupan skladišni kapacitet naših silosa je 670.000 tona, a posedu-jemo i dodatne skladišne kapacitete koji se prostiru na 100.000 kvadratnih metra. Ovi impozantni pokazatelji daju nam odličnu polaznu osnovu za ostvarivanje naših strateških ciljeva.

Jedna od odluka kojima gradimo zajedničku viziju kompanije MK Group je upravo i spajanje kompanija MK Commerce i Agroglobe. Sinergijom ove dve naše uspešne kompanije dodatno povećavamo efikasnost, racionalizujemo naše poslovanje i postajemo još jači i konkurentniji igrač koji diktira trendove na tržištu.

Kompanije Agroglobe i MK Commerce poslovalle su u sličnim oblastima i postizale uspešne rezultate. U želji da nastavimo sa unapređenjem poslovanja i postizanjem još boljih rezultata, osva-janjem novih izvoznih tržišta, spajanje je bio logičan sledeći korak.

Naša kompanija ove godine proslavlja jubilej - 15 godina postojanja, tokom kojih je izrasla u jednu od najvećih izvozno orientisanih firmi iz domena agro poslovanja, što i svedoče izveštaji i nagrade koje dobijamo od relevantnih institucija.

Kada govorimo o dostignućima, trudi-mo se da svake godine sami sebi, ali i na tržištu postavimo nove, još više standar-

de. Danas s ponosom možemo istaći da smo najveći izvoznik žitarica i uljarica u Srbiji pet godina zaredom.

Prema godišnjem izveštaju udruže-nja Žita Srbije ukupan izvoz svih žita-rica i uljarica tokom 2018. godine izno-si 2,9 miliona tona. Članice MK Group, na čelu sa kompanijom Agroglobe, čine najvećeg izvoznika ovih sirovina u Srbiji. Zajedno izvozimo više od 500.000 tona.

Petinu ukupnog izvoza kukuruza, što je 239.138 tona, izvoze članice MK Gro-up, na čelu sa kompanijom Agroglobe. Najveća količina ove najzastupljenije ratarske kuluture na svetu, odlazi u Rumu-niju, a za njom, najveći uvoznici su Bo-sna i Hercegovina i Italija.

Tokom 2018. godine najveći uvozni-ci soje iz Srbije bili su Rusija, Nemačka i Rumunija. Gotovo trećinu ukupnog izvo-za od 70.078 tona ove uljarice obezbedi-le su kompanije iz MK Group sistema. Godina za nama je rekordna po pitanju izvoza pšenice - čak 1.202.317 tona. MK Group, sa svojim članicama je u samom vrhu pšeničnih izvoznika, sa zajednič-kim izvozom od gotovo 200.000 tona u zemlje regiona, ali i u Rumuniju, Au-striju i Italiju.

Izuzetno je važno da pomenemo i da, u skladu sa našom izvoznom strategijom, fokus stavljamo ne samo na izvoz sirovina, već i gotovih proizvoda. Ovo je važno ne samo za našu grupaciju već i za čitavu državu koja na ovaj način generiše veći BDP.

Naši planovi su ambiciozni, i jedino zajedničkim snagama svih kompanija koje posluju u okviru MK Group, raz-menom znanja i iskustava kako u loka-lu tako i na regionalnom nivou naše pla-nove možemo i da ostvarimo.

U skladu sa našom izvoznom strategijom, fokus stavljamo ne samo na izvoz sirovina, već i gotovih proizvoda. Ovo je važno ne samo za našu grupaciju već i za čitavu državu koja na ovaj način generiše veći bruto domaći proizvod

GLOBALNE POSLEDICE KINESKO-AMERIČKOG HLADNOG RATA

NURIJEL RUBINI

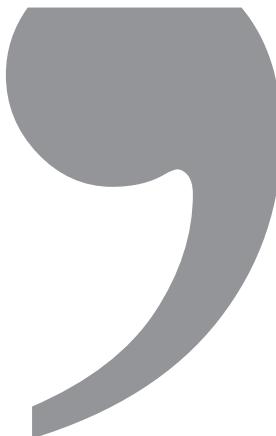
predsednik Roubini Macro Associates i profesor ekonomije na Sternovoj poslovnoj školi Njujorškog univerziteta

Tukididova klopka za ceo svet

U ovako balkanizovanom svetu, i Kina i SAD će od drugih zemalja očekivati da izaberu stranu, dok će većina vlada nastojati da nekako održi dobre ekonomske odnose i sa jednom i sa drugom stranom. Uostalom, mnogi američki saveznici imaju veći obim poslova s Kinom nego s Amerikom

Hladni rat punog intenziteta bi stoga pokrenuo novu fazu deglobalizacije, ili u najmanju ruku doveo do podele globalne ekonomije na dva inkompatibilna ekonomski bloka

Nezavisno od toga koja strana ima jače argumente, eskalacija tenzija mogla bi izazvati veće negativne efekte od hladnog rata između SAD i SSSR. Dok je SSSR bio sila u opadanju, Kina će uskoro biti najveća svetska ekonomija, i nastaviće da raste

PRE NEKOLIKO GODINA sam, kao član jedne zapadne delegacije tokom pose- te Kini, bio u prilici da se u Pekingu sretнем s predsednikom Si Činping- gom. U svom obraćanju, Si je zastupao stav da će uspon Kine biti miroljubiv, i da druge zemlje - a prvenstveno Sjednjene Države - ne treba da opterećuje „Tukididova klopka“, tako nazvana po grčkom istoričaru koji je pisao o tome kako je Spartin strah od uspona Atine rat između ta dva grada-države učinio neizbežnim. U svojoj knjizi Destined for War: Can America and China Escap-

pe Thucydides's Trap?, Grejam Alison s Univerziteta Harvard istraživao je 16 istorijskih slučajeva rivalstva između etabliranih i nadolazećih sila, i utvrdio da je u 12 navrata to rivalstvo dovelo do rata. Nije bilo sumnje da je Si želeo da se usredsredimo na ona preostala četiri slučaja.

Uprkos tome što su obe zemlje sve- sne Tukididove klopke - kao i toga da istorija nema deterministički karakter - Kina i SAD, reklo bi se, svejedno upadaju u nju. I mada je mogućnost izbjiga- nja pravog rata između dve vodeće svet-

ske sile nešto što je teško zamisliti, neka vrsta hladnog rata je sve verovatnija.

SAD za aktuelne tenzije okriviljuju Kinu. Otkako se 2001. priključila Svetskoj trgovinskoj organizaciji, Kina ubire benefite globalnog trgovinskog i investicionog sistema, istovremeno propuštajući da ispunji svoj deo obaveza i zloupotrebljavajući pravila STO. Prema američkom viđenju, Kina ostvaruje nefer prednost kroz krađu intelektualne svojine, iznuđeni transfer tehnologije, subvencionisanje domaćih kompanija i druge instrumente državnog kapitalizma. Istovremeno, kineske vlasti postaju sve autoritarnije, pretvarajući Kinu u orvelovsku policijsku državu.

Iz kineske perspektive, pak, podozrevi se da je pravi cilj SAD da onemogući dalji uspon Kine i spreči je da svoju legitimnu moć i uticaj projektuje i izvan zemlje. Prema tom viđenju, sasvim je razumljivo da druga najveća svetska ekonomija (mereno nivoom BDP-a) traži načine da proširi svoje prisustvo na svetskoj sceni. A kineski lideri bi ukaživali da je njihov režim poboljšao život 1,4 milijarde Kineza daleko više nego što bi to blokirani zapadni politički sistemi ikada bili u stanju.

Nezavisno od toga koja strana ima jače argumente, eskalacija ekonomskih, trgovinskih i geopolitičkih tenzija mogla bi da bude neizbežna. Ono što je počelo kao trgovinski rat sada preti da eskalira u permanentno stanje užajamnog animoziteta. Ovo izraza nalazi u Strategiji nacionalne bezbednosti administracije predsednika Donalda Trampa, u kojoj se na Kinu gleda kao na strateškog „konkurenta“ koga treba obuzdavati na svim frontovima.

U skladu s tim, SAD drastično ograničavaju kineske direktnе strane investicije u osetljivim sektorima, i preduzimaju druge mere kako bi osigurale zapadnu dominaciju u strateškim industrijskim granama poput veštačke inteligencije (AI) i 5G tehnologije. SAD vrše pritisak na partnere i saveznike da se ne priključuju inicijativi Pojas i put, kineskom programu izgradnje infrastrukture diljem evroazijskog prostora. SAD takođe intenziviraju prisustvo svojih pomorskih patrola u Istočnom i Južnom kineskom moru, gde se Kina sve agresiv-

Ako se odnosima dve zemlje bude loše upravljaljalo - ukoliko SAD budu radile na tome da uspore kineski razvoj i obuzdaju njen uspon, a Kina agresivno projektovala svoju moć na Aziju i drugde po svetu - uslediće hladni rat punog intenziteta, a ni pravi rat (ili serija ratova preko posrednika) više neće biti isključen

nije ponaša izražavajući dubiozne teritorijalne pretenzije.

Globalne posledice kinesko-američkog hladnog rata mogle bi da budu još gore od onih kakve je imao hladni rat između SAD i Sovjetskog Saveza. Dok je SSSR bio sila u opadanju, s propalim ekonomskim modelom, Kina će uskoro biti najveća svetska ekonomija, i nastaviće da raste. Osim toga, dok su SAD i SSSR imali vrlo malu trgovinsku razmenu, Kina je u potpunosti integrisana u globalni trgovinski i investicioni sistem, te u tom smislu naročito duboko isprepletena upravo sa SAD.

Hladni rat punog intenziteta bi stoga pokrenuo novu fazu deglobalizaci-

je, ili u najmanju ruku doveo do podele globalne ekonomije na dva inkompatibilna ekonomska bloka. U svakom od tih scenarija, promet robe, usluga, kapitala, rada, tehnologije i informatičkih podataka bi bio ozbiljno ograničen, a digitalni prostor bi bio podeljen na američki i kineski deo, koji međusobno ne bi bili povezani. Sad kad su SAD uvele sankcije kineskim kompanijama ZTE i Huawei, Kina će se potruditi da osigura da njeni tehnološki giganti ključne komponente mogu da obezbede na domaćem tržištu, ili barem kod prijateljski nastrojenih trgovinskih partnera koji ne zavise od SAD.

U ovako balkanizovanom svetu, i Kina i SAD će od drugih zemalja očekivati da izaberu stranu, dok će većina vlada nastojati da nekako održi dobre ekonomske odnose i sa jednom i sa drugom stranom. Uostalom, mnogi američki saveznici imaju veći obim poslova (kad je reč o trgovini i investicijama) s Kinom nego s Amerikom. Ipak, u budućoj ekonomiji u kojoj bi Kina i SAD zasebno kontrolisali pristup ključnim tehnologijama poput AI i 5G, zadržavanje neutralne pozicije će najverovatnije postati neodrživo. Svako će morati da izabere stranu, a svet bi mogao da krene dugim putem deglobalizacije.

Šta god da se dogodi, kinesko-američki odnosi će biti ključno geopolitičko pitanje ovog stoljeća. Neki stepen rivalstva je neizbežan. Ali, u idealnim okolnostima, obe strane bi to rivalstvo učinile konstruktivnim, dopuštajući saradnju na nekim poljima i zdravu konkurenčiju na drugim. Kina i SAD bi faktički kreirale novi međunarodni poredak, zasnovan na uvažavanju činjenice da (neizbežno) rastuća nova sila treba da ima ulogu u oblikovanju globalnih pravila i institucija.

Ako se odnosima dve zemlje bude loše upravljaljalo - ukoliko SAD budu radile na tome da uspore kineski razvoj i obuzdaju njen uspon, a Kina agresivno projektovala svoju moć na Aziju i drugde po svetu - uslediće hladni rat punog intenziteta, a ni pravi rat (ili serija ratova preko posrednika) više neće biti isključen. U 21. veku Tukididova klopka bi mogla da proguta ne samo SAD i Kinu, već i čitav svet.

© Project Syndicate, 2019.

Digitalna transformacija banaka više nije stvar budućnosti

Proces digitalne transformacije nikada se ne završava jer je neprekidni digitalni razvoj, prilagođavanje novim tehnologijama i inovacijama, neminovnost vremena u kojem živimo i poslujemo

DINAMIČAN RAZVOJ SAVREMENE tehnologije nameće da budemo sve više interaktivni u digitalnom svetu. Sve veći broj nas danas želi da završava obaveze sa bilo koje udaljenosti, lako i brzo. U ovakvom okruženju i uz promene navika ljudi koji su digitalno sve pismeniji, među kompanijama se ističu one koje smatraju da digitalizacija pripada sadašnjosti a ne budućnosti i koje mogu da ponude rešenja prilagodljiva za svaku narednu promenu.

U skladu s tim, tradicionalni bankarski model poslovanja nalazi se pred izazovom i zahteva brzu reakciju. Da bi bila konkurentna na tržištu, svaka banka razmatra kako da se prilagodi, koji strateški pristup da primeni kako bi zadovoljila nove zahteve tržišta. Klijenti očekuju jednostavniji pristup uslugama na personalizovan način, sa brzom reakcijom, koja ne ometa njihov svakodnevni život, i to kada i kako oni žele. Stoga, digitalno bankarstvo mora biti uključeno u svaki aspekt života u digitalnoj eri.

Tehnologija je ključna, ali u ovom procesu podjednako važno je iskustvo koje

korisnik dobija. Danas je veći fokus na rešenjima u direktnom radu sa klijentima u odnosu na ostali deo kancelarijskog posla. Ipak, postoji veliki pritisak da se, u kancelarijskom poslu, optimizuju troškovi. Ono što treba istaći je da se proces digitalne transformacije nikada ne završava jer je neprekidni digitalni razvoj, prilagođavanje novim tehnologijama i inovacijama, neminovnost vremena u kojem živimo i poslujemo.

Digitalna transformacija je proces koji privredni subjekti, naročito banke, uspešno realizuju uz podršku kompanije Asseco već decenijama, i to ne samo uz rešenja i usluge, već i smernice i asistenciju koju Asseco nudi na tom putu digitalne transformacije u kojem je fleksibilnost veoma važna. Asseco svojim klijentima već više od 15 godina pomaže da transformišu svoje poslovanje i omoguće pristupačniju, lakšu i sigurniju uslugu i veću transparentnost u radu.

Mogu se izdvojiti dva dobra primera implementacije rešenja za digitalno bankarstvo i poslovanje koje je Asseco radio za dve digitalne banke u regionu – Tele-

nor banku i MTS banku. One su odavno postale svesne da je klijentima neophodno obezbediti bolju, praktičniju i lakšu komunikaciju u digitalnom svetu. Iskustvo koje je Asseco stekao na razvoju celokupnog IT rešenja na projektima – od standardnog bankarskog sistema do svih kanala (mobilnog, internet bankarstva i ATM mreže) – daje nam realnu sliku šta su građani, kao krajnji korisnici dobili – lako dostupne informacije, brzo ostvarive usluge. Zahvaljujući širem spektru rešenja i usluga, banke se mogu više približiti klijentima i olakšati obavljanje bilo koje transakcije ili zahteva, bez ikakvih briga oko radnog vremena, lokacije najbliže poslovnice ili bankomata, ili dostupnosti ličnog bankara.

Brzim napretkom tehnologije i inovativnih rešenja, digitalno bankarstvo preći će sve poznate granice i doneti noviteti koji su nam verovatno, u današnjem trenutku, nezamisliви. Asseco, kao regionalni lider u digitalnoj transformaciji banaka, spreman je da u svakom trenutku pruži podršku klijentima kako bi doстигли željeni nivo digitalizacije.

Asseco svojim klijentima već više od 15 godina pomaže da transformišu svoje poslovanje i omoguće pristupačniju, lakšu i sigurniju uslugu i veću transparentnost u radu

FINANSIJSKA EKSTRAVAGANCIJA U USLOVIMA EKONOMSKE BEDE

JANIS VARUFAKIS

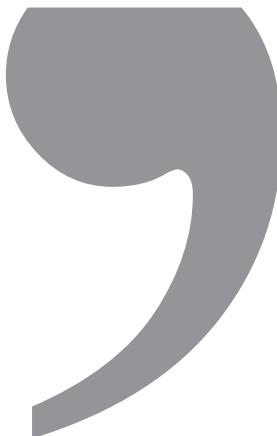
bivši grčki ministar finansija, profesor ekonomije na Atinskom univerzitetu

Kanarinac u globalnom rudniku

Berzanski trgovci koji su pre nekoliko godina kupovali grčke obveznice imaju razloga da slave, budući da ostvaruju prinose kakve im nijedno drugo tržište ne bi moglo da ponudi. Najproblematičniji aspekt ove priče je što se profitom motivisani berzanski trgovci grabe za vrednosne papire jedne propale zemlje. Iz njihove kratkoročne perspektive, izazov je neodoljiv. Ali je pogrešno, čak bezobzirno, zaključivati kako to mora da znači i da se opšta situacija popravlja

Kao što to često biva, prilika koja se čini previše dobrom da bi bila istinita, obično se i ispostavi kao takva. A visoki prinosi na dužničke papire jedne prezadužene zemlje bi mogli da nagoveste sledeću fazu globalne krize, jer se još nije desilo da lešinari ožive lešinu kojom su se hranili

Ko je 2013. kupio nemačke državne obveznice dosad je ostvario prirast od sedam odsto, a onaj ko je grčke državne obveznice kupio na vrhuncu dužničke krize 2012, zaradio je 231 odsto. Rast cena grčkih obveznica stvorio je psihološki podsticaj koji je proteklih meseci Atinsku berzu pogurao naviše za 26 odsto i to u vreme kad se kapital nezaustavljivo odlivao s evropskog tržišta

ZEMLJA ČLANICA EVROZONE koja je postala sinonim za nesolventnost danas mnogima izgleda kao kovčeg s blagom. Berzanski trgovci koji su pre nekoliko godina kupovali grčku imovinu imaju razloga da slave, budući da ostvaruju bankarske povraćaje sredstava kakve im nijedno drugo tržište ne bi moglo da ponudi. Ali kao što je to često bivalo, prilika koja se čini previše dobrom da bi bila istinita obično se i ispostavi kao takva. A ova bi mogla da nagovesti sledeću fazu globalne krize.

Investitor koji je 2013. kupio nemačke državne obveznice dosad je ostvario

prirast od sedam odsto, dok je onaj koji je grčke državne obveznice kupio na vrhuncu dužničke krize 2012. na njima zarađio kolosalni prinos od 231 odsto. Pre nekoliko meseci, cena prvih obveznica s desetogodišnjim rokom dospela izdatih nakon što je Grčka 2010. morala da potraži pomoć kreditora, rasle su sedam uzaštopnih dana i za to vreme uvećale za 2,8 odsto - što je bolji rezultat od bilo kojih drugih državnih obveznica drugde u svetu. Taj rast cena obveznica stvorio je psihološki podsticaj koji je proteklih meseci Atinsku berzu pogurao naviše za 26 od-

sto, i to u vreme kad se kapital nezaustavljuje odlivao s evropskog tržišta.

Na osnovu ovih impresivnih brojki moglo bi se pasti u iskušenje da se neosnovano proglaši kraj grčke krize. Rast cena grčkih obveznica i imovine prikriva rastući jaz između sumorne ekonomske realnosti i neodrživo dinamične finansijske klime. Umesto da odražavaju stepen grčkog oporavka, visoki profitti koje ostvaruju berzanski trgovci ogledalo su kontinuiranih deflatornih pritisaka i fragmentacije u Evropi u globalnom okruženju opadaće održivosti nivoa zaduženosti. Grčki pokazatelji koji izazivaju toliko uzbudnje investitora širom sveta mogli bi da se ispostave kao nagoveštaj novih nevolja za evropsku, možda i svetsku ekonomiju.

S obzirom na jaz između nominalnog nacionalnog dohotka Grčke i njenog javnog duga, kako je moguće da grčke obveznice beleže toliki rast? Zašto je Atinska berza u uzletu dok poslovni svet u Grčkoj ostaje opterećen prekomernim porezima, banke se muče pod teretom nenaplativih dugovanja, nezaposlenost opada samo zahvaljujući emigraciji i otvaranju prekarnih radnih mesta, neto iznos javnih investicija je negativan, a privatnih investicija u proizvodnju tražene robe s visokom dodatom vrednošću nema?

Jedan razlog za to jeste kratkotrajan oporavak cena deonica nakon velikog pada. S obzirom na to koliko je tanko grčko tržište hartijama od vrednosti - njegova totalna kapitalizacija je 52 milijarde evra - i skroman priliv kapitala, koji je usledio pre nego što su cene obveznica počele da rastu, bio je dovoljan da dovede do onog skoka berzanskog indeksa od 26 odsto. Ali uprkos tom uzletu, grčko tržište ostaje 81 odsto ispod nivoa na kome je bilo 2009. godine. A samog rasta cena obveznica što se tiče, paradox brzo presteće to da bude jednom kad se setimo kako su prva dva paketa finansijske pomoći te-ret grčkog javnog duga s privatnog sektora prebacili na evropske poreske obveznike.

U situaciji kada je 85 odsto grčkog duga van tržišta, njegova otplata odložena do 2032, a rok za vraćanje dodatnih 30 milijardi evra zvaničnih pozajmica produžen kako bi grčka vlada mogla da isplati sve što stiže na naplatu, investitori mogu da se fokusiraju na male komade grčkog duga koji su i dalje u privatnim rukama. Sve dok je grčka vlada u potčinjenom položaju u odnosu na evropske institucije, berzanski trgovci ne mogu da izgube no-

Samo na osnovu nekih brojki moglo bi se pasti u iskušenje da se neosnovano proglaši kraj grčke krize. Umesto da odražavaju stepen oporavka, visoki profitti berzanskih trgovaca mogli bi da se ispostave kao nagoveštaj novih nevolja za evropsku, i svetsku ekonomiju

vac na njenim obveznicama s kamatnom stopom od preko tri odsto u okolnostima kad su prinosi na nemačke vrednosne papire jedva malo iznad nule.

Rešeni da ostanu optimisti, većina komentatora ukazuje na to da, recimo, prosečna otplata grčkog duga traje 26 godina, što stoji u velikom kontrastu sa sedam godina u slučaju Italije ili Španije, ili deset godina kad je reč o Portugaliji; time se, smatraju oni, grčkoj privredi daje prilika da se na odgovarajući način oporavi. Ono što propuštaju da pomenu jesu neodržive mere štednje čije sprovođenje kreditori Grčke nameću kako bi dali saglasnost za prolongiranje otplate dugova: permanentni primarni budžetski suficit (uključujući servisiranje dugova) od 2,2 do 3,5 odsto BDP-a sve do 2060. godine. Drugim rečima, grčki poslovni ljudi će morati da nastave da u proseku 75 odsto svojih profiti prepustaju državi (uključujući doprinose za socijalna davanja), dok ukupno poresko opterećenje u susednoj Bugarskoj ne iznosi više od 22 odsto.

Ukratko, Grčka je od toga da bude nulta tačka krize evrozone i najboljeg dokaza za to kako evropske institucije loše upravljaju došla do toga da bude savršen primer finansijske extravagancije u uslovima ekonomske bede. Najproblematičniji aspekt ovog dispariteta nije to što se profitom motivisani berzanski trgovci grabe za vrednosne papire jedne propale zemlje. Iz njihove kratkoročne perspektive, izazov je neodoljiv. Ali je pogrešno, čak bezobzirno, zaključivati kako - zato što berzan-

ski trgovci mlate pare na grčkim vrednosnim papirima - to mora da znači i da se opšta situacija popravlja.

Po ostatak sveta bi bilo korisno da ovaj nesklad vidi kao simptom onoga do čega bi moglo da dođe na globalnom nivou. U junu 2017. Argentina je izdala obveznice sa stogodišnjim rokom dospeća u vrednosti od 2,75 milijardi dolara koje su se prodavale kao alva na osnovu velikih, i krajnje pogrešnih, očekivanja da će se ekonomski izgledi Argentine pod novom neoliberalnom administracijom značajno popraviti. I mada su se te kupovine već potvrđile kao promašaj, postoji čvrst dokaz da je prosečni ukupni povraćaj uloženih sredstava za investitore viši nego kada kupuju dugove zemalja koje su češće primorane da traže stranu finansijsku pomoć. Ali sklonost finansijera ka investiranju u dugove niskog kvaliteta i promovisanju nepostojećih poslovnih mogućnosti najopasnija je onda kada je primenjena na privatni, a ne na javni dug.

Tokom prva tri meseca ove godine neverovatnih 40 odsto svih kredita odobrenih visoko zaduženim kompanijama u Sjedinjenim Državama otišlo je onima među njima koje su najmanje solventne. Prema podacima Federalnih rezervi, ovo prekomerno zaduživanje u 2018. je poraslo za 20,1 odsto, dok drugi izvori govore o značajnom opadanju standarda kada je reč o osiguranju kredita. Krediti se usmeravaju ka nisko rangiranim, visoko zaduženim kompanijama, što kao izvor finansiranja postaje zastupljenija praksa nego kupovina obveznica s višim prinosom. Prema kompaniji LCD, ogranku S&P Global market intelidžens, dužničko tržište je sada teško preko 1,2 biliona (1.200 milijardi) dolara, više nego tradicionalne visoko rizične deonice.

Grčka je avangarda ovog trenda, budući da privlači lake, plitke, spekulativne kupoprodaje, dok strpljivih investitora, koji bi se uključili u njen ekonomski oporavak nigde nema na vidiku. Nakon 2008. Grčka je postala simbol neuspeha globalnog kapitalizma da uspostavi ravnotežu između zaduživanja i spoljnotrgovinske razmene. Danas, kada se globalni nesklad između ekonomske realnosti i finansijskog povraćaja uvećava, postoji jasna opasnost da bi ova zemlja još jednom mogla da bude ona koja će najaviti globalnu krizu. Još se nije desilo da lešinari ožive lešinu kojom su se hranili.

© Project Syndicate, 2019.

NOVE TEHNOLOGIJE I BANKARSKI SEKTOR

JELENA GALIĆ

predsednica Izvršnog odbora AIK Banke

Regionalno tržište obezbeđuje rast

Sva tržišta u našem regionu relativno su mala kada se zasebno posmatraju, i to ne samo iz ugla pojedinačne banke, već i celokupne privrede. Zato je jačanje regionalnog prisustva od značaja za naše poslovanje, ali je veoma bitan i uticaj koje ono donosi u domenu poboljšanja i standardizacije nivoa kvaliteta usluga

U ERI KADA sa korisnicima sve više komuniciraju chatbotovi, kada su bankarske usluge dostupne za nekoliko sekundi velikom broju klijenata istovremeno, kada se odgovori zahtevaju i dobijaju istom brzinom, kada su migracije stanovništva sve veće, a granice između tržišta iščeza-vaju – put daljeg razvoja banke vodi širenju tržišne prisutnosti, sa jedne strane, ali i jačem fokusu ka svakom pojedinačnom klijentu, sa druge strane, kroz primenu dobro osmišljenih digitalnih i tehnoloških rešenja.

Pored navedenih značajnih trendova u razvoju i primeni inovativnih rešenja u bankarstvu, i sve veće pokretljivosti i globalizacije potrošača, njihovih navika i očekivanja, bitno je naglasiti i specifičnost našeg regiona koja se između ostalog ogleda u strukturi njegovih tržišta. Imamo situaciju da su sva tržišta u našem regionu relativno mala kada se zasebno posmatraju, i to ne samo iz ugla pojedinačne banke, već i celokupne privrede. Subjekti koji stasavaju na našim tržištima suočeni su sa brojnim izazovima poslovanja u pogledu obima ekonomije, naprednije konkurenčije koja dolazi sa razvijenih tržišta, zahtevnom regulativom poslovanja i plasmana roba i usluga koju nameću procesi harmonizacije tržišta.

Svedoci smo da gotovo u svim tržišnim segmentima već dugo imamo velike multinacionalne ili internacionalne privredne i bankarske subjekte koji svojim kapitalom, know-how-om, infrastrukturnim kapacitetima lako dolaze do vodećih tržišnih pozicija, što je dobrim delom i iz razloga nedovoljno snažne i nedovoljno organizovane lokalne ponude.

Sagledavajući navedene trendove i vođeni vizijom daljeg razvoja, AIK Banka je posvećena aktivnostima na daljem širenju svoje regionalne prisutnosti, širenju baze zadovoljnih klijenata svojih proizvoda i usluga na svim tržištima na kojima smo prisutni, sa jasnom idejom građenja stabilne i jake regionalne finansijske institucije.

Iz tog razloga, kao što je poznato, već smo zakoračili na tržište Evropske unije preuzimajući Gorenjsku banku u Sloveniji. Preuzimanje Gorenjske banke jasno govori o našoj ozbiljnosti i posvećenosti ostvarenju naših poslovnih ciljeva i strateške vizije. U cilju našeg strateškog razvoja aktivno pratimo mogućnosti novih akvizicija u regionu. Jačanje regionalnog prisustva je svakako od značaja za naše poslovanje ali je jako bitan i uticaj koji ono donosi u domenu poboljšanja i standardizacije nivoa kvaliteta usluga prema klijentima, unapređenju proizvoda, unapređenju i poboljšanju efikasnosti poslovanja između različitih nacionalnih ekonomija, a koje nastaje kao posledica upotrebe najboljih praksi i proaktivne saradnje sa ključnim interesnim grupama u ovim sferama.

Stratešku sliku razvoja i izazova sa kojima se susrećemo svakako upotpunjuje i sve jasnija konkurenčija uključnom bankarskom sektoru od Fintech industrije. Ova industrija je za kratko vreme uspela da kreira vrlo čvrste veze sa krajnjim korisnicima nudeći im jednostavna i efikasna rešenja za najrazličitije svakodnevne problema, uključujući i bankarske usluge. Treba imati u vidu da upliv ovakvih inovativnih digitalnih rešenja u svakodnevnu praktiku može doprineti relativizaciji značaja pojedinih nacionalnih tržišta i njihovih granica. Konsekventno one mogu i značajno uslovit neophodnost regionalne prisutnosti i poslovanja za sve privredne i bankarske subjekte koji žele ostati u igri i ostvariti uspešan rezultat.

Održivi rast na duge staze u bankarskoj industriji podrazumeva strategiju koja pažljivo osluškuje globalne trendove i kretanja, a u cilju prilagođavanja, razvoja i kreiranja prave ponude jasno odabranim tržišnim segmentima. Prateći ove trendove AIK Banka sa ponosom širi svoju bazu zadovoljnih klijenata u regionu sa jasnim ciljem pozicioniranja kao jednog od vodećih igrača na bankarskom tržištu ovog dela Evrope.

DA LI JE SKOK VODEĆIH BERZANSKIH INDEKSA BIO PREDVIDLJIV

ROBERT ŠILER

dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2013. i profesor ekonomije na Univerzitetu Jejl

Ima li patriotizma na berzi

Kad bi svi ljudi poslušali savete finansijskih savetnika i u potpunosti diverzifikovali deonice koje poseduju, oni izvan SAD, u čijim rukama je prošle godine bilo preko dve trećine ukupnog svetskog bogatstva, posedovali bi i više od dve trećine deonica na američkim berzama.

Naklonjenost domaćim hartijama je, međutim, jedna od odlika tržišta kapitala i da bi se razumela snaga američke berze, mora se znati i način razmišljanja njenih aktera

DA LI JE pre jedne decenije, u martu 2009. trebalo da znamo će američki S&P 500 berzanski indeks u naредnih deset godina učetvorostručiti svoju vrednost, ili japanski Nikkei 225 utrostručiti, i da ni hongkonški Hang Seng indeks neće zaostajati mnogo? Konvencionalna mudrost glasi da je nemoguće predvideti kako će tržište u kom momentu izgledati. Ali ovako velika kretanja poput navedenih, reklo bi se, barem jednim delom su se dala predvideti.

Problem je u tome što niko ne može da ponudi dokaze zbog čega je do velikog uzleta došlo, čak ni nakon što se dogodio, a kamoli da demonstrira kako ga je bilo moguće predvideti. Konkretan primer je uzlet američke berze nakon 2009.

Kada se posmatra američka berza, važno je imati na umu da su akteri na njoj pretežno američki investitorji. Prema jednoj prošlogodišnjoj studiji rađenoj za potrebe američke vlade, uprkos izvesnom rastu između 2009. i 2017, ideo američkih deonica u vlasništvu stranaca u 2017. je i dalje činio tek jednu sedminu njihovog ukupnog broja.

Ali kad bi svi ljudi poslušali saveze finansijskih savetnika i u potpunosti diverzifikovali deonice koje poseduju, oni izvan SAD, u čijim rukama je prošle godine bilo preko dve trećine ukupnog svetskog bogatstva, posedovali bi i više od dve trećine deonica na američkim berzama. Naklonjenost domaćim vlasnicima, ili patriotizam, veliki je faktor na berzi. Stoga je, da bi se razumela snaga američke berze, potrebno da razmotrimo način razmišljanja njenih aktera.

Čini se da se u SAD preterano reagovalo na privremeni pad u prinosima na berzi. Prinosi po jednoj S&P 500 deonicu je u četvrtom kvartalu 2008. bili su negativni (što se veoma retko dešava), kako prijavljeni prinosi, tako i oni operativni, a podaci o njima objavljeni su negde u martu 2009, kada je indeks dostigao svoj najniži nivo.

Moglo bi se pomisliti da bi neki inteligentni posmatrač u SAD te 2009. uvideo da je taj pad privremenog karaktera, te da bi na osnovu toga očekivao da će prinosi - važni za prognozu dugoročnog rasta deonica - ponovo početi da rastu. Ali pravo pitanje jeste da li bi taj posmatrač vrlo optimistič-

Za deset godina cene akcija na američkoj berzi su učetvorostručene, ali je takve trendove teško predvideti, ne samo zato što je bavljenje prognozama visokokonkurenčan biznis, već i zato što spontanost igra tako važnu ulogu u ljudskom ponašanju

ku prognozu po pitanju dugoročnih prinosa zasnovao uzimajući kao parametar taj trenutak u kome su prinosi bili negativni. Sada znamo da se dugoročne mere za rast prinosu nisu mnogo promenile. Desetogodišnji prosek prinosu po S&P 500 deonici od 2009. do 2019. iznosio je samo 71 odsto onog iz prethodne decenije. Učetvorostručenje cene S&P 500 indeksa stoga nije bilo inicirano visokim prinosima, već mnogo višim procenama prinosu.

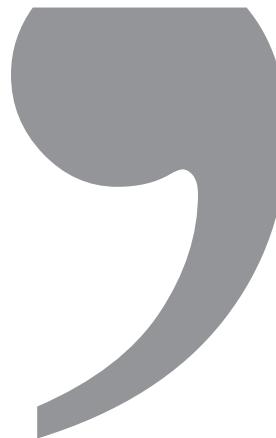
Istina je da su realne kamatne stope posle 2009. opale, pa je kamata na vrednosne papire američkog ministarstva finansija s desetogodišnjim rokom dospeća ovog februara pala na 0,8 odsto u odnosu na 1,71 procenat u martu 2009. Ali se čitav taj pad zbio završno s 2010., i njime se ne može objasniti nijedan od uzlaznih trendova u cenama deonica posle toga.

Te 2009. neki su koristili vrlo snažan jezik da bi izrazili svoja strahovanja. Tada se moglo čuti kako će se svet suočiti s „finansijskom supernovom“. Pretraga u ProQuest bazi podataka, nakon što se u nju ukucu „derivati“ i „finansijsko oružje masovnog uništenja“ (izraz koji se pripisuje Vorenu Bafetu) pokazuje da su ta dva termina, koja su prvi put korišćena u istom kontekstu 2003., posle 2009. stekli veliku popularnost, da bi do 2018. skoro prestali da se koriste.

Oni koji su imali dovoljnu sposobnost anticipacije da razumeju kako tržište finansijskih derivata neće uništiti ekonomiju mogli su da znaju i da strahom izazvano usporavanje tržišta neće potrajati deset godina. Ali prognozu zasnovanu na takvoj anticipaciji teško je kvalifikovati ili javno braniti.

Činjenica da ekonomisti, u celini posmatrano, nisu predvideli finansijsku krizu 2008. u to vreme je naglašeno potencirana i za posledicu imala delimični gubitak poverenja. Mnogi su u martu 2009. bili zabrinuti da će vrednost deonica nastaviti dalje da pada.

Pod mojim nadzorom, Škola menadžmenta na Jejl univerzitetu je prikupljala podatke o stavovima institucionalnih i individualnih investitora u SAD od 1989. nadalje. Jedno od pitanja je glasilo: kolika je verovatnoća ponavljanja katastrofnog sloma berze poput onog od 28. oktobra 1929. ili 19. oktobra 1989. u narednih šest me-

Istina je da su realne kamatne stope posle 2009. opale, pa je kamata na vrednosne papire američkog ministarstva finansija s desetogodišnjim rokom dospeća ovog februara pala na 0,8 odsto, dok je pre jedne decenije bila 1,71 odsto. Ali se čitav taj pad zbio završno s 2010. i njime se ne može objasniti nijedan od uzlaznih trendova u cenama akcija posle toga

seci, uključujući i slučaj kraha koji bi bio posledica finansijske zaraze čiji je izvor u drugim zemljama? Početkom 2009., procenat onih koji su smatrali da je verovatnoća da se tako nešto desi veća od 10 odsto bio je najviši od 1994.

Isto tako, pretraga u ProQuest bazi podataka pokazuje da je fraza „Veća depresija“ u to vreme bila korišćena kao nikad do tada. Termin je češće korišćen 2009. nego u vreme prave Veće depresije.

Kada do kraha berze nije došlo i kad se ispostavilo da ekstremna depresija nije na vidiku, međutim, ta strahovanja su zamjenjena svojom suprotnošću: povećanim divljenjem prema poslovnom uspehu. Pojavio se novi narativ u kome je posebno mesto bilo rezervisano za novi talas milijardera-genjalaca čije je pojavljivanje na sceni još tamo tokom devedesetih godina finansijska kriza samo nakratko prekinula. Objavljanje bestseler biografije Stiva Džobsa, koju je Volter Ajsakson 2011. objavio o osnivaču kompanije Epl, samo je jedan primer. Ilon Mask je izazvao uzbudjenje svojim futurističkim kompanijama SpejsIks (aeronautika) i Neuralink (razvoj interfejsa za implantne kojima bi se uspostavila direktna veza između mozga i kompjutera).

Uspon jednog živopisnog biznismena, Donalda Trampa, do mesta predsednika SAD dokaz je snage koju mnogi Amerikanci pripisuju herojima poslovnog sveta. Počev od 2004., Tramp je najveći deo vremena provodio svoj imidž biznismena gradeći kao zvezda rijkaliti šou-programa Pripravnik, a onda od 2008. i Slavni pripravnik. Njegova kampanja insistirala je na ovom entuzijazmu, a proklamacija da će „Ameriku ponovo učiniti velikom“ dobro se uklapalo s optimizmom američkih investitora.

Stoga bi se reklo da učetvorostručenje cene deonica na američkoj berzi od 2009., kao i Trampov izbor za predsednika, reflektuju, barem u izvesnoj meri, sposobnost prevazilaženja strahova i obnovljeni entuzijazam američke poslovne kulture. Ali je takve trendove - čak i najveće - teško predvideti na berzi, ne samo zato što je bavljenje prognozama visokokonkurentan biznis, već i zato što spontanost igra tako važnu ulogu u ljudskom ponašanju.

© Project Syndicate, 2019.

VINSKI PUT – PLANTAŽE

Jedna vinarija, čitavo podneblje

U blizini Podgorice, pored Skadarskog jezera, gotovo unedogled pružaju se redovi čokota vinove loze, koji na oko 23 kvadratna kilometra oblikuju jedan od najvećih i najljepših vinograda u Evropi – Čemovsko polje

VINSKI PUTEVI OBIČNO obuhvataju staze i predjele u određenom vinskom regionu. Rijetko je, međutim, da čitavo jedno podneblje doživite u okviru samo jedne vinarske kuće, a upravo to vam omogućava specijalni program vinskog turizma Vinski put, koji organizuje vinarija 13. jul Plantaže.

U blizini Podgorice, pored Skadarskog jezera, gotovo u nedogled pružaju se redovi čokota vinove loze, koji na oko 23 kvadratna kilometra oblikuju jedan od najvećih i najljepših vinograda u Evropi – Čemovsko polje.

Vinogradom gazduje kompanija 13. jul Plantaže i on je početna tačka Vin-skog puta, koji će vas, u okviru različitih

tematskih programa, voditi kroz područje, vinoteke i restorane Plantaže - kroz autentičan svijet mirisa i ukusa crnogorskog podneblja, određenog morem, planinama, jezerom i nepreglednim vinogradima.

Iako je vinograd ogroman, posjetiocima je omogućeno da ga obidu u potpunosti, uz čašu pjenušavog vina i u laganoj vožnji turističkim vozom koji klizi kroz ovo vinogradarsko carstvo.

Prateći grožđe, posjetiocи će, uz stručne vodiče, dalje krenuti ka podrumima. U zavisnosti od odabranog programa, može se posjetiti najstarija riznica vina Plantaže – podrum Lješko polje, gdje danas nastaju najbolja vina iz premijum se-

gmenta i gdje se mogu probati vina direktno iz bačvi i buradi, kao i neka od arhivskih vina.

Poseban doživljaj predstavlja posjeta podrumu Šipčanik koji je, po principu francuskih šatoa, smješten usred vinograda, ispod istoimenog brda, u istoj zemlji, u istom kamenu iz kojeg se loza rađa. Podrum se nalazi na dubini od 30 metara ispod zemlje. U obliku je zavojitog tunela, dugog 356 metara, prosječne širine 13,5 i visine 7 metara.

Desetine hiljada turista svake godine prođe ovim vinskim putem. Prepustite se i vi čudesnom svijetu vina i gastronomije u nezaboravnim vinskim turama, birajući programe po sopstvenim ukusu.

ZLATO NA DEKANTERU ZA VRANAC

Ovogodišnje ocjenjivanje vina u Londonu - Decanter World Wine Awards - proteklo je u znaku vranca. Naime, vina 13. jul Plantaže proizvedena od ove autohtone crnogorske sorte su na Dekanteru, koji je najveća i najprestižnija vinska smotra, a važi i za globalni vinski šampionat, osvojila nekoliko medalja.

Vranac Reserve iz berbe 2013 osvojio je zlatnu medalju u konkurenciji više od 16.500 vina iz 57 zemalja. Ovogodišnji žiri Decanter takmičenja bio je sačinjen od 280 vinskih stručnjaka, i ove godine je dodijelio vinima Plantaže ukupno sedam medalja.

Pored zlata za Vranac Reserve 2013, vinima Vranac Barrique 2015 i Vranac Pro Corde 2015 pripala je srebrna medalja, dok je vrhunski Vranac 2015 osvojio bronzu. Srebrne medalje su osvojila i vina Vladika 2015, Epoha 2013 i Chardonnay Barrique 2016, i time zaokružila veliki uspjeh Plantaže.

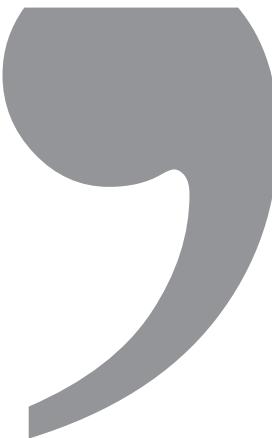
Restoran Jezero - mjesto dobrogukusa

Na 25. kilometru magistralnog puta od Podgorice ka Baru, u mjestu Vranjina na obali Skadarskog jezera, u ambijentu jednog od najljepših nacionalnih parkova Crne Gore, nalazi se restoran Jezero.

Velika terasa restorana kojim upravlja vinarija Plantaže, iznad samog Skadarskog jezera, čini ga idealnim za odmor i opuštanje. Pogled na najveće balkansko jezero, predjele oko Virpazara, tvrđavu Lesendro - lokalitetom poznatim kao *Njegoševa rana*, te svježina koja dolazi sa jezera, čini boravak svakog gosta izuzetnim. No, ushićenje prirodnim atrakcijama u okruženju restorana samo je uvod u hedonistički doživljaj koji vas očekuje.

Poseban dio u jelovniku zauzimaju jela od jezerske ribe (krap, jegulja, ukljeva), dok blizina mora omogućava da na menuju uvek budu najplemenitije vrste jadranskih riba.

Pored restorana, ukopana u kamenoj stijeni u obliku tunela, smještena je vinska prodavnica Plantaže, osmišljena kao svojevrsna riznica aktuelnih vina, vina u posebnim pakovanjima, ali i nekim starim i rijetkim etiketa koje se mogu pronaći samo ovdje. Pored vina, ovdje se može naći i celokupan assortiman rakija od grožđa i breskve, ekstra djevičansko hladno cijeđeno maslinovo ulje sa Čemovskog polja, kao i probrana ponuda suvenira.

Pored restorana Jezero, na 25. kilometru magistralnog puta od Podgorice ka Baru, u mjestu Vranjina na obali Skadarskog jezera, ukopana u kamenoj stijeni u obliku tunela, smještena je vinska prodavnica Plantaže, osmišljena kao svojevrsna riznica aktuelnih vina, vina u posebnim pakovanjima, ali i nekim starim i rijetkim etiketa koje se mogu pronaći samo ovdje

PROFMEDIA.RS

AMERIČKO SUOČAVANJE S POPULIZMOM

SAJMON DŽONSON

bivši glavni ekonomista MMF-a i profesor na Sloan poslovnoj školi pri Masačusetskom institutu tehnologije (MIT)

Jaki napadi na sve slabije Federalne rezerve

Očajnički nastojeći da na bilo koji način podstakne privredni rast pred predsedničke izbore 2020. Donald Tramp je u Bord guvernera Feda ugurao ljude koji su spremni da mu popuste i koji će njegovu izbornu bazu mobilisati da se digne protiv svih koji se budu opirali popuštanju monetarne politike. Pre ili kasnije, Tramp će otići sa scene, a ostaje da se vidi da li će uništiti politički legitimitet Federalnih rezervi

POPULIZAM JE PRISTUP vladavini ute-meljen na izdašnim obećanjima koje je na kraju nemoguće ispuniti. Najistaknutiji istorijski primeri populizma u periodu nakon 1945. dugo su se mogli naći uglavnom u Latinskoj Americi. Uvek je bilo apologeta koji su tvrdili da je otkriven novi izvor ekonomskog čuda. Ali kraj je uvek bio isti: neka vrsta krize ili propasti. Današnji populizam ponovo je u uzletu, ali je sada jednu od svojih najvirulentnijih formi poprimio u Sjedinjenim Državama, pored ostalog dovodeći u pitanje kredibilitet američke centralne banke.

Argentina pod Huanom Peronom (1946-1955 i 1973-1974) i njegovim naslednicima često je izdvajana kao kanonski primer loše vladavine populista. Svaka verzija populizma ima svoje specifičnosti, ali generalni obrazac je sledeći: neodrživo povećanje zarađa, precenjena vrednost nacionalne valute, te masovno zaduživanje u inostranstvu (omogućeno domaćom bezobzirnošću i stranom kratkovidušću). Kritičari se proganjaju, eksperți diskvalifikuju, a podsmehu se izlaže svako ko izrazi bilo kakvu vrstu razumne zabrinutosti za to kako se stvari odvijaju. Centralne banke i drugi nezavi-

sni državni organi, poput sudova, stavljaju se pod kontrolu kadrovskim promenama ili drugim vidovima pritiska.

Onda dođe vreme za naplatu, u vidu neke kombinacije inflacije, značajnog pada vrednosti nacionalne valute, te duboke recesije (ili nečeg još goreg od toga). Prečesto se dešava i da ciklus onda kreće iznova, s novim nizom obećanja koja je apsolutno nemoguće ispuniti. Kredibilitet centralne banke, jednom izgubljen, teško je povratiti.

Posmatrajući današnji svet, Venecuela se čini očiglednim latinoameričkim

primerom zemlje koja prolazi kroz iskušto jedne novije verzije populizma (koji istina, zahvaljujući prihodima od nafte, opstaje duže nego što je uobičajeno). Sad kad je Venecuelu snašao klasičan populistički kolaps, gde se još uočavaju očigledni simptomi populizma?

Velika Britanija bi mogla da bude jedan takav slučaj. Potpuno je moguće da će Britanija izbeći katastrofu ako iz Evropske unije izade tako da izbegne težak poremećaj na planu trgovine. Brigu, naravno, izaziva to što je put ka mekom prizemljenju i dalje nejasan - i to što su proces već primakao kraju, s obzirom na političkim odlukama utvrđene krajnje rokove koje su postavili i EU i Britanija.

Neki britanski politički lideri, uglavnom oni na desnici, nastavljaju da - u mjeri koja izaziva zabrinutost - igraju na populističku kartu. Ostaje da se vidi da li će oni nužno dovesti do kolapsa pre nego što ispraznost njihovih obećanja postane očigledna.

Dobra vest je da su ključne britanske institucije, uključujući Englesku banku, i dalje snažne i u velikoj meri nezavisne. Nadajmo se da će to i ostati slučaj, bez obzira na to što će se dogoditi s Konzervativnom strankom i britanskom vladom (nakon ostavke Tereze Mej).

Mnogo veći je problem u SAD, gde predsednik Donald Tramp neuvažavanje fiskalnog efekta koji ima kresanje poreza kombinuje s željom da započne trgovinske ratove. U međuvremenu je usledio i njegov najopasniji potez do sada: povećanje pritiska na Federalne rezerve (Fed) da stimulišu privrednu aktivnost.

Pritisak na Fed je razumljiv posmatrano iz političke perspektive, pošto se „potrošio“ privremen pozitivni efekt koji je kresanje poreza proizvelo krajem 2017., a u Kongresu ne postoji dovoljna podrška za njihovo dalje smanjenje. Deficit je već maksimalno uvećan. Iako je privredni rast zadovoljavajući, on sada prirodno usporava kako se zemlja bliži punoj zaposlenosti. Kao pravi populista, Tramp je obećao veće stope rasta nego što je to održivo, osim u slučaju primene nesvakidašnjih i neodrživih mera - poput značajnog popuštanja monetarne politike.

Fed je danas politički slab jer za sobom ima 15 loših godina. Prvo, ne samo da je nadgledao, nego je i aktivno navijao za slabljenje mera zaštite potrošača, što je u periodu do 2008. omogućilo nekontrolisano zaduživanje za kupovinu nekretni-

Svaka verzija populizma ima svoje specifičnosti, ali generalni obrazac je sledeći: neodrživo povećanje zarada, precenjena vrednost nacionalne valute, te masovno zaduživanje u inostranstvu. Kritičari se proganjaju, a eksperti diskvalifikuju. Onda dođe vreme za naplatu, u vidu neke kombinacije inflacije, značajnog pada vrednosti nacionalne valute, te duboke recesije, ili nečeg još goreg od toga

na. Potom Fed uopšte nije razumeo kako je struktura finansijskih derivata mogla da uveća rizike, pa se ono što je moglo da bude tek blaga korekcija cena nekretnina naniže pretvorilo u sistemski problem (i globalnu katastrofu). Onda je Fed pokušao da ispravi grešku time što je odobravanje kredita učinio lakšim nego ikada. Na nesreću, takav pokušaj „raščišćavanja“ pokazao se teško sprovodivim, a šteta naneta milionima običnih ljudi oseća se i danas.

Čelnici Feda branili su se u to vreme da se kriza jednostavno desila i da se tu ništa

nije moglo učiniti. To gledište je potpuno pogrešno. SAD su uspele da u periodu od četrdesetih godina prošlog do početka ovog veka izbegnu finansijsku krizu zato što je na snazi bila adekvatna regulativa.

Vodeći republikanci u Kongresu potrošili su čitavu deceniju bacajući svoju retoričku vatrnu na pogrešnu metu unutar Fedove sfere delovanja, tvrdeći da su posetkrizne mere centralne banke bile previše labave i da će dovesti do inflacije. Ta kritika iz republikanskih redova pokazala se potpuno neutemeljrenom: inflacija je ostala niska. Ali je politička šteta načinjena, a sada Trampov pritisak da usledi daleko veće popuštanje monetarne politike ima podršku članova Kongresa koji su se pretvodno zalagali za nešto sasvim suprotno.

Sada je Fed slab, a Tramp se hvata za slamku, očajnički nastojeći da na bilo koji način nekako podstakne rast pred predsedničke izbore 2020. U sastav Borda guvernera Federalnih rezervi ugurao je ljude koji su spremni da mu popuste i koji će njegovu izbornu bazu mobilisati da se digne protiv personala Feda i regionalnih predsednika banke ukoliko se oni budu opirali popuštanju monetarne politike.

Da li je upumpavanje u ekonomiju na ovakav način jasan put koji Trampa vodi do reizbora? Tramp je ranije imao sreće, a trenutno stanje globalne ekonomije je benigno (izuzev ako Bregxit ne doneće neka gadna iznenadenja). I mada će se sva Trampova makroekonomска obećanja ispostaviti kao podjednako efemerna i kratkotrajna poput onih Peronovih, populizam uvek traje duže nego što većina ljudi misli da može.

Kad stvari dođu na naplatu, to će izgledati drugačije nego u Argentini ili Venecueli. SAD imaju jaču, diversifikovaniju ekonomiju s boljim rezultatima u proteklih 100 godina. Osim toga, dolar se masovno koristi širom sveta, u vidu rezervi centralnih banaka, valute u kojoj privatni sektor čuva imovinu, te za plaćanje najvećeg broja međunarodnih računa. Najverovatniji ishod će stoga biti sporiji rast, dalji rast nejednakosti, te erozija kvaliteta javnih službi. Američka sposobnost da u inovacijama prednjači u odnosu na sve ostale, uključujući i Kinu, apsorbovaće novi udarac.

Pre ili kasnije, Tramp će otici sa scene. Da li će njegovo nasleđe biti još više populizma, omogućenog uništavanjem političkog legitimiteta Federalnih rezervi? Takav ishod je sasvim moguć.

© Project Syndicate, 2019.

Trampovo povlačenje iz Transpacifičkog sporazuma je kanonski primer njegove bezobzirnosti kad je reč o trgovinskoj politici. Mnogi su mislili da povlačenje SAD znači i kraj TPP, ali su se ostalih 11 zemalja, pod dirigentskom palicom japanskog premijera Šinzo Abea, brzo dogovorile i sada uživaju preferencijalni tretman na tržištima svake od tih država potpisnica novog sporazuma, bez SAD

PROFMEDIA.RS

SPORAZUMI O SLOBODNOJ TRGOVINI SAD I OSTATKA SVETA

EN KRUGER

bivši glavni ekonomista Svetske banke i bivši zamenik direktora MMF-a

Tramp u staklarskoj radnji

Svako trampovsko „pregovaranje“ izgleda ovako: SAD ispostavljaju zahteve, zauzvrat nude malo, i prete „kaznenim merama“ u vidu carina u slučaju da im se ne izadje u susret. Poput kriminalca koji govori „pare ili život“, tu nikakvih pregovora nema. Ponašajući se kao nesigurni siledžija, Tramp Ameriku sve više izoluje u odnosu na globalnu ekonomiju. Američki proizvođači i potrošači već plaćaju cenu toga. Pitanje je samo još koliko su ovakvih „pobeda“ u stanju da podnesu

POŠTO MU NIJE bio dovoljan trgovinski rat s Kinom, administracija američkog predsednika Donalda Trampa je bilateralne trgovinske pregovore otvorila i s Japanom. Ali šta god da se Tramp nada da će postići kad je Japan u pitanju, to će biti značajno manje od onoga što je odbacio kada je početkom 2017. oglašio istupanje SAD iz Sporazuma o transpacifičkom partnerstvu (TPP).

Tokom predsedničke kampanje 2016. Tramp je Amerikancima obećao da će u

njihovo ime ispregovarati toliko sjajnih sporazuma da će im „dosaditi da pobeđuju“. Sad kad američki farmeri, potrošači i celokupna ekonomija snose visoku cenu u vidu carina na kinesku robu, Amerikancima je verovatno već prilično dosta svega.

Trampovo povlačenje iz Transpacifičkog sporazuma (TPP) je kanonski primer njegove bezobzirnosti kad je reč o trgovinskoj politici. Sporazumom koji su 2016. potpisale SAD i 11 zemalja pa-

cifičkog pojasa bilo bi nadgledano oko 40 odsto ukupne trgovine koja se odvija po pravilima Svetske trgovinske organizacije. Bio je to „sporazum za 21. vek“ koji je uključivao ne samo smanjenje carina, već i kreirao uslove za liberalizaciju u sektorima maloprodaje, komunikacija, masovne zabave i finansijskih usluga. Njegovom primenom bili bi poboljšani radni i ekološki standardi, ustavnopravljeni novi mehanizmi za rešavanje trgovinskih sporova i kreiran okvir za uprav-

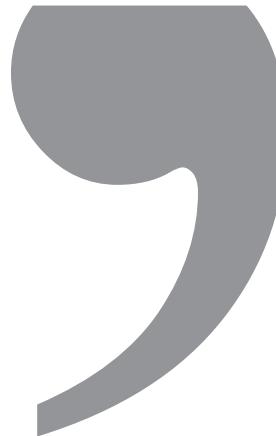
ljanje elektronskom trgovinom, sajber bezbednošću, pravima na intelektualnu svojinu i drugim oblastima.

Kada su se SAD povukle iz TPP, mnogi su pretpostavili da je sa sporazumom svršeno. Ali druge zemlje potpisnice, predvođene japanskim premijerom Šinzom Abeom, brzo su se dogovorile oko njegove zamene, Sveobuhvatnog i naprednog sporazuma o transpacifičkom partnerstvu (CPTPP), koji i dalje sadrži oko 200 od približno 220 odredbi koliko ih je bilo u TPP. Tih dvadesetak koje su izostavljene su one koje su progurali Amerikanci, i mogu naknadno biti uneute u sporazum u slučaju da SAD odluče da mu se priključe.

Sad kad je CPTPP stupio na snagu, Australija, Brunej, Kanada, Čile, Japan, Malezija, Meksiko, Novi Zeland, Peru, Singapur i Vijetnam uživaju preferencijalni tretman na tržištima svake od potpisnica sporazuma. Kako carine između ovih zemalja postepeno budu smanjivane, tako će američki proizvođači na tim tržištima dolaziti u sve nepovoljniji položaj. Dok će japanska carinska stopa za američku govedinu ostati na 38,5 odsto, za onu iz zemalja potpisnica CPTPP smanjena je na 27,5 odsto, a na kraju će iznositi samo devet procenata. Američka govedina i pšenica koje ulaze u Japan ili bilo koju drugu zemlju potpisnicu će se usled toga suočiti s višim carinama od govedine i pšenice iz Australije, Kanade ili s Novog Zelanda.

Abe je svećedno naporno radio na tom da zadrži dobre odnose sa SAD, zbog čega se kod kuće našao na udaru kritika. Japan je jedan od malobrojnih američkih trgovinskih partnera koji nije pribegao kontramerama nakon što je Trampova administracija podigla carine na čelik i aluminijum. Iako jasno stavlja da zna da Japan preferira regionalne i multilateralne trgovinske aranžmane, Abe je pristao na bilateralno cenkanje sa SAD.

Kako Japan ovog leta čekaju izbori za gornji dom parlamenta, u bilateralnim pregovorima pomaka verovatno neće biti pre kraja godine. Kad se to konačno desi, Japan će imati koristi od toga što je već sklopio sporazum o slobodnoj trgovini s Evropskom unijom. Zaključno s februarom ove godine, više od 90 odsto (uskoro i 97 odsto) izvoza iz EU u Japan je oslobođeno carina; nakon kratkog prelaznog perioda, isti kriterijum će biti primjenjen i na 85 odsto poljoprivrednih proizvoda.

Trampova administracija od Japana želi uklanjanje barijera za američke poljoprivredne proizvode i auto-industriju kako bi se smanjio spoljnotrgovinski deficit SAD, koji je lane bio 58 milijardi dolara. I mada Tramp često prigovara da američka roba u Japanu nailazi na trgovinsku diskriminaciju, za to može samo samog sebe da krivi. Sasvim je prirodno da američki izvoznici izgube ideo na tržištu u korist evropskih zemalja i potpisnica CPTPP. Sad kad Japan ima aktivirane nove sporazume o slobodnoj trgovini, američki trgovinski deficit s Japanom će se verovatno samo uvećati.

Trampova administracija od Japana želi uklanjanje barijera za američke poljoprivredne proizvode i auto-industriju, te smanjenje trgovinskog suficita koji je 2018, izražen u robi, iznosio 58 milijardi dolara. I mada Tramp često prigovara da američka roba u Japanu nailazi na trgovinsku diskriminaciju, za to može samo samog sebe da krivi. Sasvim je prirodno da američki izvoznici izgube ideo na tržištu u korist evropskih zemalja i potpisnica CPTPP. Sad kad Japan ima aktivirane nove sporazume o slobodnoj trgovini, američki trgovinski deficit s Japanom će se verovatno samo uvećati.

Toliko o Trampovoj „veštini sklapanja sporazuma“. Navodno briljantni pregovarač doveo je američke izvoznike u krajnje nepovoljan položaj na tržištima duž pacifičkog pojasa i u Evropi. Još gore, Kina sad insistira na potpisivanju megasporezuma o slobodnoj trgovini između 16 zemalja pod okriljem Regionalnog sveobuhvatnog ekonomskog partnerstva (RCEP); pregovori o njegovom potpisivanju su u toku, mada brojni kineski eksperti ne očekuju da će sporazum skoro biti postignut.

Ovdje se treba podsetiti da TPP nije uključivao Kinu i da je bio osmišljen s ciljem da se u Aziji formira trgovinski blok koji će predvoditi Amerika i koji će dugo potrajati. Nema tog sporazuma koji bi Trampova administracija mogla da sklopi s Japanom koji bi mogao da nadoknadi ono što bi SAD imale da se nisu povukle iz TPP. U najboljem slučaju, SAD mogu da ono najbolje iz TPP unesu u sporazum s Japanom, umesto sa svih 11 inicijalnih zemalja potpisnica. Abe jeste izrazio spremnost da bilateralno pregovara s Trampom, ali Americi nikako ne može da ponudi bolje uslove od onih koji su dobili japanski partneri i CPTPP.

Sve je ovo već viđeno. Svako trampovsko „pregovaranje“ izgleda ovako: SAD ispostavljaju zahteve, zauzvrat nude malo, i prete „kaznenim merama“ u vidu carina u slučaju da im se ne izade u susret. Poput kriminalca koji govori „pare ili život“, tu nikakvih pregovora nema. Ponašajući se kao nesigurni siledžija, Tramp Ameriku sve više izoluje u odnosu na globalnu ekonomiju. Američki proizvođači i potrošači već plaćaju cenu toga. Pitanje je samo još koliko su ovakvih „pobeda“ u stanju da podnesu.

© Project Syndicate, 2019.

Dok se vina iz SAD suočavaju s carinom od 15 odsto, ona iz EU - kao i iz CPTPP zemalja poput Čilea - sada u Japan stižu bez carina, a isto važi i za evropske automobile, koji podležu uobičajenoj provjeri bezbednosnih standarda. Nije slučajno Abe promovisao sporazum s Unijom kao dokaz „nepokolebljive političke volje Japana i EU da predvode svet kao šampioni slobodne trgovine u vreme kad je protekcionizam u naletu.“

PROFMEDIA.RS

MAKROEKONOMSKI INDIKATORI PRIKRIVAJU MNOGE ASPEKTE KVALITETA ŽIVOTA

DŽEFRI SAKS

profesor održivog razvoja, zdravstvene politike i menadžmenta na Kolumbija univerzitetu

Iluzija rasta

Čak i posmatrani sami za sebe, podaci o BDP-u i zaposlenosti deluju daleko manje impresivno nego što bi se na osnovu novinskih naslova moglo pomisliti. Rast BDP-a u prvom kvartalu ove godine, na primer, obeležilo je veliko povećanje nivoa zaliha, što bi mogao biti nagovještaj da će rast autputa u narednim kvartalima biti usporen. A u svakom slučaju, izvlačiti zaključke na osnovu prvog kvartala je preuranjeno

‘

Gradjani, a posebno u SAD, trebalo bi da razmisle o činjenici da su ljudi u mnogim drugim zemljama srećniji i manje opterećeni brigama, te da žive duže. Generalno govoreći, vlade tih drugih zemalja ne smanjuju poreze bogatima i ne krešu izdvajanja za javne službe koje koriste svi ostali. One se trude da rade za opšte dobro, umesto da se stavljaju u službu bogatih, u isto vreme upirući prstom u iluzorne ekonomske statistike koje prikrivaju koliko i otkrivaju

NACIONALNA POLITIKA U Sjedinjenim Državama počela je da robuje makroekonomskim indikatorima koji malo toga govore o tome kakvo je istinsko stanje. Mnogi komentatori smatraju da stopa rasta od 3,2 odsto u prvom kvartalu 2019, u kombinaciji s padom nezaposlenosti na 3,6 odsto u aprilu, znači da su se ekonomske mere predsednika Donald Trampa pokazale ispravnim, a neki procenjuju i da su njegovi izgledi da bude reizabran zbog toga uvećani.

Ali ovakva interpretacija previđa ono što ti indikatori propuštaju da samere. A

to što propuštaju da samere je slučajno baš ono što je javnosti bitno. Braneći Trampovu odluku o smanjivanju poreza iz 2017., kojoj pripisuje dodatnih 1,1 odsto rasta godišnjeg BDP-a u 2018. i 2019., ekonomista s Harvarda Robert Baro ocenjuje kako je „samo po sebi evidentno da je brži ekonomski rast bolji od sporijeg ekonomskog rasta“, jer „milioni ljudi imaju koristi od viših stopa rasta, obično praćenih višim zaradama i nižom nezaposlenošću, što je od posebne pomoći socijalno ugroženijima“.

Trebalo bi, ipak, biti oprezan prema ovakvim „samim po sebi evidentnim

istinama“. Čvrsto uveren u racionalnost javnosti, Baro bi trebalo da razmotri šta javnost zapravo poručuje. Prema skorašnjem istraživanju Galupa, 40 odsto javnog mnjenja podržava smanjenja poreza iz 2017, dok se s njim ne slaže njih 49 odsto – a taj odnos potvrđuju i neka druga istraživanja. Javnost gleda dalje od svakog kratkotrajnog rasta potrošnje i zabrinuta je zbog rastuće nejednakosti u prihodima i bogatstvu, te ogromnog budžetskog deficitata. Ako bi se sledio Barroov tok razmišljanja, najlogičnija pretpostavka bi trebalo da bude kako dolazi vreme za povećanje poreza.

Kontinuirani otpor smanjivanju poreza nije jedini znak nezadovoljstva javnosti. Drugi su još očigledniji. Zemlja je po sredini podeljena u pogledu na opšte ekonomski uslove, budući da ih polovina opisuje kao „odlične“ ili „dobre“, a polovina kao „jedva podnošljive“ ili „loše“. Nekih 49 odsto Amerikanaca veruje da se ekonomski situacija popravlja, dok ih 50 odsto smatra da se pogoršava ili stagnira. Ukupno je samo 31 procenat onih koji su zadovoljni pravcem kojim zemlja ide, dok ih je 67 odsto nezadovoljno.

Makroekonomski indikatori prikazuju mnogo toga kad je reč o kvalitetu života. Na primer, dok je američka ekonomija poslednjih godina bila u ekspanziji, sistem zdravstvene zaštite zapadao je u sve veću krizu. SAD su dve uzastopne godine, 2016. i 2017., beležile smanjivanje očekivane dužine životnog veka, što je najduži kontinuirani pad po tom kriterijumu još od Prvog svetskog rata i potonje epidemije španske groznice. Ali današnji pad očekivane dužine života nije posledica neke bolesti, nego očajanja. Stope samoubistava i smrti usled predoziranja opioidima otišle su u nebo.

Još jedna alarmantna epidemija o kojoj stopa BDP-a ili nezaposlenosti ništa ne govori jeste oštar rast anksioznosti među Amerikancima. Galup je u pomenutom istraživanju to ovako formulisao: „Iako je američka ekonomija u naletu, prošle godine je više Amerikanaca bilo izloženo stresu, osećalo gnev i zabrinutost nego što je to bio slučaj u većini situacija tokom protekle decenije. Upitani kako su se osećali prethodnog dana, većina Amerikanaca (55 odsto) je 2018. odgovorila da su u velikoj meri bili izloženi stresu, skoro polovina (45 odsto) da su bili vrlo zabrinuti, a više od petine njih (22 procenta) da su bili ispunje-

Iako je pad stope nezaposlenosti nesumnjivo ohrabrujuća vest, deo objašnjenja za njen smanjenje u aprilu na samo 3,6 odsto leži u smanjenoj ponudi na tržištu rada, jer se veliki broj građana s najnižim zaradama povlači sa tržišta rada

ni gnevom“. Stres, zabrinutost i gnev su tokom 2018. dostigli desetogodišnji vrhunac. SAD su 2018. po tome kolikom su stresu bili izloženi njeni građani bila na sedmom mestu na svetu - bolje rangirana od Grčke, Filipina ili Irana, ali lošije od Ugande, Turske ili Venecuele.

Ovi pokazatelji stresa u saglasnosti su s jednim drugim važnim nalazom: u 2018. je opao i broj Amerikanaca koji sebe smatraju srećnim. Na Galupovo pitanje kako bi ocenili sopstveni život na skali od 0 (najgori) do 10 (najbolji), prosečan odgovor iznosio je 6,9 u odnosu na 7,0 koliko je prosek bio 2017. i 7,3 u periodu od 2006. do 2008. Zadovoljstvo vlastitim životom opadalo je tokom protekle decenije čak i kada je *per capita* BDP rastao. Po tom kriterijumu, SAD su u 2018. među 36 članica OECD zauzele 20. mesto.

Čak i posmatrani sami za sebe, podaci o BDP-a i zaposlenosti deluju daleko manje impresivno nego što bi se na osnovu novinskih naslova moglo pomisliti. Rast BDP-a u prvom kvartalu ove godine, na primer, obeležilo je veliko povećanje nivoa zaliha, što bi mogao biti nagoveštaj da će rast autputa u narednim kvartalima

biti usporen. A u svakom slučaju, izvlačiti zaključke na osnovu prvog kvartala je preuranjeno. Isto tako, iako je niža stopa nezaposlenosti nesumnjivo ohrabrujuća vest, deo objašnjenja za njen pad u aprilu leži u smanjenoj ponudi na tržištu rada. Nivo zaposlenosti je, zapravo, i dalje značajno niži nego što je bio na vrhuncu. Stopa zaposlenosti u odnosu na broj radno sposobnih građana u aprilu je iznosila 60,6 odsto, u poređenju sa 64,4 odsto 2000. godine. Najveći deo objašnjenja za trenutnu nisku stopu nezaposlenosti u Americi leži u povlačenju velikog broja Amerikanaca s najnižim zaradama sa tržišta rada.

Većina Amerikanaca niti je srećna zbog načina na koji se stvari u zemlji odvijaju, niti toliko naivna da poveruje kako je krensanje poreza iz 2017. rešenje za sve njihove probleme. Za razliku od mnogih makroekonomista, oni znaju da se život ne svodi na kratkotrajni rast BDP-a ili pad broja nezaposlenih. Ti statistički podaci su u najboljem slučaju nejasan prikaz koji zanemaruje budućnost, previđa nejednakost ishoda (*jednakost ishoda, suprotno jednakosti mogućnosti, koncept je prema kome je državnim merama potrebno obezbediti pravedniju redistribuciju društvenog bogatstva, prim.*), te propušta da u obzir uzme visoku i sve veću anksioznost Amerikanaca u uslovima preskupe zdravstvene zaštite, masovnih studentskih dugova i nesigurnosti radnih mesta. Kao što ti podaci ne odražavaju ni opadajuću očekivanu dužinu života i rastući teret zloupotrebe droga, samoubistava i depresije.

Vreme je da ekonomisti, analitičari i političari počnu da holistički posmatraju savremeni život, i ozbiljno razmotre dugoročne strukturne promene neophodne da bi se rešile mnogobrojne krize izazvane manjkom zdravstvene zaštite, očajem, nejednakosti i stresom u SAD i mnogim drugim državama.

Posebno bi američki građani trebalo da razmisle o činjenici da su ljudi u mnogim drugim zemljama srećniji i manje opterećeni brigama, te da žive duže. Generalno govoreći, vlade tih drugih zemalja ne smanjuju poreze bogatima i ne krešu izdvajanja za javne službe koje koriste svi ostali. One se trude da rade za opšte dobro, umesto da se stavljaju u službu bogatih, u isto vreme upirući prstom u iluzorne ekonomski statistike koje prikrivaju koliko i otkrivaju.

© Project Syndicate, 2019.

MiSli i za uspešnog poslovanja stoji niz dobrih Odluka.

Kada stvari krenu neočekivanim tokom, nema razloga za
brigu. UNIQA osiguranje je vaš pouzdan oslonac, šta god
da se desi. Prilagođavamo se svim specifičnostima vašeg
poslovanja i nudimo kompletna rešenja za potpunu
sigurnost imovine i zaposlenih.

Iza toga stoji više od 200 godina iskustva u pružanju
vrhunske usluge za 10 miliona klijenata širom Evrope.

Globalni investitori vode računa o tome da im sredstva koja su uložili budu vraćena u dolarima (ili evrima). Kada pretrpe gubitke zbog promena kursa nacionalne valute u nekoj od zemalja u razvoju, oni automatski ograničavaju priliv kredita toj zemlji, što dovodi do daljeg pada kursa i rasta lokalnih kamatnih stopa

UPRAVLJANJE DEVIZNIM KURSOM U EKONOMIJAMA U USPONU

ANDRES VELASKO

bivši ministar finansija Čilea

Kako je prljavi plivajući kurs postao „in“

S obzirom na to da su vlade, banke i kompanije u ekonomijama u usponu često prinuđene da se zadužuju u dolarima (ili evrima), centralne banke su alergične na nagla kretanja valutnog kursa. Zato čak i one koje tvrde da vode računa o inflaciji i ni o čemu drugom, velike oscilacije kursa stavljuju pred dilemu. Jačanje lokalne valute obara inflaciju, ali se dugovi i rizici gomilaju i tako stvaraju uslovi za nagli pad vrednosti domaćeg novca i rast cena u budućnosti.

RECI JEDNO A URADI DRUGO. To u priči meri sumira trenutnu ortodoksiju na snazi u ekonomijama u usponu kad je reč o upravljanju kursom nacionalne valute. Države bi trebalo da kamatnu stopu koriste za ostvarivanje ciljane inflacije, puštajući da valutni kurs bude plivajući. U realnosti, azijske i latinoameričke banke često intervenišu na valutnom tržištu kupovinom i prodajom deviznih rezervi, i koriste čitav niz mera kako bi ograničile preterane oscilacije vrednosti svojih valuta.

Ovakva praksa bi trebalo da bude teže sprovodiva nakon važnog govora koji je nedavno na Londonskoj školi eko-

nomije (LSE) održao generalni direktor Banke za međunarodna poravnjanja (BIS) Avgustin Karstens. U prošlosti se na BIS gledalo kao na bastion ortodoksije. Ali sada BIS zagovara stav da je ortodoksiju potrebitno osavremeniti. Tržišta bi trebalo da obrate pažnju.

Praksa određivanja ciljane inflacije donela je značajne rezultate, koje je Karstens u izlaganju pedantno pobjrojao. Doprinela je snižavanju stope inflacije u većini ekonomija u usponu. Pomogla je i smanjivanju neposrednog uticaja depresijacije valutnog kursa na domaću inflaciju.

Ali ovo ne znači da, u situaciji kada se suočavaju s masivnim kretanjima kapi-

tala, ekonomije u usponu mogu ili treba da se prema valutnom kursu odnose s benignim zanemarivanjem, kao što prevladavajuća ortodoksija sugerise. Ovo standardno pravilo se „kao vodič za monetarnu politiku više poštuje onda kada ga krše nego kada ga se pridržavaju“, kako je Karstens ironično konstatovao.

Jedna ključna činjenica objašnjava jaz između teorije i prakse. Finansijski uslovi u ekonomijama u usponu postaju restriktivniji kad njihove valute depresiraju, i obrnuto. Ne bi trebalo da bude tako. Zemljama koje dopuštaju da valutni kurs bude plivajući to bi trebalo da omogući uspostavljanje kontrole nad kamat-

nim stopama na domaćem tržištu, koje bi onda bile prilagođavane onoliko koliko je potrebno da bi se ublažile domaće ekonomske fluktuacije. Nažalost, ispostavilo se da je realnost mnogo zahtevnija.

Jedan problem je dobro shvaćen. Zbog „šarene“ finansijske istorije ekonomija u usponu, njihove vlade, banke i kompanije često nemaju drugog izbora do da se u inostranstvu zadužuju u dolarima (ili evrima). Kad valutni kurs depresira, vrednost tih kredita u domaćoj valuti poraste. U blažoj varijanti, ovo može da dovede do pada nivoa kreditiranja, investiranja i rasta; u ekstremnim slučajevima, posledice mogu da budu insolventnost, bankrotstva i finansijska kriza. Ovi negativni efekti su jedan od razloga zbog koga su centralne banke u ekonomijama u usponu alergične na nagla kretanja valutnog kursa.

Dobra vest je to što je za ovaj *izvorni greh* koji je sprečavao ekonomije u usponu da se zadužuju u vlastitoj valuti izgleda dobijen oprost. Danas strani investitori drže velike portfolije u obveznicama u lokalnoj valuti u Kolumbiji, Meksiku, Južnoj Africi, Turskoj i drugde. Loša vest je, smatraju ekonomisti iz BIS, to što zaduživanje u vlastitoj valuti može da pomogne, ali nije univerzalni lek. Njihova istraživanja pokazuju da nagla depresacija valutnog kursa biva praćena rastom prinosa na državne hartije od vrednosti: kada pesos, rand ili lira potonu, domaće dugoročne kamatne stope rastu! Ovo svakako nije nešto što bi konvencionalna logika transmisionih mehanizama monetarne politike predvidela.

Razlog za ovakvo paradoksalno po-našanje je u tome što su globalni investitori vezani metodom procene rizika i vode računa o tome da im sredstva koja su uložili budu vraćena u dolarima (ili evrima). Kada pretrpe gubitke zbog promena kursa, oni automatski ograničavaju priliv kredita toj zemlji, što dovedi do daljeg pada kursa i rasta lokalnih kamatnih stopa.

BIS zaključuje da u slučajevima kada promene u monetarnim politikama visoko razvijenih zemalja ili u raspoloženju investitora dovedu do masivnog odliva kapitala, „valutni kurs može da posluži kao predajnik i pojačalo finansijskog šoka, umesto kao sredstvo apsorpcije šoka u realnom sektoru“.

Ovo je veliki problem za centralne banke koje brinu - kao što i treba - o finansij-

Države bi trebalo da kamatnu stopu koriste za ostvarivanje ciljane inflacije, puštajući da valutni kurs bude plivajući. U realnosti, azijske i latinoameričke banke često intervenišu na valutnom tržištu kupovinom i prodajom deviznih rezervi i koriste čitav niz mera kako bi ograničile preterane oscilacije vrednosti svojih valuta

skoj stabilnosti. Ali čak i centralne banke koje tvrde da vode računa o inflaciji i ni o čemu drugom, velike oscilacije valutnog kursa stavljaju pred dilemu. Apresijacija valute obara inflaciju, ali i dovodi do labavljenja domaćih finansijskih uslova. Kako se dugovi i rizici gomilaju, stvaraju se uslovi za nagli pad vrednosti valute i rast cena u budućnosti.

Šta bi centralni bankari trebalo da urade po pitanju ovog izbora između današnje i sutrašnje inflacije? Jedna mogućnost je da valutni kurs uvrste među faktore koje će razmatrati pri određivanju kamatnih stopa.

Mnoge centralne banke ekonomija u usponu ovo već čine. Nakon depresije, one često pritežu monetarnu politiku kako bi držali pod kontrolom takozvane sekundarne efekte (kada slabiji valutni

kurs kontaminira očekivanja i politiku određivanja zarada). Problem je što, kada se investitori uspaniče i kretanje valutnog kursa izmakne kontroli, nijedan nivo kamatnih stopa neće biti dovoljno visok da smiri stvari. Još gore, astronom-ska kamatna stopa koja bi potopila ekonomiju i navela centralnu banku na kratkoročno nagomilavanje dugova mogla bi da dovede do pada kredibiliteta pre nego do njegovog rasta.

Pogledajmo današnju Argentinu: njena centralna banka se obavezala da će obezbediti konstantni priliv novca (i drži se toga), kratkoročne kamatne stope su 70 odsto godišnje, a vlada kreše fiskalni deficit. Ali, inflacija nastavlja da raste (u poslednjih 12 meseci iznosila je skoro 55 odsto), a pritisak na pesos se ne smanjuje.

Alternativa je da se pribegne intervencijama sterilizacije novca na valutnom tržištu, kao što mnoge azijske zemlje redovno čine, i kao što bi uskoro mogla da učini i Argentina, uprkos ranijim obećanjima da to neće raditi. Intervencija tokom perioda rasta valutnog kursa dozvoljava centralnoj banci da akumulira devizne rezerve, što je poželjna makroprudencijalna politika. A tokom perioda opadanja kursa, kad globalni investitori počinju da povlače svoja sredstva, intervencija na valutnom tržištu u vidu prodaja dela rezervi da se spreči brzo obezvređivanje nacionalne valute može da ima stabilizujuću ulogu, jer se tako podržava likvidnost koja je lokalnoj ekonomiji očajnički potrebna.

Skeptici bi rekli da sterilizacija na valutnom tržištu ne bi trebalo da ima bilo kakve efekte. Ti skeptici nisu u pravu, tvrde istraživači BIS. Njihov rad, ukazao je Karstens, pokazuje da „intervencije na valutnom tržištu čiji je cilj sterilizacija u ekonomijama u usponu proizvode statistički i ekonomski značajni depresijski efekti na valutni kurs, barem privremeno“.

Treba li se pri ovoj intervenciji rukovoditi diskrecionim pravima ili pravilima? U ovom drugom slučaju, mogu li ta pravila da budu dovoljno fleksibilna kako bi se izbeglo uspostavljanje kvazifiksog valutnog kursa, prema kome će se tržišta neizbežno negativno odnositi? Na ova i mnoga druga pitanja tek treba da bude odgovoren.

Jedno je ipak jasno: čisti plivajući kurs je „aut“, a prljavi plivajući kurs „in“. Teorija konačno hvata priključak s praksom.

© Project Syndicate, 2019.

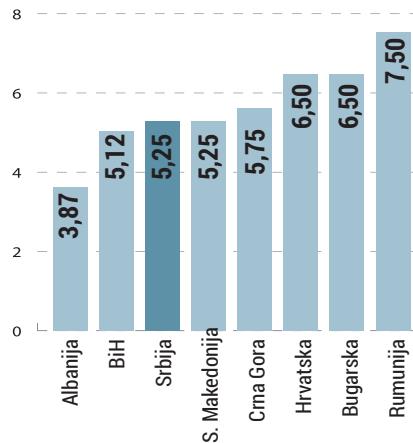
NIN-OV INDEKS EKONOMSKE SNAGE ZA 2018. OTKRIVA KO JE PRAVI LIDER U REGIONU

Daleko je Rumunija

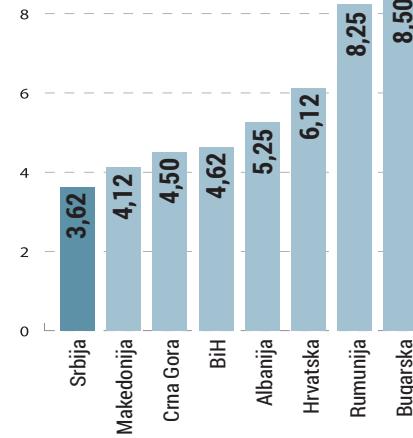
Ni po jednom od osam ekonomskih parametara Srbija nije uspešnija od svih ostalih sedam zemalja regiona. Za nekog ko pretenduje da bude „šampion reformi“ ne može biti uteha što to isto važi i za Albaniju i BiH. Tim pre što te dve zemlje ionako zauzimaju poslednja dva mesta, na kojima je Srbija bila 2016. i 2017.

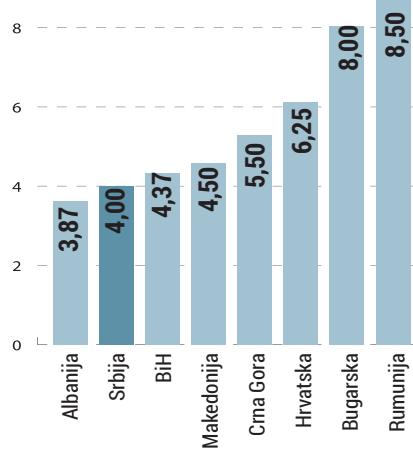
NIN-ov indeks ekonomske snage zemalja regiona za 2018.

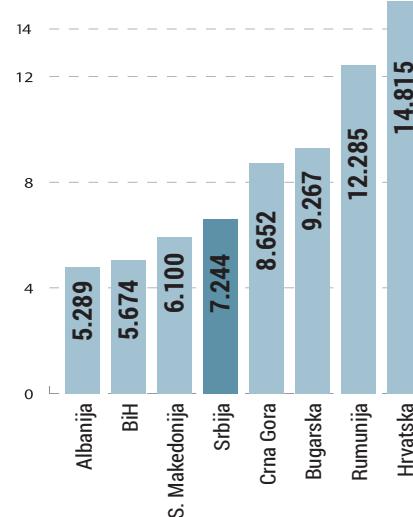
NIN-ov indeks ekonomske snage zemalja regiona za 2017.

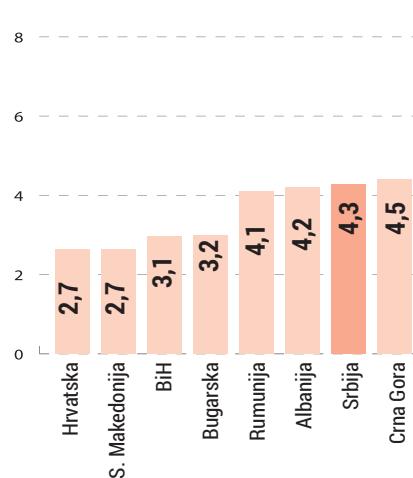
NIN-ov indeks ekonomske snage zemalja regiona za 2016.

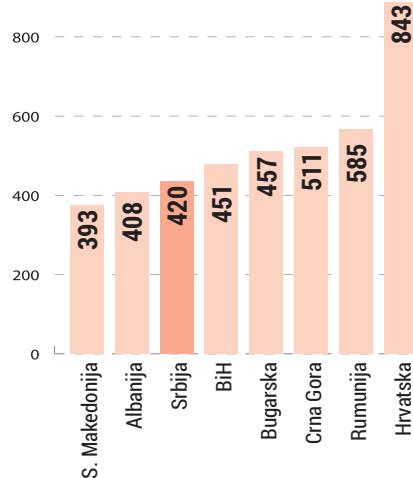
BDP po stanovniku u dolarima

Stopa rasta BDP-a u procentima

Prosečna neto plata u evrima

PRVI PUT SRBIJA po osam različitih parametara, na osnovu kojih se treću godinu zaredom izračunava NIN-ov indeks ekonomske snage za osam zemalja regiona, nije 2018. završila na jednom od dva poslednja mesta, kao što je to bio slučaj 2016. i 2017. Nažalost, to ne znači da je, kao što ovdašnji zvaničnici vole da kažu, Srbija u međuvremenu postala lider u regionu, jer ni po jednom od osam parametara nije najbolja u grupi zemalja u kojoj su još četiri zemlje Zapadnog Balkana - Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija, Albanija i Crna Gora i tri poslednje primljene članice Evropske unije - Hrvatska, Bugarska i Rumunija.

Samо po jednom parametru, po stopi rasta bruto domaćeg proizvoda (4,4 odsto po proceni MMF-a, a po nekim drugim procenama oko 4,2 odsto, koliko je bila i u Albaniji), Srbija je uspela da se probije do drugog mesta, iza Crne Gore, u kojoj je lane BDP povećan za 4,5 odsto. Mada su se domaći zvaničnici dugo hvalili da će Srbija biti među tri zemlje sa najvećim rastom u 2018., na kraju je ispred nje bilo sedam evropskih država - Malta (6,4 odsto), Poljska (5,1), Mađarska (4,9), Letonija (4,8), Gruzija (4,7), Island (4,6) i Slovenija (4,5 odsto).

Za nekog ko pretenduje da bude „šampion reformi“ ne može biti uteha što bolji od ostalih ni po jednom od osam parametara (stopa privrednog rasta, prosečna neto zarada u evrima, realni rast plata, inflacija merena rastom potrošačkih cena, stopa nezaposlenosti, udeo investicija u bruto domaćem proizvodu, visina javnog i spoljnog duga u odnosu na BDP, kao i saldo u platnom bilansu zemlje) nisu ni Albanija i BiH. Tim pre što su te dve zemlje ionako prikovane za dno i zauzimaju dva poslednja mesta na rang-listi po vrednosti NIN-ovog indeksa, koji se izračunava tako što se svaka od osam zemalja regiona rangira za svaki od osam

parametara tako da država koja je u nekoj kategoriji najbolja dobija osam, a najlošija jedan poen. Potom se svi poeni za svaku državu saberu i pomnože sa 0,125. Teorijski, da je jedna zemlja najbolja po svim parametrima njen Indeks ekonomske snage bio bi 10, a da je najlošija imala bi jedan poen.

Srbija na osnovu podataka za 2018. ima 5,25 poena, isto koliko i Severna Makedonija i one dele peto i šesto mesto, što je ujedno i do sada najbolji plasman Srbije, a Severna Makedonija je na tom mestu bila i 2016. Od njih lošije stoje samo BiH (indeks 5,12) i Albanija, koja je sa 3,87 poena ubedljivo na poslednjem mestu, tamo gde je pre godinu dana bila Srbija. Nepričekano prva, sa 7,50 poena, jeste Rumunija, koja je posle godinu dana pauze, povratila nezvaničnu titulu ekonomskog prvaka u regionu. Drugo i treće mesto, sa po 6,50 poena, dele prošlogodišnji šampion Bugarska i Hrvatska, dok je Crna Gora (5,75 poena) četvrta, ujedno najbolja od zemalja izvan EU. Najveći pad u poslednjih godinu dana, sa četvrtog na poslednje mesto imala je Albanija, a najveći skok Srbija, sa poslednjeg osmog, na deobu petog i šestog mesta.

Kao da je ovo znao, predsednik Srbije Aleksandar Vučić nedavno je, na mitingu SNS u Beogradu, izjavio da će „Srbija brzinom rakete da ide napred“. U prilog tome pozvao se na prognoze Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke, po kojima će „Srbija biti nosilac privrednog razvoja u regionu“. Vučić je precizirao da će, ako se ta očekivanja ostvare, bruto domaći proizvod Srbije 2023. biti za 21,1 odsto veći nego 2018. „Kažu da će srpska privreda u narednom petogodišnjem periodu rasti prosečno za četiri odsto godišnje i nijedna zemlja sa kojom se građimo neće imati viši kumulativni rast od Srbije“, poručio je predsednik Srbije.

„MMF predviđa da će 2023. BDP po stanovniku, što je pokazatelj životnog standarda, iznositi 10.394 dolara, što je povećanje od 44 odsto u odnosu na 7.027 dolara, koliko smo imali u 2018. To je ono što oni vide u Srbiji zbog naše ozbiljnosti... jer ovakve projekcije ne dolaze za neodgovorna i neozbiljna ru-

kovodstva“, kazao je Vučić pred, kako su procenili on i MUP, 150.000 učesnika mitinga SNS-a. Ima, međutim, onih koji sumnjuju u te, ali i druge brojke kojima predsednik barata.

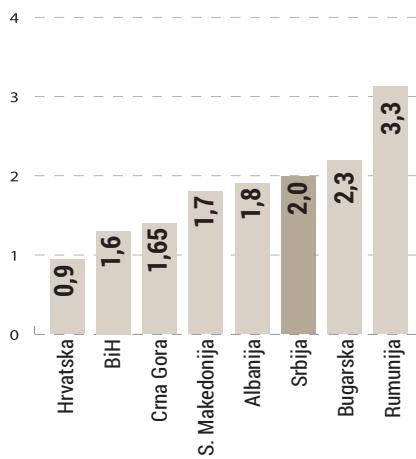
Iako je Vučić još sredinom prošle godine tvrdio da je Srbija prestigla BiH i Bugarsku po visini prosečne plate, ispostavilo se da to nije istina, jer je u 2018. prosečna neto zarada u Srbiji bila oko 420 evra, tako da za oko 30 evra kaskamo za BiH, a za skoro 40 evra zaostajemo za Bugarskom. „Kvaka“ je u tome što je za sve ovdašnje zvaničnike vreme stalo u januaru ove godine, kada je Republički zavod za statistiku saopštio da su prosečne zarade bile 462 evra. Skoro nikо i ne pominje da je mesec dana kasnije, u februaru, prosek pao na 444 evra (52.426 dinara). Još manje se u prvi plan ističe da je i posle značajne povišice u javnom sektoru taj prosek za samo sedam odsto veći nego pre 12 meseci. Zato ni uz znatno brži rast prosek za čitavu 2019. neće moći bitnije da premaši 460 evra. Dakle, ni ove godine ništa od obećanih 500 evra. Na stranu što to obećanje datira još s početka 2016, doduše uz često pomeranje rokova, uz objašnjenje da će se ono ispuniti „za godinu, najviše dve“.

Šta tek reći svakom drugom zaposlenom, koji je u februaru primio „medijalnu“, najčešću zaradu od 340 evra (40.308 dinara)? Pa njima do obećane sume fali još 50 odsto. I nisu im poslodavci široke ruke kao država, jer su posle najnovijih povišica u februaru primanja u javnom sektoru u proseku za petinu ili za više od 100 evra veći nego u privatnom.

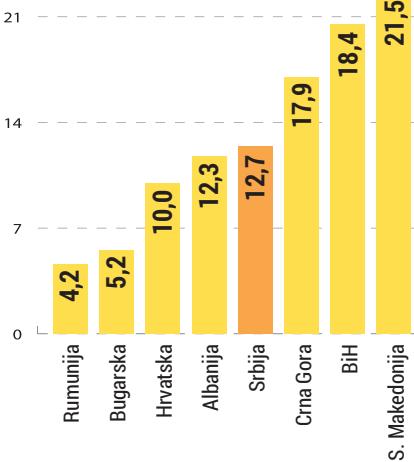
Tačno je da MMF za Srbiju ove godine prognosira privredni rast od 3,5 odsto, a do 2023. po četiri procenta godišnje, pa bi, ako tako zaista i bude, naš BDP za pet godina bio za 21,1 odsto veći nego lane. Tačno je i da ni za jednu od zemalja iz regiona ne predviđa veći rast. Ali, nažalost, tačno je i da nijedna druga zemlja, osim Hrvatske, od 2012. naovamo nije imala sporiji privredni rast od Srbije. Za poslednjih sedam godina, naime, Srbija je BDP povećala za 12,4 odsto, BiH, Severna Makedonija i Bugarska za više od 17, Albania i Crna Gora za oko 19, a Ru-

Srbija na osnovu podataka za 2018. ima 5,25 poena, isto koliko i Makedonija i one dele peto i šesto mesto. Od njih lošije stoje samo BiH i Albanija, koja je na poslednjem mestu, tamo gde je pre godinu dana bila Srbija. Nepričekano prva je Rumunija, koja je posle godinu dana pauze povratila nezvaničnu titulu ekonomskog prvaka u regionu. Drugo i treće mesto dele prošlogodišnji šampion Bugarska i Hrvatska, dok je Crna Gora četvrta, ujedno najbolja od zemalja izvan EU

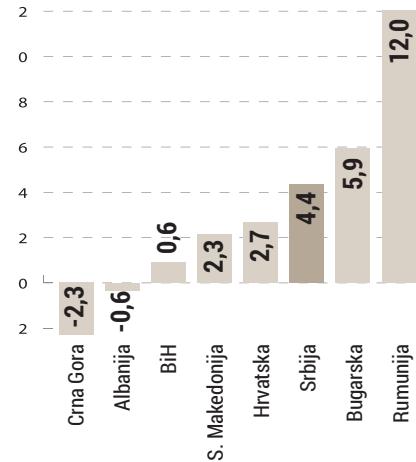
Inflacija

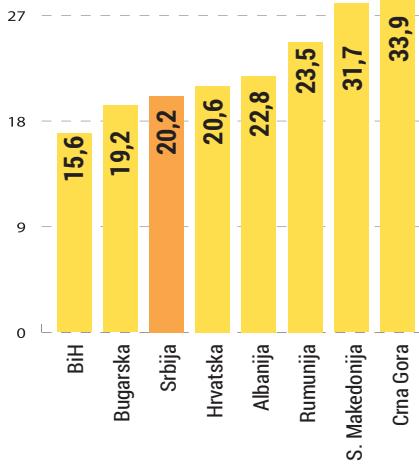
Stopa nezaposlenosti u procentima

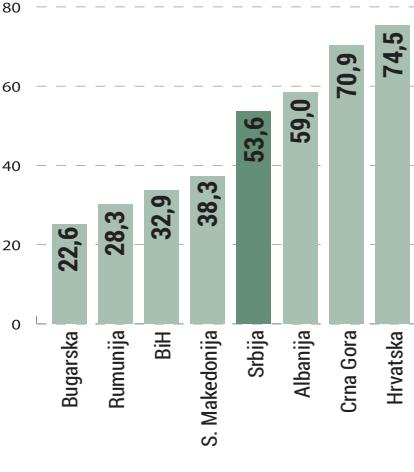
Realni rast plata u procentima

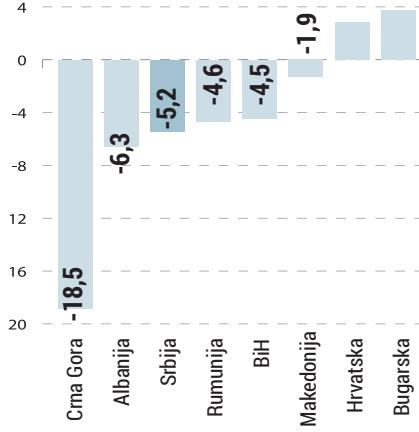
Udeo investicija u procentima BDP-a

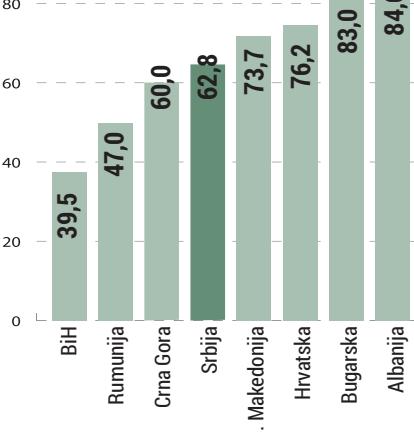
Učešće javnog duga u BDP-u, u procentima

Saldo platnog bilansa u procentima BDP-a

Visina spoljnog duga, u procentima BDP-a

munija za rekordnih 31 odsto. Poređenja radi, čak i Rumunija kaska za grupom država koju MMF naziva „brzorastućim ekonomijama“, u kojima je u tom periodu BDP povećan za 38,6 odsto.

Ispada da je prosečan privredni rast u Srbiji za ovih sedam godina bio oko 1,8 odsto. Poređenja radi, u tom istom periodu u Rumuniji je prosečan rast bio četiri, a u Crnoj Gori 2,7 odsto.

Ako se po jutru dan poznae, nije baš sasvim izvesno da će se prognoza MMF-a za ovu godinu i ostvariti, jer ima nekih naznaka da je u prvom kvartalu privredni rast bio znatno, skoro upola sporiji od očekivanog. Prema nekim izvorima, u Vladi Srbije nedavno su se čula zvona za uzbunu zbog nezvaničnih procena da je BDP u prva tri meseca ove godine bio samo dva odsto veći nego u istom periodu prošle godine. Ako se ispostavi da je to tačno, biće teško da se taj zaostatak nadoknadi do kraja 2019.

Na mitingu Budućnost Srbije simpatizerima SNS-a predviđena je i računica MMF-a, po kojoj bi BDP po stanovniku u narednih pet godina trebalo da poraste za 44 odsto, sa prošlogodišnjih 7.240 na 10.390 dolara u tekućim cenama. Okupljeni građani verovatno se ne bi toliko radovali da im je neko saopštio jednu drugu računicu, po kojoj je između 2012. i 2018., otkako je na vlasti koalicija SNS-a i SPS-a, BDP po stanovniku u Srbiji povećan za 20,5 odsto, sa 6.010 na 7.240 dolara u stalnim cenama. I da je samo Hrvatska imala sporiji rast od 11,8 odsto, sa 13.250 na 14.820 dolara, s tim što su naše zapadne komšije lane imale

za 40 odsto veći BDP po stanovniku nego što ćemo ga mi imati 2023.

Sličan rast BDP-a po stanovniku za prethodnih sedam godina kao Srbija imala je još samo BiH (sa 4.720 na 5.670 dolara). Svi ostali bili su mnogo uspešniji. Šampion je opet Rumunija, sa povećanjem BDP-a po stanovniku za 44 odsto (sa 8.520 na 12.290 dolara), a slijede Crna Gora sa 32 odsto (sa 6.590 na 8.650 dolara), Severna Makedonija 29 odsto (sa 4.730 na 6.100 dolara), Bugarska 25 odsto (sa 7.400 na 9.270 dolara) i Albanija 24,5 odsto (sa 4.250 na 5.290 dolara).

Računica NIN-a, takođe, pokazuje da će 2023., ako se ostvare sve projekcije MMF-a, BDP Srbije biti za oko 64 odsto veći nego 2012. Manji ukupan rast u tom periodu imajuće Hrvatska (31 odsto), BiH (48) i Bugarska (60), a veći Albania (77), Crna Gora (66), Severna Makedonija (69) i Rumunija (88 odsto).

U čak četiri kategorije Srbija je plasirana na šesto mesto. Iako su zvaničnicima usta puna priče o „nikada većim platama“, manju prosečnu zaradu u prošloj godini od nas imali su samo Severni Makedonci i Albanci. Uprkos činjenici da odavno inflacija nije bila niža, sa većim rastom potrošačkih cena od građana Srbije bili su suočeni samo Rumuni i Bugari. Mada je nespororno da je Srbija prošle godine privukla više neto direktnih stranih investicija (3,2 milijarde evra) od svih zemalja Zapadnog Balkana i Hrvatske zajedno, manji ideo ukupnih investicija u BDP-u od nas imaju samo BiH i Bugarska. I konačno, veći minus u platnom bilansu od Srbije lane su imale samo Crna Gora i Albanija.

Dodatni problem je što se stiče utisak da se ekonomski problemi u Srbiji olakšaju. Tako je, na primer, predsednik Vučić nedavno izjavio: „Ako bi Folksvagen došao u našu zemlju, on bi sa izvozom od 4,6 milijardi evra uvećao naš BDP za 12 odsto“. I još zaključio da bi time Srbija za jednu godinu nadoknadiла desetogodišnji zaostatak za drugim zemljama, „jer će prosečna stopa rasta u EU iznositi 1,1 odsto“.

Za razliku od srpskih zvaničnika, koji su uvereni da će „sledeće godine naš

BDP porasti za 4,5 ili pet procenata“, većina svetskih stručnjaka, a među njima i Gita Gopinat, prva žena na mestu glavnog ekonomiste MMF-a, u koji se vlast u Srbiji zaklinje, upozoravaju da svetska ekonomija ozbiljno usporava. „Pre godinu dana, zbog jačanja privredne aktivnosti u skoro svim regionima, u 2018. i 2019. projektovan je rast svetske ekonomije od 3,9 odsto. Godinu dana kasnije mnogo toga se promenilo. Globalni rast, koji je u 2017. dostigao skoro četiri odsto je u 2018. smanjen na 3,6 procenata, a projekcija rasta za 2019. oborenja je na 3,3 odsto. Iako ta stopa deluje razumno, mnoge zemlje suočiće se sa velikim izazovima, uz mnogo veću neizvesnost da na dugi rok održe relativno visoke stope rasta“, upozorava Gopinat.

Ni ekonomista Nurijel Rubini, koji je stekao nadimak „doktor propast“ zato što je predviđao svetsku krizu 2008, ne isključuje mogućnost značajnog usporavanja svetske ekonomije, pa ni novu krizu. Još samo kad bi u Srbiji imao neko da ga čuje.

Ako nekome nije jasno kako sve ono što se dešava na globalnoj sceni može da utiče na malu srpsku ekonomiju neka pogleda poslednje podatke o robnoj razmeni sa inostranstvom. Delom zbog recesije u Italiji, a delom zbog neizvesne budućnosti Fijatove fabrike u Kragujevcu, koja sada proizvodi mnogo manje automobila nego pre dve tri godine, naš izvoz u Italiju je u prva dva meseca ove godine za 13 odsto manji nego u januaru i februaru 2018. Taj minus jeste delom nadoknađen na drugim tržištima, ali ukupan izvoz Srbije raste sporije od uvoza (7,1 prema 11,1 odsto). Zato je deficit u robnoj razmeni sa inostranstvom na kraju februara već dostigao 936 miliona evra. Na stranu što taj minus mora nekako da se pokrije, mnogo veći problem od toga je što je godinama izvoz bio jedan od motora privrednog rasta. Sada taj motor izgleda ima problema sa dottom goriva, ali ni u Vladi, ni u Narodnoj banci Srbije to izgleda nikoga ne brine. Dok motor skroz ne zariba.

Dragana Pejović, Milan Ćulibrk

Mesto susreta najvećih kompanija Rusije, centralne i istočne Evrope

Sberbank Biznis forum održan je 30. maja u Beogradu u prisustvu menadžmenta Sberbank iz Rusije, regionala i Srbije, kao i predstavnika Vlade Republike Srbije, diplomatskog kora i Privredne komore Srbije. Prvi put jedna banka okupila je više od 200 klijenata iz Rusije i centralno-istočne Evrope, u cilju osnaživanja međusobne saradnje, razmene znanja, iskustava i primera dobre prakse. U tom smislu, Sberbank Biznis forum jedinstven je poslovni događaj u Srbiji

FORUM JE SVEČANO otvorio ambasador Ruske Federacije u Beogradu, Aleksandar Vasiljevič Čepurin dok se ispred Sberbank Srbija prisutnima obratila Marijana Vasilescu, predsednica Izvršnog odbora.

„Sberbank Srbija već sedam godina posluje na tržištu Srbije i za to vreme dokazala se kao stabilan most između ruskih i srpskih kompanija. Rezultat našeg rada je povećanje učešća u spoljnoj trgovini sa Rusijom od 20 odsto i čak 27 odsto u podršci izvozu. Kako trenutna ekonom-ska situacija, konkretno spoljnotrgovinski bilans naše zemlje, uprkos poboljšanju u poslednjih nekoliko godina, i dalje pokazuje deficit zbog manjeg pokrića uvoza izvozom, kao jedina banka na tržištu sa ruskim kapitalom, odlučili smo se da na jednom mestu okupimo velike kompanije Rusije, Srbije i regionala i tako dodatno učvrstimo spoljnotrgovin-

sku saradnju Rusije i centralno-istočne Evrope, kao i svoj odnos sa klijentima. Na tom temelju nastao je Sberbank Biznis forum. Zato mi i jeste velika čast što danas možemo da ugostimo predstavnike najvećih trgovinskih lanaca Rusije – kao što su X5 Retail Group, OK Retail Group, Lenta, Diksi, Teritorial Group, Magnum, kao i predstavnike brojnih kompanija iz različitih industrija“ - rekao je Vladimir Bošković, član Izvršnog odbora Sberbank Srbija.

Na inicijativu Sberbank Srbija, na forumu su se okupili visoki predstavnici menadžmenta Sberbanke iz Kazahstana, Belorusije, Austrije, Mađarske, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, spremni da sa kolegama i klijentima iz centralno-istočne Evrope razmene poslovna iskustva, pokrenu ili učvrste saradnju i zajednički nađu način za pre-

vazilaženje svih izazova sa kojima se susreću u poslovanju.

Među govornicima Sberbank Biznis foruma našli su se: Fabris Peruško, predsednik Izvršnog odbora kompanije Forte-Nova, Tomislav Čizmić, CEO kompanije Merkator i Aleksander Idrisov, predsednik Izvršnog odbora kompanije Strategy Partners, kao i mnogi drugi.

Prisutnima su se predstavili i najveći klijenti Sberbank Srbije i saradnici sa Rusijom – Delta Agrar i PDM AgroFruit.

U finalnoj panel diskusiji, koju je ispred Sberbank Srbija moderirao Vladimir Bošković, učestvovali su Mihajlo Vesović ispred Privredne komore Srbije i predstavnici kompanija Sberbank Factoring, Merkator, Tarket, Delta Holding, OK Retail Group i X5 Retail Group, simbolično zaokruživši sve teme obrađene tokom Foruma.

Sberbank Srbija već sedam godina posluje na tržištu Srbije i za to vreme dokazala se kao stabilan most između ruskih i srpskih kompanija. Rezultat rada Sberbank Srbija je povećanje učešća u spoljnoj trgovini sa Rusijom od 20 odsto i čak 27 odsto u podršci izvozu

PROFESIONALIZACIJA JAVNE UPRAVE

DRAŽEN MARAVIĆ

v.d. direktora Nacionalne akademije za javnu upravu
i bivši pomoćnik ministra državne uprave i lokalne samouprave

Za efikasniji javni servis privrede i građana

Broj novih propisa biće sve veći kako se približavamo članstvu u EU, te je neophodan ozbiljan i trajan napor da državni službenici pravilno razumeju prirodu novih pravnih instituta, posebno onih koji u prvi plan postavljaju zaštitu interesa građana i privrede, a to je i ključni cilj reforme javne uprave koja se sprovodi već nekoliko godina

Deo otpora reformi javne uprave je uzrokovani time što ona onemogućava korupтивno ponašanje ili dovodi do pravedne ocene učinka svakog od zaposlenih. Zato je neophodno podržati rukovodioce i dati im znanja i veštine kako da se profesionalno i zakonito nose sa otporima na koje nailaze u sprovođenju tih reformi

IZVEŠTAJ EVROPSKE KOMISIJE za Srbiju koji je objavljen krajem maja meseca na više mesta ukazuje na značaj profesionalizacije javne uprave i jačanje njenih kapaciteta, kako u procesu EU integracija tako i sa aspekta kreiranja javnih politika, pružanja javnih usluga i boljeg pla-

niranja investicija. Evropska komisija u svom izveštaju ističe napredak koji je Srbija postigla u oblasti profesionalnog razvoja javne uprave do koga je došlo formiranjem Nacionalne akademije za javnu upravu, kao centralne trening institucije sistema stručnog usavršavanja službenika.

Reforma javne uprave koja se u Srbiji sprovodi već nekoliko godina dovodi u fokus potrebe građana i privrede te posledično upućuje na servisnu ulogu javne uprave. Strategijom Reforme javne uprave postavljeni su ciljevi poput izmene upravnog postupka tako da postupanje uprave bude efikasnije i omogući ostvarenje javnog interesa, a da se prava i interesи građana obezbede i zaštite. Stvoren su neophodni pravni preduslovi za elektronsku razmenu podataka između organa kako građani više ne bi bili „poštar“ uprave i donosili veliki broj isprava kako bi dokazali podatke koje država već ima u svojoj evidenciji. U skladu sa reformom, usvojen je i zakon o elektronskoj upravi, koji će dovesti do novih online servisa za građane, razviti dalje pristup otvorenim podacima i ultiči red u javne registre. Zatim, postupno je promenjen inspekcijski nadzor, u pravcu prevencije i partnerskog odnosa prema onima koji legalno posluju, uz kontrolne liste i planove rada. Da bi željene promene bile održive, da bi se trajno promenilo konkretno ponašanje ljudi koji rade u upravi na njihovom sprovođenju, potrebno je obezbediti više institucionalnih pretpostavki i resursa. Jedna od glavnih odnosi se na potrebu sistemskog pristupa stalnom profesionalnom usavršavanju zaposlenih u upravi, kako bi se izmenjeni pravni okvir sproveo dosledno i bez diskriminacije. Broj novih propisa je sve veći kako se približavamo članstvu u EU, te je neophodan ozbiljan i trajan napor da službenici pravilno razumeju prirodu novih pravnih instituta, posebno onih koji u prvi plan postavljaju zaštitu interesa građana i privrede. Konačno treba prihvati i usvojiti neophodnost digitalnog načina rada i zaboraviti na pečat i papir svuda gde je to moguće i organizovati upravu bez papira.

Bez obzira na političku volju u pogledu reforme uprave i šire gledano, postavljanja EU integracija kao strateškog prioriteta, potrebno je razumeti zahteve i instrumente upravljanja neophodnim promenama u sistemu javne uprave kao i otpore koje to izaziva. Deo otpora promenama otpadne kada ljudi pred koje postavljamo zahteve da nešto u svom radu promene, dobiju više informacija o razlozima za promene ili jasnu instrukciju za ponašanje, a tu akademija može mnogo da pomogne. Zatim, jedan manji deo ljudi je vrlo spreman da prihvati i promoviše novine u poslu. Akademija želi da ih pre-

pozna, da im pruži obuku za trenere i da ih akredituje kao predavače, kako bi se ritam promena ubrzao. Deo otpora je uzrokovani time što onemogućava koruptivno ponašanje ili dovodi do pravedne ocene učinka svakog od zaposlenih. Zato je neophodno podržati rukovodioce i dati im znanja i veštine kako da se profesionalno i zakonito nose sa otporima na koje nai-laze u sproveđenju reformi javne uprave.

Zbog svega navedenog jasno je da službenici moraju da promene ukorenjene navike, steknu nove veštine kao i da promene stav koji imaju. Pri tome mislim kako na ljubaznost i efikasnost tako i na razumevanje da smo mi u upravi tu zbog građana koji već na osnovu zakona imaju neko pravo ili obavezu, a uprava je tu da omogući da se oni u javnom interesu brzo realizuju na način koji je za građane jednostavan, jeftin i uz najmanji gubitak vremena. Tako da ima mnogo razloga zašto je stručno usavršavanje potrebno unaprediti i podići na viši nivo kvaliteta, ali i proširiti obuhvat polaznika programa uz fokus na obuku rukovodilaca. Posebno treba istaći da je obuka službenika na lokalnu od velikog značaja što prepoznaje i Izveštaj EK za Srbiju za 2019. Najveći deo pravnog poretka EU se sprovodi na lokalnu tako da je značajan deo sredstava iz fonda EU upravo namenjen lokalnoj samoupravi, koja će opštine moći da koriste samo ako su službenici adekvatno obučeni za upravljanje projektima. U suprotnom, sredstva iz fonda neće moći biti iskorisćena - niti u potrebnom obimu, niti na pravi način.

Pored toga, naši zakoni veliki deo poslova iz nadležnosti Republike poveravaju lokalnim samoupravama što nije uvek praćeno adekvatnom inicijalnom procesom o kapacitetima svih gradova i opština niti jasnim planom razvoja nedostajućih kapaciteta. Zato je bilo važno da se Akademija zaduži kako obukom službenika na državnom nivou tako i obukom lokalnih službenika.

Najvažniji zadatak uprave je da pravilno primeni zakon tako da svi građani koji se zateknu u istoj pravnoj situaciji budu u istom položaju pred zakonom. To je ključni zahtev pravne države i stabilnog demokratskog sistema. Akademija je zato u prvoj godini rada uspostavila stručnu metodologiju i instrumente koji omogućavaju kontinuirano i fleksibilno utvrđivanje pravih potreba za obukom, zatim pripremu i sproveđenje programa i ko-

***Potrebno je smanjiti
jaz koji postoji
između javne uprave i
privrede. Javna uprava
ne razume dovoljno
potrebe privrede,
a ona ne poznaje
dovoljno razna
procesna ograničenja
u radu uprave. Zato
je potrebno ojačati
dijalog, naročito
prilikom pripreme
strategija i zakona***

načno, kontinuirano praćenje i prilagođavanje programa. Svi programi Akademije su zasnovani na realno procenjenim potrebama za obukama zaposlenih, uzimajući u obzir i strateške zahteve iz obaveza koje smo kao zemlja preuzeli, zahteve nacionalnih politika, potrebe koje proizlaze iz pravilne implementacije zakona i drugih akata, ali isto tako i iz procene samih službenika o tome šta im je od znanja i veština potrebno da bi svoj posao obavljali stručnije i efikasnije. Programe sprovode iskusni službenici ali i drugi stručnjaci sa univerziteta, iz privrede ili nevladinih organizacija koji se javе na javni poziv i prdu proces akreditacije. Tako je omogućena veća otvorenost uprave, jer su službenici sada u prilici da na obukama čuju tretere koji dolaze i iz privrede i iz neprofitnog sektora, kao i da čuju najbolje domaće eksperte sa srpskih fakulteta. Uspostavljena je saradnja naše akademije sa centralnim trening institucijama iz Francuske, Austrije, Finske, Nemačke i susednih drža-

va, kako bi se ubrzao proces usvajanja dobre evropske prakse u radu javne uprave.

Takođe, uspostavljena je dobra saradnja sa domaćim privrednim sektorom. Potrebno je smanjiti jaz koji očigledno postoji između javne uprave i privrede. Javna uprava ne razume dovoljno potrebe privrede i potrebno je dalje jačati javno-privatni dijalog, naročito prilikom pripreme strategija i zakona. S druge strane privreda ne poznaje dovoljno razna procesna ograničenja koja nužno postoje u radu uprave. Akademija u saradnji sa Američkom privrednom komorom zato sprovodi program mentorske prakse „Hresurs“, kroz koji povezujemo iskusne HR stručnjake iz najuspešnijih kompanija članica ove privredne asocijacije sa rukovodicima iz državne uprave. Radeći u mentorskim parovima, na ovaj način državni službenici dobijaju pristup savremenoj praksi u oblasti upravljanja ljudskim resursima, a zaposleni u privredi uvid u izazove sa kojima se državna uprava svakodnevno suočava. Svaki ciklus programa traje oko 2-3 meseca, a osim mentorskog rada organizujemo i zajedničke radionice i okrugle stolove u cilju zajedničkog učenja. U toku su pripreme i drugih zajedničkih aktivnosti sa domaćom privredom.

Pored obezbeđivanja pravilne primene propisa, jedan od glavnih zadataka novog sistema stručnog usavršavanja je da zaposleni u upravi promene stav koji imaju prema građanima i privredi. Taj stav je posledica shvatanja države kao organizacije sa monopolom fizičke prinude, zbog čega se i državna uprava razume kao mehanizam sproveđenja volje vladajuće klase. Nasuprot tom stavu, neophodno je razumeti upravu kao javni servis građana i privrede, koja radi u javnom interesu, i u skladu sa tim utvrđivati stanje u oblastima društvenog života, planirati i sprovoditi javne politike i dimenzionirati njene kapacitete i kanale komunikacije sa građanima. Taj zadatak zahteva mnogo šire postavljanje kompetencije službenika kako bi mogli da efikasno obavljaju svoj posao u izmenjenom okruženju i u sladu sa novim očekivanjima građana od države. Konačno, odlika dobre uprave je da je ona otvorena za saradnju sa drugim sektorima društva i da nadležni organi i institucije brzo reaguju na izmenjene potrebe stanovništva i da efikasno sprovode nove javne politike. Stalno učenje i profesionalni razvoj uprave je neophodnost sавremenog društva.

REFORMA PORESKE UPRAVE

JASNA ATANASIJEVIĆ

docent na Departmanu za matematiku i informatiku
Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu

Big data u borbi protiv poreske utaje

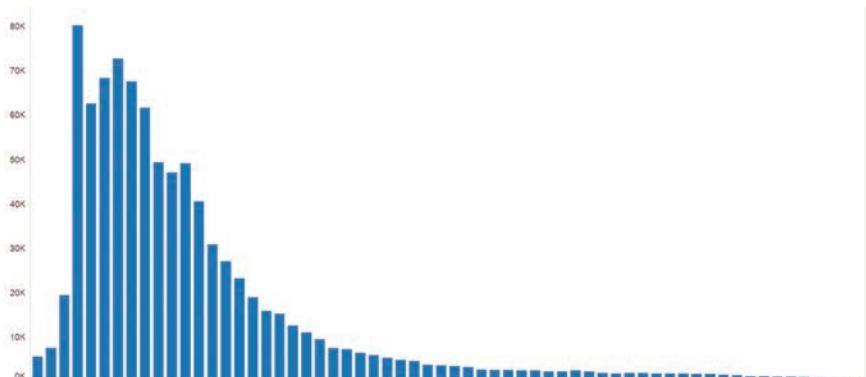
Bolje upravljanje aktivnostima poreske kontrole doveće do efikasnijeg otkrivanja utaje poreza, svesne ili kao rezultat grešaka prilikom prijavljivanja. Moguće je da će ovaj pristup proizvesti i dodatne, indirektne efekte na povećanje naplate po osnovu većeg samoprijavljivanja poreskih obaveza od strane obveznika, svesnih da će „nelogičnosti“ u njihovom ponašanju biti uzete u obzir prilikom određivanja prioriteta za kontrolu

Istraživački fokus je na definisanju i izračunavanju različitih pokazatelja rizika od poreske utaje koji se testiraju na depersonalizovanim individualnim podacima iz poreskih prijava, a te pokazatelje Poreska uprava Srbije upotrebljava da usmeri terensku kontrolu kod potencijalno najrizičnijih obveznika

PORESKA EVAZIJA (IZBEGAVANJE plaćanja poreskih obaveza) predstavlja jednu od bitnih prepreka povećanju konkurenčnosti privrede. Ona direktno ugrožava uslove poslovanja na tržištu za preduzeća koja legalno prijavljuju i plaćaju porez čineći njihove troškove proizvodnje, a samim tim i cene proizvoda i usluga, većim u odnosu na konkurenčiju koja ne plaća poreze i doprinose. Takođe, poreska evazija zbog relativno manjih budžetskih prihoda direktno umanjuje i prostor za unapređenje nivoa i kvaliteta javnih dobara i usluga i zadovoljstvo građana. Iz ugla pojedinaca koji rade „neprijavljeni“, ona stvara uslove nesigurnosti i isključenosti iz prava koja su tekovina modernog društva - zdravstveno, penziono, invalidsko osiguranje...

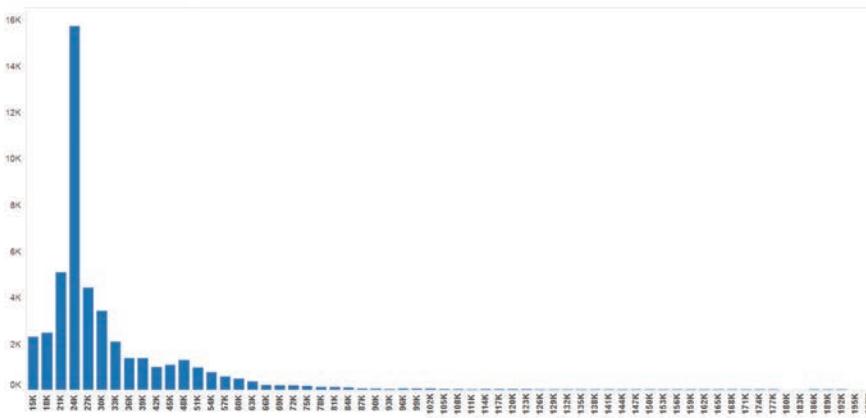
Iako je stepen naplate poreza u proteklih nekoliko godina znatno povećan, a time i smanjen nivo poreske evazije, ona je i dalje u Srbiji na relativno visokom nivou što implicira još uvek visoke gubitke u vidu nenaplaćenih budžetskih prihoda. Najveći gubici su od utaja koji se odnose na porez na dohodak fizičkih lica i porez na dodatu vrednost. Faktori koji prema teorijskim i empirijskim istraživanjima najviše utiču na nivo poreske evazije unutar jedne zemlje su visina poreskih stopa, visina kazni i verovatnoća otkrivanja poreske utaje.

Poreska uprava sprovodi reformu na osnovu Programa transformacije poreske uprave u periodu 2015-2020, sa osnovnim ciljevima: povećanje efikasnosti naplate, podizanje kvaliteta usluga i smanjenje troškova ispunjavanja poreskih obaveza i unapređenje institucionalnih kapaciteta kroz bolju organizaciju, informacioni sistem i adekvatne ljudske resurse. Jedan od ključnih elemenata reforme oslanja se na unapređenje upravljanja rizicima kroz unapređenje registara podataka i analitičkih metoda za njihovu upotrebu u cilju detekcije ri-

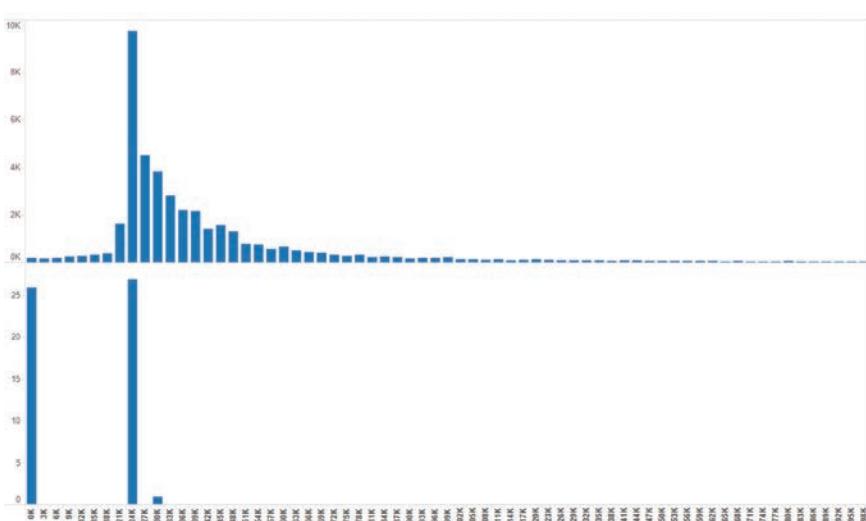
Raspodela neto zarada u martu 2017. godine za isplatioce prihoda (pravna lica) koji imaju vrednost pokazatelja rizika od o-33 (trećina „najmanje rizičnih“)

IZVOR: AUTOR

Raspodela neto zarada u martu 2017. godine za isplatioce prihoda (pravna lica) koji imaju vrednost pokazatelja rizika veću od 90 (10 odsto „najrizičnijih“)

IZVOR: AUTOR

Raspodela neto zarada u martu 2017. za oblast delatnosti „Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima“ (za ukupno 2.096 različita PIB-a) i isplatioca prihoda sa vrednošću pokazatelja p1=98.79 od 100)

zika. Na ovaj način se i stvara osnova za optimizaciju rada poreske kontrole tako što se ograničeni broj poreskih inspektora usmerava na najrizičnije kategorije poreskih obveznika.

Masovni podaci (podaci velikog obima, Big data) smatraju se novim vidom resursa, neki ih čak nazivaju i „naftom ili zlatom 21. veka“. Oni se već uveliko upotrebljavaju za unapređenje poslovnih procesa i povećanje efikasnosti i produktivnosti, ponajviše u privatnom sektoru i to pre svega telekomunikacioni podaci i podaci sa interneta i društvenih mreža. Veliki potencijal za unapređenje efikasnosti upotreboom masovnih podataka nalazi se i u javnom sektoru.

U Poreskoj upravi Republike Srbije krenulo se sa razvojem i uvođenjem algoritama zasnovanih na analizi masovnih podataka i mašinskom učenju kroz naučni projekat u saradnji sa istraživačima sa Departmana za matematiku i informatiku Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Istraživački fokus je na definisanju i izračunavanju različitih pokazatelja rizika od poreske utaje koji se testiraju na depersonalizovanim individualnim podacima iz poreskih prijava. Zatim, Poreska uprava, upotrebljava ove pokazatelje kako bi usmerila terenske kontrole kod potencijalno najrizičnijih obveznika.

Jedan od pristupa u detekciji rizika od neprijavljanja i prijavljivanja nepune osnovice za porez na dohodak zasniva se na postojanju empirijski uočene karakteristične raspodele zarada u jednoj zemlji i utvrđivanju odstupanja konkretnih podataka kao anomalije koja ukazuje na rizik od poreske utaje. U literaturi se najviše referiše na log normalnu raspodelu i takva pravilnost se objašnjava nekim ekonomskim modelima, karakteristikama proizvodne funkcije, ali i prirodnom distribucijom talenata, obrazovanja i efekata obrazovanja na produktivnost.

Već pogled na celu privedu Srbije (Grafikon 1), ukazuje da se u intervalu visine neto zarade u rasponu od minimalne plate do oko 25.000 dinara registruje prevelika „učestalost“ zaposlenih (preveliki je deo ove kategorije zaposlenih u ukupnom broju zaposlenih u posmatranom periodu), dok se u rasponu od 35.000 do 90.000 dinara uviđa „udubljenje“ raspodele - preniska učestalost ove kategorije zarada u odnosu na učestalost koju bismo imali da su zarade raspodeljene prema teorijskoj (log normalnoj) raspodeli.

Ovo zapažanje ukazuje na veliki broj radnika koji su „prijavljeni na minimalac“ ili neznatno viši iznos, dok bi njihova stvarna plata trebalo da se nađe u ovoj drugoj kategoriji zarade sa zabeleženom nedovoljnom učestalošću (razliku verovatno dobijaju „na ruke“). Na osnovu prethodnog zapažanja, može se proceniti (kao razlika između uočene empirijske raspodele i parametrizovane log normalne raspodele) da 22,9% ukupno formalno zaposlenih ili oko 390.000 fizičkih lica (primalaca prihoda od zarada) nije prijavljeno na punu platu (na primeru podataka iz marta 2017.).

U merenju nivoa rizika koje se koristi za izradu jednog od pokazatelja za pravna lica koja imaju više od 10 zaposlenih, prepostavlja se da raspodela zarada u privrednim subjektima odgovara, u manjoj ili većoj meri, raspodeli zarada u odgovarajućem privrednom sektoru i još uže definisanoj oblasti delatnosti u kojoj ovo pravno lice posluje. Ovakva prepostavka – da postoji određeni raspon plata i struktura ukupnih zaposlenih pravilno raspoređena u različitim potkategorijama u okviru ovog raspona, pored interne politike nagrađivanja, u velikoj meri zasniva se na vrsti delatnosti tj. potrebi da se radno angažuju određene kategorije radnika prema vrsti posla i stručnoj spremi, što se reflektuje na visinu pojedinačne zarade i na odgovarajuću raspodelu svih zarada unutar privrednog subjekta. S druge strane, delovanje tržišnih sila - konkurenциje na tržištu rada, dovodi do relativne ujednačenosti zarada za tipične vrste radnih mesta u okviru privrednih subjekata koji se bave sličnom delatnosti.

Na osnovu ove prepostavke, razvijen je pokazatelj rizika od poreske evaziјe u prijavljivanju poreza i doprinosa na

dohodak fizičkih lica po osnovu zarade koji meri odstupanje raspodela zarade privrednog subjekta od raspodele koja odgovara celoj grani za proizvoljan mesec. Primenom ovako izračunatog pokazatelja mogu se odvojiti „manje rizični“ poreski obveznici (Grafikon 2) od onih „rizičnijih“ (Grafikon 3). Jasno se vidi da je kod manje „rizičnih“ subjekata raspodela zarada daleko sličnija log normalnoj raspodeli.

Na primeru konkretnog subjekta koji je ocenjen kao „visokorizičan“ prema vrednosti ovako izračunatog pokazatelja i njegovim upoređivanjem sa celom delatnosti u kojoj posluje, može se još bolje ilustrovati način detekcije rizika (Grafikon 4). Na primer, u preduzeću čija je distribucija neto zarada prikazana na donjem delu Grafikona 4, od ukupno 54 zaposlena, njih 26 je primilo neto zaradu u intervalu od nula do 3.000 dinara (verovatno je u pitanju nepuno radno vreme), dok je njih 27 prijavljeno na iznos zarade u nivou „minimalca“ i jedan zaposleni na iznos u intervalu od 30.000 do 33.000 dinara. Po svemu sudeći, zbog izostanka dispariteta u zaradama i celog spektra različitih kategorija zaposlenih sa različitim nivoima zarada (kao što ilustruje gornji deo grafikona koji se odnosi na celu oblast delatnosti), postoji veća verovatnoća da se kod ovog poslovnog subjekta jedan deo dohotka zaposlenih isplaćuje „na ruke“.

Upotreba ovako razvijenih pokazatelja, putem boljeg upravljanja aktivnostima poreske kontrole, doveće do efikasnijeg otkrivanja utaje poreza – svesne ili kao rezultat grešaka prilikom prijavljivanja.

Moguće je da će ovaj pristup prouzvesti i dodatne – indirektne efekte na povećanje naplate po osnovu većeg samoprijavljivanja poreskih obaveza od strane obveznika, svesnih da će „nelogičnosti“ u njihovom ponašanju biti uzete u obzir prilikom prioritizacije aktivnosti kontrole.

Dalji razvoj predstavljenog metoda za analizu rizika uključuje razvoj algoritma mašinskog učenja za predikciju nivoa zarade pojedinca na populaciji „manje rizičnih“ poreskih obveznika i primenu takvih algoritama kod „rizičnijih“. Odstupanje stvarno prijavljene zarade od projektovane, uz pomoć mašinskog učenja, dopunski će ukazivati na rizik od poreske evaziјe unutar privrednog subjekta.

Iako je stepen naplate poreza u proteklih nekoliko godina znatno povećan, a time i smanjen nivo poreske evaziјe, ona je i dalje u Srbiji na relativno visokom nivou što implicira još uvek visoke gubitke u vidu nenaplaćenih budžetskih prihoda. Najveći gubici su od utaja koje se odnose na porez na dohodak fizičkih lica i porez na dodatu vrednost

BANKA KAO NACRTANA ZA VAS.

SVAKI ČLAN NAŠEG TIMA STRUČNJAKA
POSVEĆENO I PROFESIONALNO
ODGOVARA NA SVE VAŠE
FINANSIJSKE POTREBE.

www.eurobank.rs

Euro PHONE 0800 111144

LAKŠE JE NA RATE SA 0% KAMATE!

DO 12 RATA
0% KAMATE

SuperKartica

nagrađuje Vašu vernošć

Nova funkcionalnost

OD SADA, Vašom Super Karticom možete i da plaćate u Roda, Idea i Mercator objektima, i to odloženo do 45 dana ili do 12 mesečnih rata.

Nova mogućnost se aktivira brzo i lako. Podnesite zahtev u jednom od 34 odabrana Roda, Idea i Mercator objekta uz važeću ličnu kartu i Vašu Super karticu.

Saznajte više na www.superkartica.rs ili na našim info-pultevima.

RODA

iIDEA

Mercator

Omogućila:

SBERBANK